

3 / 4

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

BULLETIN OF SLOVENE
ETHNOLOGICAL SOCIETY

UDK 39 / 497.12 // 05 /

GLASNIK SED LETO 23/1983 ŠT. 3 — 4 STR. 57 — 112 LJUBLJANA FEBRUAR 1984

ETNOLOŠKO RAZISKOVANJE SLOVENCEV NA MADŽARSKEM MED 1945 IN 1983

V etnološkem raziskovanju Slovencev na Madžarskem lahko razlikujemo tri večja obdobja: 1. pred prvo svetovno vojno, 2. med obema vojnoma, 3. po drugi svetovni vojni. V prvem obdobju (od 12. stoletja do 1920) so živeli Slovenci na Ogrskem zlasti na področju med Muro in Rabo. Leta 1920 se je večji del teh Slovencev priključil h Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev v pokrajini Prekmurje. Najsevernejši del pokrajine med Muro in Rabo — blizu 94 km² med Srebrnim bregom in reko Rabo pri Monoštru — je ostal v Madžarski. Od takrat se to področje imenuje Porabje, Slovensko Porabje, njegovi prebivalci pa rabski oziroma porabski Slovenci. V vaseh Gornji Senik (Felsőszölnök), Doljni Senik (Alsószölnök), Sakalovci (Szakonyfalu), Slovenska ves (Rábatótfalu), Števanovci—Otkovci (Apátistvánfalva—Újbalásfalva), Andovci (Orfalu), Verica—Ritkarovci (Kétyölgy), v mestu Monošter (Szentgotthárd) in drugod po Madžarskem živi okrog 5000 Slovencev.

Če primerjamo število etnoloških člankov v treh razdobjih, lahko ugotovimo, da se je njihovo število znatno (6-7-kratno) povečalo po letu 1945. V 19. stoletju in v začetku 20. stoletja je bila večina člankov napisana v madžarščini. V slovenščini je bil napisan en sam članek, in sicer spod peresa Antona Trstenjaka, ki je l. 1884 objavil „Jok pri

pogrebu" na Gornjem Seniku.¹ Članek Valentina Bellosicsa je izšel tudi v nemški izdaji monografije o Avstro—Ogrski.²

Med obema vojnoma je v slovenščini objavil krajše spise o „rabskih Slovencih" profesor prekmurskega rodu Vilko Novak.³ V tem času je napisal pomembna etnološka članka o odprtih ognjiščih in o lovu na brinjevke pri rabskih Slovencih prvi prekmurski znanstvenik, ravnatelj szombathejskega Muzeja Savaria Avgust Pavel.⁴ Profesor monoštrske gimnazije Kálmán Vakarcs je v svojih spisih o monoštrskem okraju zapisal podatke tudi o ljudskem življenju v slovenskih vaseh.⁵

Po letu 1945 je bilo za etnologijo Slovencev na Madžarskem objavljenih okoli 60 daljših in krajših spisov. Več ko polovica je bila objavljena na Madžarskem, in sicer večina v slovenščini od domačih avtorjev. Prvi etnološki spis domačega avtorja je nastal pravzaprav že pred prvo svetovno vojno, objavljen pa je bil šele leta 1974. Rokopis kmeta Alojza Dravca iz Slovenske vesi z naslovom Národna vera i navade v vési je objavil Vilko Novak v zborniku Traditiones.⁶ V nekem svojem drugem članku je Vinko Novak napisal, da je ta rokopis „doslej najboljše besedilo v porabskem narečju... njegova odlika je duhovito, zabavno, kritično, čeprav včasih moralizirajoče pripovedovanje... natanko opisuje ljudske šege in z njimi zvezana verovanja... V slovenski etnološki literaturi nimamo tako prijetno, obenem pa temeljito napisanega podobnega spisa, pa še v narečju in od kmeta."⁷

Po dolgem zatišju se porabski Slovenci od začetka sedemdesetih let naprej spet oglašajo s članki o svoji ljudski kulturi v tedniku Demokratične zveze južnih Slovanov na Madžarskem, Narodnih Novinah—Ljudskem listu in v Zvezinem letniku, Narodnem Kalendarju — Ljudskem kalendarju.

V teh publikacijah so zapisane pravljice, vremenske napovedi, pregovori, ljudske pesmi in podatki o „borovem gostovanju", pripovedke o monoštrski bitki, podatki o izdelovanju bučnega olja, česanja perja itd.⁸ Leta 1975 je izšel prvi zvezek „Etnografije južnih Slovanov na Madžarskem", kjer je bil objavljen članek o ženitovanjski šegi „podaraj", pri katerem nevesta pobira darove pred poroko. V naslednjih petih zvezkih te publikacije je bilo objavljenih še šest slovenskih člankov (o ljudski meteorologiji na Gornjem Seniku, o pustnih šegah, o žetvi in mlačvi, o pridelovanju ajde, o etnoloških spisih v zvezi s porabskimi Slovenci in o Avgustu Pavlu).⁹ Polovico teh člankov so napisali domači avtorji, polovico pa etnologi iz Slovenije.

Prvi etnolog iz Slovenije, Vilko Novak, se je zanimal za porabsko ljudsko kulturo že med obema vojnoma. Njegovo prvo delo po drugi svetovni vojni, ki vsebuje tudi etnološke podatke, je knjižica Slovensko Porabje, ki sta jo izdala z Jožetom Maučecem.¹⁰ Vilko Novak je v tej knjižici na kratko opisal naselja, stavbarstvo, poljedelstvo, pridelovanje lanu, lov na brinjevke in prehrano v Slovenskem Porabju. Omenil je šege ob Lucijinem dnevu in božiču in opozoril na ostanek splošno

Letnik 23/1983 končujemo z dvojno številko Glasnika. Te navade do sedaj nismo poznali, vendar pa smo po njej posegli zato, da se izdaja lanskoletnih številok ne bi vlekla v nedogled.

Ob zaključku letnika pa še to: Uredništvo se je ves čas trudilo, da bi kljub težkim gospodarskim pogojem ohranilo Glasnik na dostojni ravni. V marsičem nismo uspeli. Izjalovile so se nam letošnje tematske številke, že dolgo časa Glasnik ne prinaša več etnološke bibliografije, zaspala je rubrika Polemike itd. Priznati moramo, da temu ne botrujejo samo finančni vzroki, ampak tudi neodzivnost bralcev in sodelavcev, oz., da je bila skrb za Glasnik prepuščena zelo ozkemu krogu sodelavcev. Glede nato, da je Glasnik trenutno edina ažurna (čeprav je tudi daleč od tega) etnološka revija na Slovenskem, se tako slabemu odzivu lahko samo čudimo. Ali pa tudi ne. Novemu uredništvu želimo več sreče.

Uredništvo

Slika na naslovni strani: dr. Valens Vodusek po snemanju v Ritkarovcih v Porabju, 6. marca 1970. Foto Mirko Ramovš. Fotografijo LX-XIX/26 in negativ hrani sekcija za glasbeno narodopisje v Ljubljani.

slovenskega narekanja, ko v Števanovcih „za to naprošene ženske objokujejo pokojnika“, v Sakalovcih pa „ženska počaka na pokopališču prihoda pogrebcev in jih pozdravi s posebno pesmijo.“¹¹ V članku Etnografski značaj Slovenskega Porabja iz leta 1948 pravi V. Novak „Največ se je mogel avtor opirati na Košičeve in Pavlove spise... najobširnejše je poglavje o svatbah, na drugih področjih pa se je bilo treba omejiti na naštevanje ter navajanje narečnih izrazov. Med življenjskimi šegami sta najobširneje opisana smrt in pogreb, mnogo manj pa je o letnih šegah.“¹² V naslednjih petih člankih — leta 1948; 1949, 1958, 1968 in 1970 — je Vilko Novak obravnaval raziskovalno delo Avgusta Pavla (v treh člankih) in Jožefa Košiča (v dveh člankih) v slovenskih vaseh v okolici Monoštra.¹³ Leta 1975 je podal pregled vseh madžarskih spisov o prekmurskih Slovencih, leta 1977 pa pregled etnoloških spisov o porabskih Slovencih.¹⁴ V 4. zvezku Etnografije južnih Slovanov na Madžarskem je pisal o življenju in delu Avgusta Pavla.¹⁵ Vilko Novak je kot prekmurski rojak in najboljši poznavalec življenja porabskih Slovencev napisal največ etnoloških člankov o Slovencih na Madžarskem.

Prva ekipa slovenskih etnologov iz Ljubljane je obiskala Slovensko Porabje na Madžarskem leta 1971. Takrat so sodelavci Glasbeno narodopisnega inštituta in Inštituta za slovensko narodopisje začeli sistematično raziskavo Slovenskega Porabja, ki je trajala več let. Zbrano gradivo je bilo objavljeno že v naslednjih letih. V prvem letniku zbornika Traditiones je Niko Kuret objavil podatke o šegah in navadah ob glavnih praznikih in drugih pomembnih dnevih leta.¹⁶ Najobsežnejšo študijo o Ženitovanjskih šegah v Prekmurju s posebnim ozirom na Porabje je leta 1973 objavila Helena Ložar—Podlogar.¹⁷ Po V. Novaku je ta razprava „za Avgusta Pavla spisi najobsežnejša razprava o enem samem predmetu iz porabskega življenja“.¹⁸ Zmaga Kumer je leta 1975 v knjigi Pesem Slovenske dežele priobčila 11 ljudskih pesmi iz Slovenskega Porabja.¹⁹ V budimpeštanskem zborniku Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem je Niko Kuret leta 1977 objavil študijo o pustnih šegah.²⁰

Od madžarskih raziskovalcev je o Slovencih v okolici Monoštra največ pisal József Csaba, ki je med drugo svetovno vojno živel in deloval kot notar v Gornjih Petrovcih. V tem času je zbiral etnološko gradivo na prekmurskem Goričkem, po letu 1945 pa v Slovenskem Porabju. Med leti 1945 in 1982 je objavil šest člankov v madžarsčini (o nabitiranju gob, o čebelarstvu, o magičnih znakih v obliki križa, o rožmarinu v ljudskem življenju itn.) in enega v slovenščini (Običaji v zvezi z vodnjaki).²¹ Sodelavec muzeja v Köröndu Károly Madáchy je leta 1977 v slovenščini objavil članek o pridelovanju in uporabi ajde pri Slovencih v Železni županiji.²² Pomemben je še članek arhitekta Anikója Gazde o posebnostih naselij in stavbarstva v slovenskih vaseh Železne županije, ki ga je objavila leta 1967 v madžarskem časopisu za spomeniško varstvo.²³ V knjigi Jánosa Bárdosija o

geografskih imenih v Železni županiji so zapisana tudi slovenska ledinska imena.²⁴

Poleg tematskih člankov je bilo napisanih tudi nekaj teoretičnih člankov in sestavljenih nekaj bibliografij. Prvo etnološko bibliografijo „rabskih Slovencev“ je leta 1935 v knjigi Slovenska krajina sestavil Vilko Novak.²⁵ Prvi teoretični članek o „Vendskih (= prekmurskih) etnoloških raziskavah“ je napisal Béla Bálint leta 1947, v času druge svetovne vojne, ravnatelj muzeja v Murški Soboti. Po njegovem mnenju „etnološko zbiralno in raziskovalno delo med „vendi (= prekmurci) lahko opravljajo... predvsem tisti, ki enako govorijo vendski (= prekmurski) in madžarski jezik“.

Do naslednjega pregleda je prišlo šele leta 1971, oziroma 1977, ko je bilo objavljeno predavanje Józsefa Csabe, ki ga je končal s temi besedami: „Raziskovanje in zbiranje bi lahko povezali z ustanovitvijo „Slovenskega etnološkega muzeja“ na Gornjem Seniku ali v Monoštru, poimenovanega po dr. Avgustu Pavlu“. Ta zamisel se je uresničila leta 1983, ko je bil v Monoštru odprt Lokalno-ozgodovinski in narodnostni muzej. V muzeju je v postavitvi avtorice pričujočega članka dobila svoj prostor tudi razstava „Slovenci v okolici Monoštra“. Razstavljenih je 14 fotografij, ki jih je v slovenskih vaseh posnel József Csaba v 1940-ih letih.²⁷ Vilko Novak je leta 1975 v zborniku Traditiones predstavil madžarske spise o etnologiji prekmurskih Slovencev, pomembnejše spise o porabskih Slovencih pa je prikazal v budimpeštanski Etnografiji južnih Slovanov... leta 1977.²⁸ Avtorica tega članka je med letoma 1978 in 1983 v več — v madžarskem in slovenskem jeziku napisanih — člankih opozorila na pomen etnološkega raziskovanja Slovencev na Madžarskem. V knjigi Slovensko Porabje je leta 1982 podala kratek pregled letnih in življenjskih šeg in izbor bibliografije o Slovencih na Madžarskem.²⁹

Slovensko Porabje je danes v raziskovalnem območju Muzeja Savaria v Szombatheju. V rokopisni zbirki muzeja so rokopisi o naseljih, stavbarstvu, lončarstvu, poljedelstvu, šegah, verovanju in besedni umetnosti v slovenskih vaseh Železne županije. V fototeki je največ posnetkov o materialni kulturi. Fotografije prikazujejo stanovanjske in gospodarske stavbe, delovno orodje, poljedelstvo, čebelarstvo in lov. Manj je slik o družbeni in duhovni kulturi. Te so v zvezi z verovanjem, nošo, ljudsko umetnostjo in družino. V predmetni zbirki je največ poljedelskega orodja in kuhinjske opreme. Leta 1979 je Muzej Savaria odkupil in pripeljal v Szombathely brunarico z Gornjega Senika. Hiša bo v szombathejskem muzeju na prostem ponazarjala stanovanjsko kulturo Slovencev na Madžarskem v 18. stoletju. Na etnološkem oddelku Muzeja Savaria je od leta 1979 zaposlen kustos-etnolog slovenske narodnosti, ki raziskuje predvsem etnološko podobo Slovencev v Železni županiji.

Opombe

¹Anton Trstenjak, Navade v Prekmurcu (Jok pri pogrebu). Slovan. Ljubljana 1884, 341—342.

²Valetin Bellosics, Die Wenden im Zalaer und Eisenburger Comitat. Die öst.-ung. Monarchie in Wort u. Bild IV. Wien 1896, 259—270.

³Vilko Novak, Pri rabskih Slovencih. Slovenec 1931, št. 235. Isti, Rabski Slovenci, Slovenija 1933, št. 6. Isti, Slovenci na Madžarskem. Vodnikova pratika 1935, 50—51.

⁴Pável Ágoston, Nyilttűzhelyű konyhók o hazai szlovénoknál. Ethnographia 1927, 129—144 (= Odprta ognjišča v kuhinjah naših Slovencev). Pavel Avgust, Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev. Etnolog IV (1931), 125—145. Pável Ágoston, Rigászás a Vendvidéken és az Őrségben. Neprajzi Értesítő 1942, 141—163 (= Lov na brinjevke v Prekmurju in v Őrségu).

⁵Vakarcs Kálmán, Tuskóházás a szentgotthárdi járásban. Ethnographia-Népélet XLIV. 139—149 (= Borovo gostuwanie v monoštrskem okraju). Isti A szentgotthárd-muraszombati járás ismertetése. Szombathely 1939 (= Opis okraja Monošter—Murska Sobota).

⁶Alojz Dravec, Národna vera i navade v vési. Traditiones 3. Ljubljana 1974, 166—174.

⁷Vilko Novak, Etnološki spisi o porabskih Slovencih. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budimpešta 1977, s. 46.

⁸Marija Kozar—Mukič, Česanje perja na Gornjem Seniku. Narodni kalendar—Ljudski koledar 1975, Budimpešta, s. 170. Isti, Pridobivanje bučnega olja na Gornjem Seniku. Narodni kalendar—Ljudski koledar, Budimpešta 1976, 169—170.

Ernö Eperjessy, Spomin na monoštrsko bitko v slovenskih pripovedkah. Narodni kalendar—Ljudski koledar, Budimpešta 1977, 165—167.

Pavlič Irena, Borovo gostuwanie v Slovenski vesi. Narodni kalendar—Ljudski koledar, Budimpešta 1982, 194—196.

⁹Pavlič Irena, Podaraj. (Prispevek k slovenskim ženitovanjskim šegam v Porabju). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. Budimpešta I. 1975, 149—155.

Niko Kuret, Pust („Fašenek“) v Porabju. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budimpešta 1977, 52—61.

Károly Madáchy, Pridelovanje in uporaba ajde pri Slovencih v Železni županiji. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budimpešta 1977, 143—149.

Vilko Novak, Etnološki spisi o porabskih Slovencih. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budimpešta 1977, 37—51.

Marija Kozar—Mukič, Ljudska meteorologija na Gornjem Seniku. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 3. Budimpešta 1979, 149—157.

Irena Pavlič, Žetveni in mlatveni običaji v Porabju. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 5. Budimpešta 1982, 103—117. József Csaba, Običaji v povezavi z vodnjaki in naravnimi vrelci v slovenskih vaseh v Železni županiji. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 5. Budimpešta 1982, 119—130.

¹⁰Jože Maučec—Vilko Novak, Slovensko Porabje. Ljubljana 1945.

¹¹Prav tam, s. 20.

¹²Vilko Novak, Etnografski značaj Slovenskega Porabja. Slovenski etnograf I. Ljubljana 1948, 90—106. Isti, n. d. 1977, s. 45.

¹³Vilko Novak, Avgust Pavel. Slovenski etnograf I. Ljubljana 1948, 136—139.

Isti, Gradivo Jožefa Košiča za etnografijo Prekmurja. SE II. Ljubljana 1949, 100—110.

Isti, Jožef Košič, prekmurški pisatelj. Razprave III. SAZU. 2. razr. Ljubljana 1959, 233—278.

Isti, Avgust dr. Pavel. Jezik in slovstvo XIII. 4. Ljubljana 1968, 127—130.

Isti, Življenje in delo Avgusta Pavla. Razprave SAZU VII. Ljubljana 1970, 293—340.

¹⁴Vilko Novak, Madžarski spisi o ljudskem življenju v Prekmurju. Traditiones 4. Ljubljana 1975, 155—174.

Isti, Etnološki spisi o porabskih Slovencih. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budimpešta 1977, 37—51.

¹⁵Vilko Novak, Življenje in delo Avgusta Pavla. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 4. Budimpešta 1982, 7—26.

¹⁶Niko Kuret, Iz porabskih zapiskov. Traditiones I. Ljubljana 1972, 195—203.

¹⁷Helena Ložar—Podlogar, Ženitovanjske šege v Prekmurju s posebnim ozirom na Porabje. Traditiones 2. Ljubljana 1973, 121—146.

¹⁸Vilko Novak, n. d. 1977, s. 45.

¹⁹Zmaga Kumer, Pesem slovenske dežele, Ljubljana 1975.

²⁰Niko Kuret, Pust („Fašenek“) v Porabju. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budimpešta 1977, 52—61.

²¹Csaba József, Gombafélék gyűjtése és felhasználása a vendeknél. Ethnographia LII. Budapest 1945, 70—72 (= Nabiranje gob in njihova uporaba pri Slovencih).

Isti, A vendek népi méhészkedéséről. Ethnographia LIX. Budapest 1948, 125—128 (= O ljudskem čebelarstvu pri Slovencih).

Isti, Kereszt alakú varázsjelek alkalmazása a vendeknél. Neprajzi Közlemények I. Budapest, 1956, 102—109 (= Magični znaki v obliki križa pri Slovencih).

Isti, Adatok a Vendvidék népi méhészkedéséhez. Ethnographia LXXXII. Budapest 1971, 70—73 (= Podatki o ljudskem čebelarstvu pri Slovencih).

Isti, Rozmaring a vasi népéletben. Vasi Szemle 4. Szombathely 1974, 118—124 (= Rožmarin v ljudskem življenju Železne županije).

Isti, Gyűjtőúton a Vendvidéken. Vasi Honismereti Közlemény mell. I. sz. Szombathely 1977 (= Na terenskem delu v Slovenski krajini).

Isti, Običaji v povezavi z vodnjaki in naravnimi vrelci v slovenskih vaseh v Železni županiji. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 5. Budimpešta 1982, 119—130.

²²Károly Madáchy, Pridelovanje in uporaba ajde pri Slovencih v Železni županiji. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budimpešta 1977, 143—149.

²³Gazda Anikó, Vas megye szlovének lakta településeinek települési és építészeti sajátosságai. Műemlékvédelem XI. Budapest 1967, 21—30 (= Posebnosti naselja in stavbarstva Slovencev v Železni županiji).

²⁴Bárdosi János, Vas megye földrajzi nevei. Szombathely 1982 (= Geografska imena v Železni županiji).

²⁵Vilko Novak, Bibliografija o Slovenski krajini. Slovenska krajina. Beltinci 1935.

²⁶Bálint Béla, Vend néprajzi kutatások. Ethnographia—Népélet LVIII. Budapest 1947, 186—190.

²⁷Csaba József, n. d. 1977.

²⁸Vilko Novak, n. d. 1975 in 1977.

²⁹Marija Kozar—Mukič, Etnologija in narodnostne manjšine. Glasnik SED 18/2. Ljubljana 1978, 46—48.

Isti, Etnološko raziskovanje v Porabju. Narodni kalendar—Ljudski koledar. Budimpešta 1979, 185.

Isti, A Vas megyei szlovének néprajzi kutatásáról. Vasi honismereti közlemények. Szombathely 1979., 42—44 (= O etnološkem raziskovanju Slovencev v Železni županiji).

Isti, Vključitev Porabja v raziskovalni projekt „Način življenja Slovencev XX. stoletja“. Glasnik SED 20/3. Ljubljana 1980, 123—124.

Isti, A magyarországi szlovének néprajzi vizsgálatának mai helyzete és eredményeinek összessége. A II. békéscsabai Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai. 3. Budapest—Békéscsaba 1981, 559—564 (= Današnje stanje in rezultati etnološkega raziskovanja Slovencev na Madžarskem).

Isti, Iz bibliografije o Slovencih na Madžarskem. Slovensko Porabje. Celje 1982, 117—123.

Isti, Etnološke raziskave in načrti. Narodni kalendar—Ljudski koledar. Budimpešta 1983, 183—184.

Isti, A Szentgotthárd környéki szlovének. Slovenci v okolici Monoštra. Die Slowenen in der Umgebung von Szentgotthárd. A szentgotthárdi Helytörténeti és Nemzetiségi Múzeum állandó kiállításának vezetője. Szentgotthárd 1983, 3—4, 9—10, 15—16 (= Vodnik po stalni razstavi Lokalnozgodovinskega in narodnostnega muzeja v Monoštru).

ETNOLOŠKO MUZEALSTVO

RAZMERJE MED ETNOLOGIJO IN MUZEOLOGIJO OZIROMA O ETNOLOŠKEM MUZEJSTVU DANES

Ničesar novega ne načentam ob problemu sodobne etnologije v današnji muzejski praksi, saj so o tem problemu, ki pa je očitno še zelo aktualen, razpravljali že mnogi etnologi. Leta 1976 so v Mariboru na posvetovanju Slovenskega etnološkega društva razpravljali o „Predmetu etnologije, varstvu etnoloških spomenikov in o etnološkem delu v muzeju“. Vprašanje „spreminjanja vrednotenja etnoloških predmetov“¹ je odprla Anka Novak, in med drugim ugotovila, da se je vsebinski razvoj zbiranja t. i. etnoloških predmetov s časom spreminjal. To pomeni, da se kriteriji zbiranja t. i. etnoloških predmetov spreminjajo. Prav tu pa se skriva jedro problema današnje etnološke muzeološke prakse. Merila zbiranja t. i. etnoloških predmetov se teoretično sicer spreminjajo v najtesnejši zvezi s spreminjanjem teoretskih izhodišč sodobne etnologije, v praksi pa je to bistveno drugače. Kriteriji zbiranja t. i. etnoloških predmetov se ne spreminjajo, ostajajo taki, kakršni so bili v 19. stoletju. Razlogov za to je več, a o tem pozneje.

Anka Novak je omenila, da je bilo odločilno merilo za zbiranje t. i. etnoloških predmetov pred 2. svet. vojno estetskost. Muzealci in amaterji so zbirali reprezentativno gradivo s področja ljudske umetnosti ali s področja, ki je ljudski umetnosti blizu (izdelki domače obrti, noša itn). Po drugi svetovni vojni, ko se je etnološko muzejstvo razmahnilo, stala postala glavna kriterija zbiranja t. i. etnoloških predmetov na terenu „domače ljudsko ustvarjanje“ in „starinskost predmetov“. Šlo je za „reševanje“ predmetov pred uničenjem, končni cilj tega reševanja pa je bil ustvariti novo stalno etnološko zbirko.

Razlogi za zbiranje predmetov so različni. Osnovni predlog je ohranitev oz. zaščita določenega predmeta pred propadanjem. Seveda se spet postavlja vprašanje katerega predmeta. Že sama definicija muzeja, ki je kulturna institucija, ki zbira, varuje, hrani, predstavlja, razstavlja itn. predmete kulturne dediščine nam govori o razlogih zbiranja predmetov. Določitev predmetov (ves čas mislim na etnološko muzejstvo) pa je prepuščena presoji posameznika, kar nedvomno vodi v nedorečenost, stihijnost, neenotnost konceptov etnoloških razstav oz. meril pri zbiranju predmetov in njihovo razstavljanje. Nekdo bo rekel: „Kvaliteta bo sama prerasla oz. nadgradila povprečje in pokazala pravo pot meril.“ S tem se strinjam. A kljub temu se mi vseeno zdi škodljivo in nespametno, da vsak zase išče to „kvaliteto“ in pri tem zgublja za iskanje in razčiščevanje temeljnih stvari ogromno moči, ko bi jo lahko izkoristil za konstruktivnejše konkretnejše stvari, kakor sta npr. raziskava in razstava. Hočem poudariti le to, da se ves čas še

vedno zgubljeno lovimo nekje na začetku, ko bi bili lahko že daleč, daleč pred njim.

Ponovno smo se o etnološki muzeologiji pogovarjali v Novi Gorici leta 1980 na posvetovanju Slovenskega etnološkega društva o „Načinu življenja Slovencev v 20. stoletju“. Od etnologov, ki delajo v muzejih, sta s prispevkom sodelovala Naško Križnar in Jože Hudales². Oba referata sta bila na posvetovanju zelo odmevna.

Naško Križnar je s prispevkom „Ali je etnologija v muzeju aplikativna veda?“ dregnil v srž (še danes) najaktualnejših problemov, ki se pojavljajo v razmerju etnologija — muzeologija oz. obratno. Tudi on ugotavlja nedorečenost oz. pomanjkljivost etnološke muzejske prakse in pravi, da „nimamo za muzejsko smer izdelanega nobenega vzorca ali modela delovanja, kot ga imamo za splošno podobo naše stroke“. Ponuja nam sicer rešitev iz „shizofreničnosti današnje muzejske etnologije, ki si v muzeju ni izoblikovala adekvatnega izraznega sredstva“ s prekinitvijo „današnje prakse, ki se kaže v tem, da se muzejski etnolog v muzeju obnaša kot kustos 19. stol., občasno pa v drugem mediju (publicistika) nastopa kot moderni etnolog 20. stol.“. Zelo hvalevredna rešitev, ki pa je z današnjega zornega kota (tri leta po omenjenem posvetovanju) bolj deklarativna kakor realna (ne po avtorjevi krivdi, ampak po krivdi nas vseh), saj smo še vedno na ničelni točki.

Jože Hudales se je s svojim prispevkom lotil vprašanja „humanizacije“ muzejskih postavitev oz. prenosa poudarka (tudi v muzejski praksi, ne le v etnološki teoriji) s predmetov na njihove nosilce — ljudi. V zvezi s tem je obravnaval vprašanje, „koliko lahko etnologija, kot veda o človeku in njegovem načinu življenja in še posebej raziskovalni projekt, Način življenja Slovencev v 20. stol., z rezultati svojih raziskav doprinese k boljši, pestrejši in vsebinsko bogatejši postavitvi tehničnih zbirk nasploh in še posebej zbirke slovenskih premogovnikov v Velenju“.

Tudi sam izhajam iz vrst mlajše generacije etnologov, ki se je ves čas učila in borila prav za to „humanizacijo“ etnologije oz. za prenos težišča etnoloških raziskav s kulturnih sestavin na človeka kot njihovega ustvarjalca in uporabnika. Verjetno sem prav zaradi ogromnih razlik med sodobno etnološko teorijo in prakso v muzeju začutil kot novinec — etnolog muzealec, kako zgubljam tla pod nogami oz. kako daleč smo še v naših muzejih od dejanske „humanizacije“ etnološke muzeologije.

Soglašam z Naškom Križnarjem, ki se sprašuje „ali je muzejska zbirka sploh lahko adekvaten prikaz načina življenja?“. Hkrati ugotavlja, da „muzejska razstava s svojo predmetno naravnostjo v najboljšem primeru lahko z uporabo medijev in tehničnih sredstev zelo plastično prikaže (ilustrira) okolje, ne pa izrecno ‚način življenja‘ ali družbenih odnosov.“

Ker je tradicionalni muzej danes kot zbirka ilustrativnega pomena, pa naj gre za arheološke, kulturno-zgodovinske, NOB ali etnološke oddelke oz. specializirane muzeje, še vedno popularna kulturna ustanova (čedalje bolj sicer le še za

šolske in sindikalne izlete) se postavlja vprašanje, vsaj kar se etnoloških muzejev oz. oddelkov tiče, ustrezne izobrazbe etnologov, ki so zaposleni v muzejih. V očeh laika naj bi bil etnolog specialist, ki izredno dobro pozna predmete (gre predvsem za predmete s podeželja, kajti teh je tudi največ v muzejskih zbirkah in depojih), njihova lokalna poimenovanja, njihovo funkcijo, razširjenost oz. nahajališče, starost itn., itn.. Ko se spominjam študentskih let in kritik, ki so letele na Brataničev etnološki atlas (ki ga sicer še zdaj ni, kljub že približno dvajsetim letom dela na njem), obžalujem, da ga še ni. Prav tako lahko le z zadovoljstvom ugotavljam, da imamo knjige, kot so Slovenska ljudska umetnost, Slovenska ljudska noša in Kmečko gospodarstvo na Slovenskem Gorazda in Marije Makarovič, in da slednja pripravlja mapo slovenskih narodnih noš za folklorna društva (kar smo prebrali v časopisu), ki bodo lahko dober pripomoček tudi etnologom v muzejih.

Pa se vrnimo k vprašanju kriterijev zbiranja t. i. etnoloških predmetov. Leta 1980 je izšla knjižica Poglavlja iz metodike etnološkega raziskovanja I. V prispevku Ivana Sedeja „Etnološki spomeniki in etnologija“³ beremo, da tudi etnološko spomeniško varstvo mučijo podobni problemi, kakor etnološko muzejstvo, oz. da je „že dve desetletji čutiti navidezno razhajanje med teoretično mislijo v etnologiji in prakso v konzervatorstvu“. Vse do 60. let so veljali kriteriji „prvobitnosti“ in izvornosti, „tako so apriori veljali kot najpomembnejši etnološki spomeniki tisti predmeti in objekti, ki so kazali največ ‚prazgodovinskih‘ značilnosti — to so bile lesene hiše, leseni plugi, najpreprostejši mlini in stope itd.“. Tudi kasneje do bistvenih prelomov ni prihajalo, „spreminjali so se le deloma kriteriji vrednotenja, pogled na predmet varstva je postal kompleksnejši“.

Kot začetnik v muzeju sem poslal 12. 5. 1983 vsem slovenskim kustosom etnologom in še nekaterim pismo z vprašanjem „Kaj je to etnološki spomenik, etnološki predmet? Na podlagi kakšnih konkretnih kriterijev opredeljujejo etnološki predmet? Zanimal me je čim konkretniji odgovor, pa tudi reakcija mojih kolegov. In rezultat je več ko simptomatičen. Seveda je provokacija, in upam, da s tem nisem koga užalil. Vendar menim, da je vprašanje tako aktualno in problematično, da je bilo vredno tvegati. Edina odgovora sem dobil 13. 6. 1983 od Naška Križnarja in 27. 10. 1983 od Gorazda Makaroviča. Zanju sem jima zelo hvaležen. Seveda me tako majhen uspeh spodbuja k naslednjim možnostim premisleka:

— Ali so kustosi etnologi prezaposleni in nimajo časa odgovarjati svojim strokovnim kolegom?

— Ali se jim zdi vprašanje preneumno in odgovor samoumeven in ga ne nameravajo razlagati svojim strokovnim kolegom?

— Ali se počutijo prevzvišeni in jim je pod častjo svetovati mlajšemu kolegu?

— Ali pa o teh stvareh sploh ne razmišljajo in to prepuščajo drugim!

Za ponazoritev objavljam svoje pismo in pismi omenjenih kolegov. (Upam, da nista prizadeta, ker ju nisem posebej prosil za dovoljenje za

objavo, a menim, da lahko s svojim razmišljanjem v marsičem pripomoreta k razjasnitvi skupnih problemov.)

Dragi kolega, kolegica!

Glede na to, da je predmet sodobne slovenske etnologije vsakdanje življenje ljudi vseh socialnih slojev v vseh zgodovinskih obdobjih in glede na to, da je določeno delo muzealcev z zakonom o naravni in kulturni dediščini s posameznimi člani, ki vsebujejo med drugimi tudi naslednje naloge:

— ugotavljanje, popisovanje in raziskovanje naravne in kulturne dediščine,

— dokumentiranje in vrednotenje naravne in kulturne dediščine,

— ugotavljanje in predlaganje, katere dele naravne in kulturne dediščine je treba razglasiti za spomenik ali znamenitost in izdelovanje analitične osnove, potrebne za razglasitev,

— predlaganje, strokovno pripravljavanje in utemeljevanje izdaje upravnih aktov na področju varovanja spomenikov ali znamenitosti,

— vzdrževanje, obnavljanje in zavarovanje spomenikov ali znamenitosti,

— skrb za pravilno vzdrževanje, ustrezno rabo in ohranjanje spomenikov ali znamenitosti ali z organi, ki jih upravljajo,

— zbiranje, urejevanje in hramba premičnih spomenikov in znamenitosti itd., itd.

in glede na to, da je kulturni in zgodovinski spomenik ali naravna znamenitost definirana kot del naravne in kulturne dediščine, ki ima posebno kulturno, znanstveno, zgodovinsko ali estetsko vrednost in, da je etnološki spomenik definiran kot območje, stavba, skupina stavb, premični predmet vsakdanje rabe, oblikovani izdelek, ki izpričuje način življenja in ustvarjalnosti slovenskega naroda, italijanske in madžarske narodnosti in drugih ljudstev na območju SR Slovenije, te sprašujem za tvoje mnenje, spoštovani kolega: KAJ JE TO ETNOLOŠKI SPOMENIK, ETNOLOŠKI PREDMET? Na podlagi kakšnih konkretnih kriterijev opredeljuješ etnološki predmet?

Menim, da je pretežni del našega dela povezan s t. i. „etnološkimi predmeti“ — od iskanja le-teh po terenu, do evidentiranja, dokumentiranja, zbiranja, konzerviranja, prepariranja, hranjenja in razstavljanja.

S posodobitvijo etnoloških metodoloških izhodišč (s prenosom poudarka s predmeta na nosilca — človeka), po katerih je znanstvena raziskava nujna in potrebna, delo v muzeju pa postaja vprašljivo, odkrito prizna, da o iskanju odgovora na vprašanje: Kaj je to „etnološki predmet“ oz. predmet v ospredju etnologovega zanimanja, izgubljam tla pod nogami. Dragi kolega, kolegica prosim te za čim bolj konkreten in čim hitrejši odgovor.

Vprašanja sem poslal vsem slovenskim kustosom etnologom in še nekaterim.

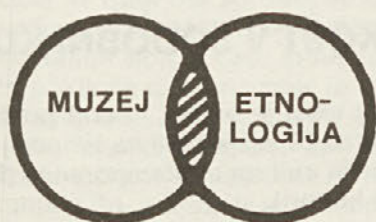
Prisrčne pozdrave kustos-etnolog
Ralf Čeplak

Nova Gorica, 13. 6. 1983

Spoštovani Čeplak,

Predvidevam, da bo vedno več mladih etnologov v vedno hujši zadregi, ko se bodo polni fakultetnega znanja in predstav srečevali z muzejsko etnologijo. Gotovo se spomniš mojega prispevka na posvetovanju SED v Gorici 1980. Od takrat nisem dosti pametnejši. Razmišljal sem o problemih, ki jih ti odpiraš. Če jih moj prispevek ni rešil, jih je pa vsaj nakazal. Še celo v širšem obsegu, kot je zgolj vprašanje muzealij. Kaj se zgodi z etnologijo v muzeju? Ali je to še veda o načinu življenja? Ali je način življenja sploh mogoče dokumentirati, ali pa je to vendarle le začasen, hipotetičen, zmuzljiv pojem, kategorija, filozofija, model, fantazem...? Ali je naš muzej sploh še mesto za hranjenje vseh pričevanj o slovenski kulturi? O vsem tem sem tudi sam dosti razmišljal, nekaj tudi praktical. Za sodobne artikle — proizvode industrijske družbe sem predlagal npr. tovarniške muzeje (o tem ti lahko pošljem kopijo članka, ki je izšel v občinskem sindikalnem glasilu). Če se ne usmerjamo na predmete (muzealije, spomenike), ampak na način njihove **uporabe**, moramo izumiti druga izrazna sredstva, ne muzej. Muzej je medij, je izrazno sredstvo za sporočanje določenega dela nacionalne (regionalne) kulturne dediščine sodobnikom, zanamcem in tujcem. Nikjer ni rečeno, da je muzej poligon za sodobno etnologijo. Ko se tega ne zavedamo, pomeni, da smo hudičevo zagledani v svojo stroko, ki nam je alfa in omega vsega. Smo vtirjeni v en sam zorni kot. Nikdar ne bomo znali misliti in delati interdisciplinarno. Enologi že ne. Povsod in z vsemi se skregamo. Povsod nam je premalo „načina življenja“. Rasisti in diktatorji.

V moji predstavi se etnologija in muzej takole srečujeta in pokrivata:

Od inventivnosti in inteligence posameznega etnologa — muzealca je odvisno ali je presek večji ali manjši.

Muzej, tak kot je, skrbi zgolj za materialno manifestacijo raznih življenjskih načinov in prav nič več. Za vse drugo je treba poiskati druge medije (pisano besedo, film, šolo, itd.). Zato ne smemo zameriti, če so ustvarjalci novega zakona obšli opisane dileme in enostavno pristali na najbolj konvencionalni in preverjeni predstavi o muzeju. Sam pa vidiš, da je še mnogo stvari nedorečenih in odprtih. Tudi za nas večne spraševalce in dvomljivce. Kam bi prišli, če bi bilo že vsem vse jasno.

Zavzemam se skratka zato, da mora vsako razmišljanje o etnološkem obravnavanju naše kul-

turne dediščine v muzejih prevetrili tako muzejske, kot enološke dogme.

Prejmi prijateljski pozdrav
Naško

Ljubljana, 27. 10. 1983

Spoštovani kolega Ralf Čeplak!

odgovarjam na vaše pismo z 12. 5. 1983. Oprostite zamudi, pismo je sicer pozno, glede na naravo problemov pa ne more biti prepozno.

Zdi se mi, da vaše vprašanje izvira iz bistvenih razlik med teorijo etnologije, kot jo vidite, in med stvarnostjo.

Če bi opredelitev predmeta sodobne slovenske etnologije, kot jo navajate v začetku pisma, držala, bi bilo to zelo lepo. Vendar je etnologija znanost kot katera koli druga: to je metodično dokazljivo pridobljeno in sistematizirano znanje o nekem predmetu. Če pogledate etnološko znanje (razprave, raziskave) na Slovenskem, boste videli, da vaša opredelitev ne drži, ampak da je želja ali deklaracija. Če se ozrete na velikanski neznani prostor, ki ga obsega vsakdanje življenje ljudi vseh socialnih slojev samo na Slovenskem, postane morda tudi opredelitev vprašljiva. Vsekakor bi bilo potrebno takšno opredelitev teoretično fondirati s teoretično raziskavo, kar pa ni storjeno. Kolikor je meni znano, gre v novejši etnološki teoriji vendarle za drugačne opredelitve (Heilfurth — struktura in funkcija osnovnih oblik socialnokulturnega življenja, Erixon — sociološko zgodovinsko orientirano komparativno raziskovanje kulture na regionalni osnovi; sorodne orientacije kažejo v raiskovalni praksi npr. Brepohl, Bausinger, Braun itd., Weissel npr. izrecno postavlja kulturo in način življenja kot korelativni kategoriji itd., itd.). Ne zamerite obrobni opombam o građivu, ki ga verjetno bolje poznate od mene, želel sem samo opozoriti na idejno družbeno opredeljeno filozofsko misel G. Gillija v znanem Vodniku po družbenih raziskovanjih: ožje za etnologijo bi to pomenilo raziskovanje kolerata kulture in življenja s stališč delavskega razreda. O tem se seveda da razpravljati še in še — no vsekakor vidite, da je vaša opredelitev potrebna ožje determinacije, na katero lahko pokažejo zlasti Trockega tekst o načinu življenja, Marxov vprašalnik za delavce, Engelsov Položaj delavskega razreda v Angliji in druge znane stvari.

Če se teoretično opredelite v tej smeri, potem odgovor na vprašanje kaj je etnološki spomenik ni vprašljiv: **to je vsak vir za etnologue ali etnologijo** (pisano, ustno, slikovno, predmetno itd.). Ti viri so raztreseni vsepovsod (galerije, zgodovinski, tehniški, obrtni, kulturno-zgodovinski muzeji, menda vsi arhivi, ustni viri na terenu, film, arheološke izkopanine itd.). Jasno je, da etnološki muzeji vsega tega ne morejo zbirati, delitev dela narekuje, da **bi morali biti danes etnološki muzeji zbirke virov kmečke in delavske kulture.**

Kakor rabijo zbirke drugih muzejev etnologom, tako naj rabijo zbirke etnoloških muzejev drugim zgodovinskim strokam. O tem, kaj je muzej, ni

dileme: to je zbirka (predvsem) virov — preostankov, za razliko od povsem istovrstne institucije — arhiva, ki je zbirka (predvsem) pisanih virov. Naloga muzeja je vire zbirati, ohranjati, sistematizirati itd. Muzej daje vire javnosti v rabo poljudno ali strokovno interpretirane na razstavah (stalnih in občasnih), strokovnjakom pa omogoča uporabo virov (zlasti) v depojih, kjer so sistematizirani in opremljeni z ustrežno dokumentacijo.

V praksi to pomeni, da je med etnologom na inštitutu in etnologom v muzeju glede dela razlika. Etnolog v muzeju mora nadaljevati delo svojih predhodnikov, vendar ustrežno historično in socialno razširiti dokumentacijo ter razširiti predmet zbiranja na znani deziderat — delavsko kulturo. Raziskovalna praksa muzejskega etnologa naj bi bila povezana zlasti s področji zbiranja. Od njegove teoretične usmeritve je odvisno, kako bo interpretiral gradivo na razstavah — nikakor pa ne sme od te usmeritve biti odvisno, kaj vse zbira; kakor so muzealci drugih strok dolžni zbirati tudi za potrebe etnologov, tako je tudi etnolog muzealec dolžan zbirati za njihove potrebe vire kmečke in delavske kulture. Usmeritve se seveda spreminjajo glede na družbene interese, viri ostanejo.

Delo v muzeju torej ne postaja vprašljivo, kot menite. Nasprotno, dela in zahtev je vedno več in naloge bolj razburljive. Naj omenim sijajne razstavne koncepcije, ki so bile še pred desetletji neznanane (npr. muzej v Rüsselsheimu). Iz povedanega je razvidno, da na vaše vprašanje, kaj je etnološki spomenik, etnološki predmet — ni moč odgovoriti enopomensko. Historični viri nasploh so torej lahko obče zgodovinski, tehniško zgodovinski, umetnostno zgodovinski, agrarnozgodovinski, političnozgodovinski, itd. itd., **istočasno**. Tako je npr. Michelangelov model za razpelo obrtniku, ki jih je prodajal na kmete (Vasari, Vite) nedvomno umetnostno zgodovinski spomenik, tehnično obrtni spomenik, komunikacijsko zgodovinski spomenik in ne nazadnje etnološki spomenik o hišni opremi, likovnih predstavah, možnostih, okusu toskanskega kmeta 16. stoletja.

Glede na takšno stvarnost je treba razumeti sledeč odgovor: Etnološki spomenik je vsak vir za etnologijo (načelno).

Etnološki spomenik je vir, ki priča o kmečki ali delavski kulturi (v praksi).

Etnološki predmet je vir, ki ga je moč nadomestiti.

Etnološki spomenik je vir, ki ga ni moč nadomestiti z drugim enake pričevalnosti.

Lep pozdrav
Gorazd Makarovič

Res sicer sprašujem, kaj je to etnološki predmet oz. spomenik, vendar ne gre le za vprašanje muzealij, temveč za temeljna vprašanja etnologije v muzeju. Prav tako menim, da je od etnologove teoretične usmeritve močno odvisno, kaj vse zbira, oz. vsaj naj bi bilo, čeprav v praksi tako ali tako to ni. Res je, etnologi muzealci smo nasledili de-

diščino naših prednikov in kljub našemu zavestnemu prepričanju v sodobne smernice etnologije (prenos poudarka s predmeta na človeka, prikaz načina življenja, ne le zbirke predmetov, ki izražajo svojo „prvobitnost“) se nam nehote porajajo merila, ki so v veliki meri tradicionalna. Morda tudi iz povsem praktičnih razlogov. Prav gotovo bi bilo ustrezno uvrstiti v zbirko npr. sodoben avtomobil (ta je morda najodločilneje vplival na preobrazbo človeštva na vsej zemeljski obli v tem stoletju), traktor ali barvno TV, kar pa je iz objektivnih in realnih razlogov nemogoče. Strinjam se z dr. Makarovičem, da bi se morali etnologi muzealci omejiti na predstavljanje določenih socialnih slojev. Ob tem omenja kmečki in delavski sloj, seveda je stvar dogovora, če sta prav ta sloja najustreznejša. Ali pa bomo spet deklarativno zatrjevali, da so v ospredju našega zanimanja vsi socialni in profesionalni sloji v vseh časovnih obdobjih, in bo prepuščeno posameznikom, da se odločijo, kaj raziskovati — vendar na tak način ne bomo prišli niti do podobe načina življenja slovenskih kmetov ali delavcev v 20. stoletju, kaj šele vseh Slovencev tja do leta 2000, morda do leta 3000?

Opombe:

¹Anka Novak, Spreminjanje vrednotenja etnoloških predmetov, Glasnik SED leto 16/1976, št. 3.

²Glej: Način življenja Slovencev 20. stoletja, posvetovanje SED Nova Gorica, 6. 6. 1980. Ljubljana 1980.

³Glej: Poglavja iz metodike etnološkega raziskovanja I. Ljubljana 1980.

RALF ČEPLAK

KMEČKOST V SODOBNI KULTURI

Pričujoči tekst je bil kot referat predstavljen v Farri d'Isonzo 29. maja 1983 na simpoziju na temo Ruralità nella cultura contemporanea (Kmečkost v sodobni kulturi).

Simpozij je pripravila občinska uprava pod pokroviteljstvom Pokrajinske uprave v Gorici kot sestavni del strokovnih priprav na ustanovitev ambicioznega muzeja furlanske kmečke kulture.

Naslov simpozija odpira izredno zanimiva teoretična in metodološka vprašanja, pomembna za preučevanje preteklosti in sedanosti vsakega naroda. Zato ne morem upati, da bi v svojem prispevku izčrpal vse možne vidike tega vprašanja. Pri nas v Sloveniji se z razmerjem med kmečko kulturo (tako namreč tudi lahko prevajam izraz „ruralita“ v slovenščino) in kulturami drugih socialnih slojev pretežno ukvarja etnologija. Zato vas nameravam na kratko seznaniti s sledovi tega razmerja v zgodovini in teoriji naše vede, nato pa še z nekaj konkretnimi primeri stapljanja kmečke

in mestne kulture in z muzejskim pogledom na obravnavano vprašanje.

Na začetku je gotovo zanimiva identifikacija, ki kmečkost enači z ljudskostjo. Ker je pojem ljudstvo, ljudskost, izredno težko natančno definirati, se je ta enačil vedno s tistim razredom ali družbenim slojem, ki je odločilno prevladoval v okviru nekega naroda, oziroma, ki je temu narodu (etnosu) dajal značilni kulturni obraz. Dokler so bili to kmetje (in v okviru slovenskega naroda so bili ti zelo dolgo nosilci etničnega razvoja, saj Slovenci nismo poznali svojih fevdalnih gospodov, aristokracije, itn.), se je tudi etnologija enačila s „kmetologijo“ predindustrijskega sveta in njegovih preostankov.

V preteklosti je šlo v slovenski etnologiji tudi za idealiziranje kmečke kulture. Romantična usmeritev je videla v kmetstvu idealen temelj celotnega etnosa, torej nek večer, zdrav, brezkonflikten svet, iz katerega se permanentno obnavljajo moralna in idejna izhodišča slovenskega naroda. Etnologija bi imela pri tem pomembno vlogo posredovalca in reševalca nacionalnih posebnosti in vrednot. Ni naključje, da je slovensko meščanstvo sredi 19. stoletja, v času narodnega prebujanja, za nacionalni simbol izbralo polepšano varianto gorenjske **kmečke** noše, ki se je v tej vlogi obdržala do danes. Dalje: od začetka tega stoletja do danes si na primer Ljubljana, glavno mesto Slovenije, skuša pridobiti kulturno-turistično podobo v evropskih očeh s **Kmečko** ohcetjo (!).

Glavni atribut ljudskega naj bi bilo kolektivno kulturno ustvarjanje za razliko od individualnega, gosposkega, meščanskega ustvarjanja. Evropejci so iskali nepokvarjeno podobo kmeta in kmetstva v njunem „naravnem“ in „izvirnem“ stanju. Govorilo se je o posebnem ljudskem načinu mišljenja, o delitvi na spodnjo in zgornjo kulturno plast itn. Ljudski značaj in vrednote so torej etnologi najtesneje povezovali s kmečkim ljudstvom in njemu bližnjimi socialnimi sloji. V času industrializacije, družbene in poklicne diferenciacije je to stališče postalo vse manj sprejemljivo. Danes bi težko še postavljali tako izrazita nasprotja kot na primer: vas — mesto, kmečkost — mestnost, nizka kultura — visoka kultura, itn., s tem, da je samo po ena od teh kategorij predmet enotloškega preučevanja. Kmečka kultura je danes sestavni del sodobne kulturne podobe (slovenskega) naroda. To stajanje pa se ni zgodilo v trenutku, ampak se je dogajalo in se dogaja postopoma v zgodovinskem procesu političnih, gospodarskih in kulturnih sprememb.

Na žalost Slovenci po socialistični revoluciji (po letu 1945) nismo premogli Gramscija, ki je na primer v italijanski svet marksistične politične prakse pritegnil za alternativo „folklorno kulturo“ kot opozicijo vladajoči (recimo meščanski) kulturi. Kmečka kultura je pri nas po 2. svetovni vojni kar naenkrat postala sinonim starih, nazadnjaških odnosov in bila s tem delno anatemizirana. Us-trezna **diferenciacija** se je izvedla tudi na perso-

nalni ravni. Na enem bregu so ostali etnologi, ki so se še naprej ukvarjali z „občestveno vezano“ kmečko kulturo kot edinim predmetom etnološkega preučevanja, na drugem bregu pa so stali mlajši etnologi, ki so se zavzemali za vključitev vseh socialnih slojev v etnološke raziskovalne okvire. Dolgo je trajalo, da sta oba toka našla dopolnitev drug v drugem. Tako danes opredeljujemo našo regionalno etnologijo kot vedo o načinu življenja in (!) o ljudski kulturi (beri: kmečki kulturi) Slovencev.

Kaj si danes predstavljamo pod izrazom kmečka kultura?

Za katero kmečko kulturo gre? Današnja se gotovo razločuje od tiste spred 50 ali 100 let. Vsakič pa lahko ugotovimo, da jo utemeljujejo gospodarsko proizvodni načini. Med obdelovalci zemlje v Sloveniji danes prevladujejo polkmetje. Dopoldne delajo v industriji, popoldne obdelujejo zemljo in gojijo živino. Ali pa je vsaj eden od zakoncev ali članov družine redno zaposlen. Zaposlenost pri naša socialno in zdravstveno varstvo in finančno neodvisnost od prodaje kmetijskih pridelkov. Na tem socialnem statusu (pol kmetje, pol proletarci) je gradila Slovenija v prvih desetletjih po vojni svoj ekonomski in industrijski razcvet. Zaposlovanje kmetov v industriji je imelo velikanski vpliv na spremembo kulturne podobe vasi. Ne samo v materialni kulturi (prenova stanovanj, novogradnje, avtomobili, stroji), temveč tudi v socialni in duhovni kulturi. Materialna in socialna neodvisnost posameznikov je razjedla močno institucijo vaške skupnosti, ki je nekdanje trdno vezala svoje člane v usodno povezano enoto. Zelo očiten je na primer propad tradicionalnih vaških pusto-vanj, sočasen s propadom fantovskih skupnosti kot izključnimi nosilci pustnih šeg na vasi. Enaka usoda je doletela navzočnost širše skupnosti pri drugih letnih praznikih in pri šegah življenjskega cikla (rojstvo, poroka, smrt). Današnja kmečka gospodinjstva so opremljena z natanko enakimi stroji, pripomočki in pohištvom kakor gospodinjstva v mestnem stanovanjskem bloku. Torej gre za tendenco po nekakšni kulturni unifikaciji. V tej unifikaciji pa se ponekod kažejo razpoke. Mnogokrat sem pri svojem terenskem delu naletel na „mestno“ urejene kmečke hiše s sodobno kuhinjo in serijskim bivalnim prostorom, ki mu na kmetih navadno rečejo „sprejemnica“. Čeprav je opremljena s pohištvom, ki ga meščan uporablja za vsakodnevno bivanje (klubska garnitura, knjižna omara, omara za luksuzno steklovino itn.), je v opisanih okoliščinah „sprejemnica“ za vsakodnevno rabo zaprta. Stanovalci se čez dan in zvečer zadržujejo v veliki kuhinji (tradicija nekdanjega ognjiščnega prostora?), kjer je navadno tudi televizor (sodobni združevalec družinskih interesov), sprejemnico pa odpirajo samo ob izjemnih priložnostih (poroka, smrt, rojstni dan, birma, silvestrovanje, rodbinska srečanja) ali za izjemne obiskovalce, ki jih želijo posebej počastiti. To ravnanje kaže, da sama materialna dobrina še ni zagotovilo za spremembo načina življenja in bivanja oziroma za prekvalifikacijo kmečke kulture v

kako drugo. Način življenja določa bolj način funkcioniranja materialne dobrine, torej njena uporaba v življenjskem sklopu posameznika oz. družbene skupine. V opisanem primeru je materialna dobrina zgolj nekakšen statusni simbol. Zelo zanimiva je podoba, če obrnemo zorni kot z vasi na mesto. Kaj se dogaja z nekdanjimi kmeti, sedanji meščani, v mestih? Mlajša slovenska mesta naseljujejo pretežno podeželski priseljenci 1. in 2. generacije. Lep primer je Nova Gorica, ki je stara komaj 35 let. Novi meščani so s sabo prinesli spomin na vaški način življenja, ki ga ni mogoče kar čez noč pozabiti in preskočiti. Tudi tukaj velja pravilo, da sprememba materialnih okoliščin bivanja ne prinaša nujno tudi kompleksne spremembe načina življenja. Omenil bi samo nekaj drobnih ilustrativnih primerov. V primorskih vaseh je ob poroki navada, da nevesti in ženinu njuni prijatelji in vrstniki postavijo slavnostno „kalono“, slavolok iz borovih ali brinjevih vej in cvetja. Presenetljivo je, da so to kulturno sestavino priseljeni vaščani prenesli v mesto. Za Novo Gorico ni nič nenavadnega, če pred desetnadstropno stolpnico s 50 ali več stanovanji zagledate prekrasno ženitovanjsko „kalono“, ki se morda od vaše razločuje po tem, da je bolj „gosposka“, torej lepše izdelana, neredko z umetelnim svetlečim napisom SREČNO in podobno. Pod to „kalono“ se mladina iz stolpnice, podobno kot nekaj vaška mladina na hišnem pragu, obredno poslovi od svojega vrstnika ali vrstnice, ki simbolično odhaja iz ene skupnosti v drugo, iz samskega stanu med poročene. Nadalje je na vasi ponekod razširjena navada, da domači, sosede in sorodniki ponoči čujejo ob mrliču. V mestih je ta navada odpadla, ker krste z mrliča čakajo do pogreba v mrliških vežicah na mestnem pokopališču. Vendar izjemo nekateri meščani prve generacije postavijo mrliča „na pare“ kar v svojem mestnem stanovanju, pri njem čujejo, kakor so bili vajeni na vasi, in tudi pogrebne svečanosti začnejo pred stanovanjskim blokom. Tak primer s cerkvenim pogrebom je bilo pred leti še videti v Novi Gorici.

Na vasi je stik med človekom in naravo sestavni del življenjskega in delovnega procesa. V mestih ga je treba ohranjati umetno. To pa se ne kaže samo v nedeljskih izletih in obiskovanju „trim“ stize. Najpovednejši način iskanja zgubljenega stika z vaškim načinom življenja je obdelovanje majhnih parcel, vrtičkov na nezazidani mestni površini, ki je splošno ljudsko premoženje. Obdelovanje teh parcel je dobilo take razsežnosti, da je parcelizacija in vsa organizacija v zezi s tem postala del nalog administracije krajevne skupnosti. Ekonomski učinek drobne vrtičkarske proizvodnje je včasih ničen v primerjavi z zadoščenjem ob delu na zemlji, ki lajša prilagajanje na mestni način življenja.

Malo nenavaden je naslednji primer, na katerega sem naletel pri raziskovanju načinov bivanja v Novi Gorici leta 1980. Vaški priseljenc si je postavil novo hišo v eni od imenitnejših četrti družinskih hiš v Novi Gorici. Žena je želela pred hišo zelenjavni vrt, mož pa je odločil, da se meščanu ne spodo-

bi, da bi pred imenitno hišo sadil paradižnik in solato. Zato je zelenjavni vrt postavil za hišo in ga skrnil pred očmi obiskovalcev in mimoidočih še za visok betonski zid, pred hišo pa je zasadil manjši nasad z okrasnim grmičevjem.

Mislím, da je zgled skritega zelenjavnega vrta za mestno hišo pomensko enak prej opisani mestni sprejemnici v vaški hiši. Oba primera sta kot razpoki v navidez enotni podobi sodobnega načina življenja, skoz kateri proseva na dva različna načina isti kulturni izvir v različnih okoljih. Menim, da je več ko razumljivo, da ugotovljenih zakonitosti ne bi mogli razbrati in razumeti, če bi usmerjali interesni fokus enkrat posebej na „kmečko“ in drugič posebej na „mestno“ kulturo. Današnje razmerje med obema je tako kompleksno, da ga moramo preučevati z enotnega metodološkega izhodišča, sledeč tako čistim kakor tudi kontaminiranim kulturnim vzorcem. Gre za to, da ne raziskujemo več kulturnih sestavin kot takih, temveč njihovo prepletanje in funkcioniranje v različnih okoljih.

Kako odmeva ta usmeritev v muzejih, kjer je zaposlenih največ slovenskih etnologov? Muzej po zakonu skrbi za premično kulturno dediščino. V skladu z novejšimi entološkimi usmeritvami je kulturna dediščina zelo raztegljiv pojem, v praksi pa se pojem kulturne dediščine spet zoži na muzealije, ki so pretežno kmečkega, kvečjemu obrtniškega izvira. Tudi splošno veljavno laično mišljenje enači kulturno dediščino s kmečko kulturo. Pričakovanje povprečnih obiskovalcev muzeja je usmerjeno v rekonstrukcijo preteklosti. Kje pa se konča preteklost in začne sedanost? Najlepši odgovor na to vprašanje smo delavci Goriškega muzeja dobili leta 1981 pri muzeološki ureditvi muzejske zbirke v Bardu (Lusevera) v Terski dolini, v malo znani slovenski vasi. Že pred potresom leta 1975 so Barjani pridno zbirali gradivo na pobudo prof. Viljema Černa. Njim samim je bila prepriščena odločitev, kaj spada v muzej in kaj ne. Kljub laičnim odločitvam so se iz zbranega gradiva izoblikovale celotne predstavitve značilnih gospodarskih dejavnosti tega predela Benečije: živinoreja, ovčarstvo, mlekarnstvo, sirarstvo, predelava volne, izdelava lesenih predmetov in orodja in najznačilnejši kosi notranje opreme. Po natančnem ogledu materiala in po kratki seznanitvi z etnološko podobo Barda sem ugotovil, da so na površje zavesti amaterskih zbiralcev — muzealcev privrele tiste dejavnosti, ki so jih sami opravljali v mladosti ali še pred kratkim, vsekakor pa v okviru svoje generacije. Nekatere od teh dejavnosti so odmrle šele v času popotresne obnove, takorekoč pred našimi očmi. Ta material jim je bil pri roki, čeprav ga dejansko niso več uporabljali. S tem, da so ga prepustili muzeju, so v bistvu postavili spomenik svoji lastni spretnosti in znanju in s tem pomenu svoje generacije. Hkrati pa so nam pokazali, kje je zanje meja med preteklostjo in sedanostjo, med muzejem in življenjem. Muzejska zbirka (Museo etnografico) v Bardu je tako postala kolektivni vaški spomin na bližnjo preteklost in kljub profesionalni muzeološki intervenciji tudi

„ljudski“ muzej, saj so mu metodološko in vsebinsko usmeritev določili sami vaščani.

Zanima me, kako bi za tak kolektivni avtoportret poskrbela druga okolja, na primer delavsko ali predmestno. Ali bi ta okolja še čutila, da je temelj njihove kulturne dediščine kmečka kultura, ali pa bi oris segel samo do meje skušenj lastne generacije? S temi vprašanji se mora, po mojem mnenju, danes spoprijemati sodobna muzejska etnologija in pri tem ne sme zanemarjati niti kmečkih kulturnih sestavin preteklosti niti njenih transformiranih oblik v sedanjosti.

Literatura:

Angelos Baš, O „ljudstvu“ in „ljudskem“ v slovenski etnologiji. Pogledi na etnologijo. Ljubljana 1978, 67-116.

Gian Paolo — Gri, Etnološko raziskovanje v Italiji po drugi svetovni vojni. Glasnik SED 1980/4, 145-148.

Slavko Kremenšek, Obča etnologija. Ljubljana 1973.

Naško Križnar, Stanovanjska kultura na Gori v luči spremenjavanja hišnih oblik. Goriški letnik 2, 1976, 43-51.

Naško Križnar, Pustni običaji v gornjem Posočju. Primorski dnevnik, 25. 2. 1979, 5.

Vizualije, Oris stanovanjskih načinov v Novi Gorici. Video kaseta (VCR). Realizacija Naško Križnar, trajanje 1 ura, 12 minut. Proizvodnja Goriški muzej 1980.

NAŠKO KRIŽNAR

KRATKO RAZMIŠLJANJE O ETNOLOGIJI V MUZEJIH

Med vprašanja, ki bi si jih morali zastavljati etnologi in jih tudi reševati, sodijo gotovo vprašanja o pomenu in vlogi etnologije v muzejih. Razkorak med metodološko usmerjenostjo etnološke vede in pojmovanjem etnologije v muzejih je že tako občuten, da si nadaljnega razvoja te stroke v muzejih nikakor ne moremo jasno predstavljati. Mladi etnologi se zato raje prepuščajo že utečenim in preskušenim načinom muzejskega dela, saj jih k temu spodbujajo slaba medsebojna povezanost, neustrezna metodologija muzejske stroke in dolgoletna tradicija. Zato se dogaja, da postaja težišče vsakega muzejskega dela — razstava (bodisi stalna ali občasna) nedodelana ali zastarela, muzealec pa išče potrditev svoje strokovnosti v pisanju člankov in razprav, ki jim nihče ne odreka znanstvenega značaja.

Težave izvirajo iz tradicionalnega pojmovanja muzejev in muzejskega dela. Muzeji naj bi bile zbirnice starih in redkih predmetov — kar dejansko tudi so — delo kustosov pa je, da te predmete na terenu poiščejo, jih varujejo in razvrščajo v skladu z muzejsko sistematiko, raziskujejo njihov izvor in starost ter jih kot estetske in zgodovinske posebnosti predstavljajo širšemu občinstvu. Delo etnologa je torej neposredno povezano s predmetom, z muzejskim fondom, za

katerega mora tudi po svoji poklicni zadolženosti skrbeti, ga raziskovati in razstavljati.

Iz tega izhaja tudi edini način prikazovanja muzejskih strokovnih prizadevanj — kolekcijski način razstavljanja. Zanj je značilna količina in raznovrstnost gradiva, do neke mere tudi njegova funkcija, torej povezava kulturne sestavine s človekom.

Etnologija, ki se je po svoji metodološki naravnosti ukvarjala s preučevanjem ljudske kulture (imenujmo jo kar kmečka), je tudi v muzeju našla svoje delo v prikazovanju materialne, socialne in duhovne podobe kmečkega človeka. Kulturna podoba drugih socialnih slojev in poklicnih skupin je v glavnem ostala zunaj njenega zanimanja, saj se je z njimi ukvarjala kulturna zgodovina. Muzejsko delo se je tako ostro delilo na posamične oddelke in stroke z različnimi pogledi na predmet in obseg dela. Vse to pa je tudi zaviralo muzeologijo, da bi z razvojem muzejskih strok razvijala lastno metodologijo, ki bi bila zmožna povezati njihove izsledke v enoten zgodovinski muzejski koncept.

Medtem pa so posamezne muzejske stroke svoje poglede na predmet in cilj raziskav poglobljale in dopolnjevale. Etnologija, ki je v glavnem raziskovala le kmečkega človeka, je v teoretičnem razglabljanju Vilka Novaka O bistvu etnografije in njeni metodi (leta 1956 v Slovenskem etnografu) našla bogato dopolnilo in razširitev svojih raziskovalnih področij. S tem naj bi se začela preučevanja vseh družbenih skupin in pojavov ne le v preteklosti, temveč tudi v sedanjosti.

Nadaljnji razvoj etnologije je tudi zahteval, da postane bistvo etnoloških raziskav človek, kulturna sestavina pa naj bo samo medij za doseg tega cilja.

Tako korenitim metodološkim spremembam in dopolnitvam etnologija v muzejih ni sledila, saj „sta naravi muzejskega dela bližji preudarnost in strpnost kakor radikalne in nagle odločitve.“ Če bi šla etnologija v muzejstvu v korak s svojo metodologijo, bi se uveljavljeni principi muzejskega dela nujno morali spremeniti. S tem, ko se je razširil predmet raziskav, bi etnologija v muzeju morala poseči na področja, ki jih je doslej raziskovala kulturna zgodovina. S spremenjenim pogledom na predvet in cilj raziskave pa bi se moralo spremeniti tudi kolekcijsko prikazovanje v etnoloških oddelkih muzejev. S tem bi se podrla doslej uveljavljena delitev muzejev na oddelke, posamične stroke pa bi si morale prizadevati za zgodovinsko koncepcijo razstavljenega gradiva in za tesnejše povezovanje.

Tako ostaja večina stalnih muzejskih zbirk še vedno urejenih po starih muzeoloških načelih. Etnologi v muzejih se upravičeno sprašujejo, ali naj uvrstijo v muzejski inventar poleg likalnika na oglje tudi električni kuhalnik, poleg slike na steklo in poslikane skrinje tudi tiskano reprodukcijo in industrijsko izdelano sodobno omaro, naj uvrstijo v etnološko zbirko poleg lesene skledje tudi emajliran lonec in poleg kolovrata šivalni stroj! Ali bi ne bilo mogoče z enim samim dobro izbranim kulturnim elementom prikazati življenjski slog določene

družbene ali poklicne skupine v preteklosti in sedanjosti bolje kakor z množico lepih in starih predmetov?

Novi pogledi o vlogi etnologije v muzejih so se že uresničili v nekaterih občasnih razstavah. Žal zaradi posebnosti in kratkotrajnosti te razstave niso mogle bistveno vplivati na postavitev stalnih muzejskih zbirk. Pokazale pa so smeri, po katerih naj bi se razvijala etnologija v muzejih. Jasno je, da bodo vsa nerešena vprašanja muzeologije morale reševati muzejske stroke skupno, in to čim prej.

* Sergej Vrišer, Novi zakon in strokovne, znanstvene in spomeniškovarstvene naloge muzejev. Argo XX—XXI, Lj. 1982. str. 83.

ANDREJ DULAR

Op. uredništva: članki o muzejstvu (bilo jih je predvidenih za celo tematsko številko) so posvečeni 60-letnici Slovenskega etnografskega muzeja.

NEEVROPSKA ETNOLOGIJA

RAZISKOVANJE DANAŠNJEGA VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA AFRIČANOV

Na vprašanje, kakšna je današnja etnološka podoba afriške celine ali tudi katerega drugega širšega geografskega območja, je najbrž težko ustrezno odgovoriti; najprej iz razlogov, ki niso povezani le z etnološko vedo (npr. geografska razsežnost raziskovanega področja, pomanjkanje virov in zato nezmožnost sledenja historični in kulturni identiteti, hitrost sodobnih sprememb), in drugič iz razlogov, ki so lastni samemu etnološkemu raziskovanju v preteklosti in danes, nekakšni njegovim „nezadostnosti“.

Ker so etnološka raziskovanja izvirala iz različnih znanstvenih interesov (in so bili odvisni od vsakokratne politično-ekonomske in ideološke hegemonije), so bila zasnovana z različnimi teoretičnimi izhodišči in metodologijami. V ospredju vsake metodološke naravnosti so bili določeni pojavi in problemi, informacije so bile selekcionirane in pogosto so iz preučevanja izpadli tisti pojavi, ki bi kulturološko podobo dopolnjevali, in tiste informacije, ki bi jih bilo mogoče tudi danes koristno uporabiti. Nekatero med njimi so seveda tudi danes dragocene predvsem pri rekonstrukcijah preteklih obdobij in iskanju kulturne kontinuitete, druge pa so postavile vrsto statičnih modelov in sodb, ki včasih obremenjujejo tudi sodobne prispevke — predvsem tiste, ki hočejo biti celoviti pregledi etnološke podobe in zato pris-

tajajo na nekatere priznane „resnice“, metodološke postopke, zapadajo posložitvam, ki so skoraj nujne za sistematične preglede. Pri tem ne gre za kritiko takih pregledov (pr. Baumann, Biasutti, Hirschberg), ki so nedvomno dragoceni viri informacij in zato tudi izhodiščni za vse bolj specializirane študije. Poleg tega so osvobojeni evropocentrističnih pogledov, superiornosti nad kulturo, ki jo preučujejo, in se zavedajo, da je etnološka podoba, ki jo podajajo, veljavna samo za določeno dobo (Afrika pred kolonizacijo 19. stoletja). Zato nakazujejo spremembe, ki so to podobo do danes že korenito prizadele, v preučitev pa jih prepuščajo drugim. Historični, jezikovni, fizično-antropološki, teritorialno-gospodarsko-kulturni prikazi so lahko le vir informacij, skratka priročniki, kar je končno tudi njihov namen.

Vendar je jasno, da današnja etnologija s svojo naravnostjo ne more več prisegati zgolj na te izsledke. Ne da bi jih v celoti zavračala, je sodobni zgodovinski razvoj nujno preusmeril njene interese na tiste procese in pojave, ki so značilni za današnji čas in pogojujejo in opredeljujejo današnjo afriško kulturo in njene nosilce.

Iz pregledanih del (*) je mogoče izluščiti temeljna etnološka vprašanja v zvezi z Afriko v grobem v naslednjem:

- vsebina, pomen, posledice srečanja afriške z evropsko kulturo,
- mesto svetovnih procesov industrializacije in splošne modernizacije v Afriki,
- preučitev sprememb in njihovih posledic na posameznih območjih in družbenih skupinah,
- upoštevanje plemenskega vprašanja („tribal factor“),
- premislek nekaterih metodoloških izhodišč, ki so dediščina preteklosti.

Taka usmeritev, v glavnem uokvirjena v t. i. „Studies in Culture Change“, „Studies in Culture Contact“, „Studies in Culture Dynamic“, značilne za kulturno in socialno antropologijo, je seveda zahtevala temeljito revizijo metodoloških izhodišč. Posebne pozornosti naj bi bili deležni:

- narava, značaj posameznih vzročnih elementov in procesov,
- pomen procesa sprememb,
- konceptualizacija in kategorizacija pojavov po njihovem pomenu za vsakokratno konkretno sociokulturno situacijo.

Avtorji ugotavljajo, da so tudi sodobnejše etnološke analize še vedno metodološko tradicionalne v smislu, da se omejujejo na določene segmente prebivalstva na določenem teritoriju, pri tem pa ne upoštevajo širšega družbenopolitičnega konteksta (raven naroda, države) /ob tem je potrebno poudariti, da nobena skupnost v ruralnem ali urbanem okolju danes ni več samozadostna, neodvisna od širšega sociokulturnega konteksta/, in posvečajo pozornost tistim elementom, ki naj bi se spremenljivosti kar najbolj vztrajno upirali, npr. tradicionalni vzorci, vrednostni sistemi in drugi normativni pojavi, ki jih je mogoče zabeležiti na omenjenem območju raziskave. O tradicionalni podobi (pod vprašaj je ob tem postavljena nespremenljivost nekaterih kulturnih

vorzorcev) ni več mogoče govoriti, poleg tega so bile te podobe že pred sto in več leti močno različne (vprašanje, kaj je tradicionalno, je moč opredeliti le za vsakokratno skupnost posebej in šele nato slediti spremembam), niti ni več mogoče uporabljati metod, s katero je bila ta „navidezna“ podoba opisovana in interpretirana. Izhodišče torej ne morejo biti več apriorno vrednoteni kulturni elementi, ker je njihova povednost relativna in nepopolna z novimi pomeni in funkcijami, razumljivi naj bodo le kot predstavitev konkretnih gospodarskih, političnih, kulturnih interesov.

V zvezi s spremenjeno in spreminjajočo se podobo je treba teoretično in praktično pozornost posvetiti tudi in predvsem tisti temeljni družbeni skupini, ki je za afriško kulturo izhodiščnega pomena, to je pleme. S problemom „pleme“ se pojavljata spleta vprašanj, ki sta med seboj tesno povezana, prvo je terminološko, drugo pa vsebinsko.

Vprašljivost terminološke ustreznosti se pojavlja zaradi:

- pomanjkanja enotnih definicij,
- pomenskih konotacij v določenih kontekstih (primitivnost, neciviliziranost, koservativnost, manjvrednost...)
- novih potez, ki so plemenu prisojene v procesu sprememb.

Alternativno naj bi uporabljali termine „ljudstvo“ („people“), „kulturna skupina“ („culture group“), „skupnost“ („community“) ali „etnična skupina“ („ethnic group“), ob tem gre za kritične pregled dosedanjih pojmovanj in definicij plemena do sodobnejših kriterijev — npr. družbenoekonomsko merilo, opredelitev s kulturno-regionalnimi razločki (pr. Gulliver). Kljub mnogim diskusijam v zvezi s tem vprašanjem je zaradi splošne uveljavljenosti (tudi v znanosti), predvsem pa zaradi take ali drugačne oblike „plemenskosti“ („tribalism“) ta termin še najustreznejši. (Ob tem le opomba, da je pleme vezano na določen družbeni ustroj, in da je terminološka ustreznost ali neustreznost določena z družbeno-ekonomsko razvojno stopnjo, in zato od vsakokratnega položaja plemena na razvojni lestvici).

Vso pozornost je zato treba posvetiti kvalitativnim spremembam in glede nanje opredeliti stopnjo „plemenskosti“:

— teritorialno načelo za opredeljevanje plemena je vprašljivo, ker postajajo geografske meje zaradi novih interesov (npr. izraba zemlje za plantaze), razseljevanj in selitev v mestno okolje nejasne,

— s selitvami se rahlja tradicionalna plemenska zavest, ki pa dobiva zato tako v mestnem kakor podeželskem okolju nove oblike in funkcije,

— tribalizem ima torej svoje urbane in ruralne variante,

— plemena na eni strani branijo svoje lokalne interese, po drugi strani pa se v nadplemenskih oblikah borijo za svoje interese v okviru države, torej se „plemenskost“ pojavlja na eni strani kot „partikularizem“ in na drugi strani kot neke vrste „nacionalizem“ (pr. Kenija, Uganda),

— zato je potrebno raziskati konkretne relacije pleme — pleme in pleme — država,

— tradicionalna kultura ne more biti več kriterij za opredeljevanje plemenskosti,

— vpliv sprememb je za plemenskost pogosto ambivalentna (npr. dostopnost do izobraževanja po eni strani širi vedenje in oddaljuje od tradicionalnih vrednot, po drugi strani pa razširja splošno zavest in v določenih razmerah še posebej ovrednoti plemensko pripadnost),

— tribalizem je opredeljiv hkrati z vezanostjo na tradicijo in z vključenostjo v sodobne procese,

— mera vključenosti, prizadetosti, v spremembe večja razločke med plemeni.

Plemenskost torej je ali ni vzpostavljena kot plemenskost v konkretnih družbeno-političnih kontekstih. V določeni meri plemenskost obstaja kot resnično razločevanje med skupnostmi, v določeni meri pa kot mentalni koncept, zavest, ki je močno čustveno obarvana (pogosto tudi s pomočjo tradicionalnih vrednot in simbolov izrabljena v opravičilo razločkov, ki koreninijo drugje, pogosto tudi za doseganje določenih interesov, ki jim prikrivajo vsebino) in ni zgolj identifikacijska.

Zato je potrebno prehajanje iz tradicionalnih v sodobnejše okvire („transition“) raziskovati in razumevati „na novo“, zunaj priznanih in posplošujočih sodb in definicij kulturnih tipov in njihovih apriornih reakcij na spremembe, ki jih je in jih povzroča modernizacija. Pojave modernizacije je v vsakokratni družbi (tradicionalni, ruralni, urbani) potrebno konceptualizirati glede na:

— izhodiščno, osnovno kulturo preučevane skupnosti (culture group),

— državni kontekst (državne inštitucije in oblike kulturne dediščine),

— posrednike sprememb,

— notranje procese sprememb, povzročene od zunaj,

— manifestacije teh sprememb.

Faktorji in procesi modernizacije morajo biti določeni glede na raven sociokulturne integracije posameznikov, skupin, delov družbe,...

Pri kriterijih izbire raziskovalnega področja ni odločilna le skupnost kot taka, temveč predvsem značilnosti konteksta modernizacije (v preteklosti je bil prepogosto upoštevan le prvi vidik, kateremu so bile, kot že omenjeno, pripisane vnaprej določene determinante). Modernizacija je pojav, ki vsakokratno tradicionalno kulturno podobo pretresa postopno glede na širši kontekst (od geografskega do političnega), vendar ta razvoj ne implicira vedno splošnih svetovnih stopenj transformacij — nasprotno: nanaša se na specifične alteracije, variante določenih družb, ki morajo biti empirično determinirane, in so si med seboj lahko podobne ali pa tudi ne. Šele po tem je možen primerjalni študij (cross-cultural study). Na državne inštitucije narodov z različnimi kulturnimi dediščinami in ideologijami različno vplivajo nadnacionalne moči in tokovi, vendar ima vsak narod določeno kombinacijo modernizacijskih faktorjev, ki omogoča nov kontekst spreminjanja za osnovno populacijo.

Za tovrstne raziskave bi bilo idealno interdisciplinarno preučevanje, vendar zaenkrat take sinteze še niso možne, ker vsaka stroka vztraja na svoji uveljavljeni metodologiji in specifičnih ciljih.

Z upoštevanjem tega in z rezultati opravljenih raziskav na različnih področjih Afrike in med različnimi deli njenih družb je mogoče zagledati vsakdanje življenje Afričanov v celovitejši, dinamični podobi, osvobojeni nekaterih apriornih sodb, posploševanj, predsodkov, tipiziranj, modelov. Kritiki so izpostavljene tradicionalne kulturne poteze posamičnih skupin, njihova navidezna statičnost, njihovi relativni pomeni in odločilnost za etnološko podobo, in metode, s katerimi so bili ti elementi raziskovani.

Vrednost in uporabnost takih konceptov sta še toliko večji zaradi časovne in krajevne opredeljenosti raziskav, predvsem pa doslednega upoštevanja vsakokratnih družbenih, političnih, ekonomskih okoliščin na regionalni, nacionalni (državni) in mednarodni ravni, v njihovi medsebojni prepletenosti in pogojenosti.

Pregledana dela:

BAUMANN, Hermann: Die Völker Afrikas und ihre traditionellen Kulturen. Teil I. — Allgemeiner Teil und Südliches Afrika. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GmbH 1975.

Etnološka podoba Afrike skozi geografske razmere, prazgodovinsko sliko (analiza arheoloških virov), antropološko in jezikovno podobo in kulturne regije. Obsežna bibliografija in izčrpen pregled dotedanjih raziskav.

BIASUTTI, Renato: Razze e popoli della terra. Torino, Unione Tipografica — Editrice Torinese 1967. Volume terzo-Africa.

HIRSCHBERG, Walter: Völkerkunde Afrikas. Mannheim, Bibliographisches Institut 1965. B. I. Hochschultaschenbücher 333, 333a, 333b.

Rasna in jezikovna podoba, plemena po gospodarski dejavnosti. Etnološka podoba po prevladujoči gospodarski dejavnosti (gosp.- kult. tipi) in značilnih kulturnih elementih: prehrani, noši, naseljih in bivališčih, družbenih oblikah, religiji in umetnosti. Bogata bibliografija - splošna in za posamezna plemena in plemenske skupine.

WESTERN CIVILIZATION AND THE NATIVES OF SOUTH AFRICA. Edited by I. Shapera. Studies in Culture Contact. London, Routledge & Kegan Paul 1967. (I. izd. 1934)

Oris stare bantujske kulture in današnje življenje v rezervatih. Vplivnost krščanstva, izobraževanja, ekonomskih in socialnih okoliščin v urbanih in ruralnih naseljih, vloga administracije in politike, evropski vplivi na jezik, književnost in glasbo domorodcev.

Interdisciplinarna raziskava. Poudarek, da take raziskave sicer ne morejo rešiti problemov domačinov, vendar želijo z analizo realno predstaviti njihov položaj v splošni družbeni shemi držav in prispevati k oblikovanju politike, ki lahko izbira med represionistično, asimilacijsko ali adaptacijsko rešitvijo problema domačinov.

THREE AFRICAN TRIBES IN TRANSITION. Volume I. of Contemporary Change in Traditional Societies. Edited by Julian H. Steward. Urbana, Chicago, London, University of Illinois Press 1972 (1967).

Uvodnik izdajatelja o Perspektivah modernizacije kot uvod v študij in raziskave sodobnih sprememb. Sledijo raziskave skupnosti v Ugandi, Keniji in Nigeriji, ki so različne glede na specifične sociokulturne kontekste in so dosegle različno raven sociokulturne integracije.

TRADITION AND TRANSITION IN EAST AFRICA. Studies in Tribal Element in the Modern Era. Edited by P. H. Gulliver. London, Routledge & Kegan Paul 1972 (1969).

Predstavitev različnih viariant plemenske vloge v zvezi s sodobnimi inštitucijami, jezikovnim načrtovanjem, trgovino, pravom. Koncept v uvodniku. Raziskave pokrivajo območje Vzhodne Afrike — Južni Sudan, Uganda, Kenija, Tanzanija, Somalija — z upoštevanjem ruralnih in urbanih naselij. Izhodišče je pleme in plemenskost, opredeljeno s kulturno-regionalnimi razlikami.

INGRID SLAVEC

ANTROPOLOGIJA V PERUJU

V Peruju je prišlo v petdesetih in v začetku šestdesetih let do precejšnih sprememb v etnološkem raziskovanju. V folkloristično usmerjeno vedo so začeli prodirati različni, v Severni Ameriki že nekaj časa uveljavljeni antropološki tokovi — predvsem kulturna, urbana in aplikativna antropologija.

Vpliv kulturnoantropološkega vzorca je povzročil močne tendence po integraciji več strok, predvsem arheologije in etnologije. Pod okriljem dotedanjega inštituta za etnologijo in arheologijo pri državni univerzi San Marcos v Limi (Instituto de Etnologia y Arqueologia en la Universidad Nacional Mayor de San Marcos) se je oblikovala nova veda, ki naj bi združevala obe stroki. Njena metodološka usmerjenost naj bi bila podobna severnoameriškim konceptom. V nacionalnih znanstvenih okvirih je bila takšna naravnost nova. V sklopu integrirane vede naj bi se namena in predmeta obeh disciplin tesneje povezovala, hkrati pa bi se tudi razločevala. Medtem ko bi se etnologija ukvarjala z „živimi“ skupnostmi in kulturami, bi se arheologija posvečala „mrtvim“. Etnologi bi zbirali nevsakdanje in „primitivne“ kulturne sestavine, arheologi bi odkrivali nenavadna najdišča in predmete, etnologija bi preučevala notranjo strukturo skupnosti, arheologija pa bi skušala razložiti, kako so se postopoma oblikovale posamične skupnosti. In končno, etnologija bi raziskovala ekonomske odnose in razločke med tradicionalnim in sodobnim zahodnim ekonomskim ustrojem, arheologija pa bi odgovarjala na vprašanja o razvoju proizvodnih sredstev, razmišljala o temah, kot je npr. „način produkcije“ ipd.

Omenjeni inštitut je leta 1958 preusmeril tudi dejavnost svojega muzeja v namen obeh strok. Kasneje se je razvil v oddelek za antropologijo na državni univerzi v Limi (Departamento de Antropología de la Universidad Nacional Mayor de San Marcos), kjer so imeli določena skupna predavanja študenti etnologije in arheologije. Največ zaslug pri ustanovitvi oddelka imata takratna profesorja, arheolog dr. Luis E. Valcárcel in etnolog dr. José Matos Mar.

Glavni pobudnik in vodja kulturnoantropološke metodološke usmerjenosti, dr. Valcárcel, se je na sploh zavzemal za večje povezovanje etnologije ne le z arheologijo, temveč tudi z ostalimi vedami, predvsem z lingvistiko in zgodovino. Omenjeni je tudi začetnik tako imenovane etnozgodovine v Peruju.¹

Kmalu se je pokazalo, da sicer močni nameni profesorja Valcárcela in nekaj redkih, ki so mu sledili, niso rodile željenih sadov. Kljub združevanju v okviru skupnih inštitucij, je ostala povezava zgolj formalna, dejansko sodelovanje pa občasno in neuspešno. Praktično se stroki nista nikoli združili v enotno kulturno antropologijo.

V šestdesetih letih je prišlo — v nasprotju s prejšnjim zblíževanjem — do precejšnje oddaljitve med disciplinama. Etnologi oz. antropologi (kakor odtlej imenujejo sami sebe) so predmet svoje pozornosti iz preteklosti premaknili skoraj izključno v sedanost. Raziskovalna tematika se je vse bolj približala sociološkim, urbanističnim in ekonomski problemom. Vse več se govori o t. i. socialni antropologiji. V nasprotju s prejšnjim poudarkom na ruralnem in „primitivnem“ okolju, začne prevladovati zanimanje za urbano okolje. Torej, predmet perujske antropologije postaja vedno bolj sodobnost, pa naj bo usmerjen v mestno ali vaško okolje.

Urbana antropologija se ukvarja z vprašanji selitev prebivalstva iz vasi v mesto, akulturacije, marginalnih skupnosti, nezaposlenosti in podobno — skratka s problematiko barakarskih naselij, imenovanih „barriadas“.² V primeri z našimi dosežanimi izkušnjami na področju urbane etnologije, je področje zanimanja perujskih znanstvenikov ožje. Zakaj, ni težko odgovoriti. V metodološkem pogledu so perujski antropologi povsem pod vplivom znanstvenih dogajanj v ZDA in Mehiki.³ Res pa je tudi, da je priliv kmečkega prebivalstva v industrijske centre države eden ključnih, ne le populacijskih in gospodarskih, pač pa tudi socialnih problemov.⁴

Začetnik preučevanja načina življenja v perujskih urbanih naseljih je bivši profesor antropologije na univerzi San Marcos v Limi, dr. José Matos Mar. Z raziskavami marginalnih naselij Lime, Arequipa in Chimboteja je začel v študijskem letu 1955/56.⁵ Pri terenskem delu mu je pomagalo nad 300 študentov univerz vseh treh omenjenih mest. Plod večletnega dela je zanimiva in precej uspela monografska študija, ki jo je izdal leta 1966.⁶ To je predstavitev in analiza akulturacijskega procesa in življenja v „barriadas“ Lime. Trenutno se s to tematiko največ in najvidneje ukvarja profesor antropologije Luis Millones, ki poučuje na obeh

limskih univerzah, „Universidad Católica“ in „Universidad Nacional Mayor de San Marcos“. Poleg že navedenih vprašanj ga zanima tudi problem etničnih manjšin.⁷

Tudi tisti antropologi, ki so ostali pri raziskovanju podeželja se vse bolj oddaljujejo od tradicionalne tematike preučevanja t. i. andske kulture (cultura andina). Raziskave te vrste so pogoste predvsem med antropologi in folkloristi v Cuzcu.⁸ Tu je tudi sedež inštituta andskih pastirskih kultur (Instituto de Pastoral Andina), ki izdaja revijo „Allpanchis“. V ospredju današnjega zanimanja so aktualni problemi vaškega okolja: agrarna reforma in njen vpliv na način življenja, program gospodarskega napredka in s tem spremembe v kulturi itn. Precej antropologov sodeluje v akcijah, ki jih vlada organizira za pospeševanje kmetijstva, uvedbo nove mehanizacije, zvišanje življenjskega standarda, kulturne in zdravstvene ravni — skratka za splošni napredek. Take akcije so vedno skupinske, v njih sodelujejo različni strokovnjaki: agronomi, socialni delavci, zdravniki in antropologi. V tem primeru je funkcija antropologovega dela daleč od znanstvenih ciljev — postane povsem praktična. Antropolog nastopa kot pospeševalec in usmerjevalec gospodarskega in kulturnega razvoja in sprememb v načinu življenja. Antropologijo te vrste imenujejo v Ameriki aplikativno ali uporabno. V Peruju je aplikativna antropologija v službi vladne politike. Uporablja jo predvsem gibanje indigenizma.⁹

Morda ne bo odveč, da si pobliže ogledamo enega od aplikativnih projektov „Proyecto Peru—Cornell“, ki je pravzaprav metodični in metodološki vzorec — uvožen neposredno iz ZDA.

Znana univerza Cornell iz Ithace (zvezna država New York) je začela leta 1947 izvajati svoj načrt aplikativnih znanosti v različnih delih sveta.¹⁰ Naredili naj bi primerjalne študije o uvajanju sodobne tehnologije na nerazvita gospodarsko — kulturna področja. V Peruju je potekal program raziskovalnega dela v dveh etapah. V poskusnem obdobju (1947 — 1951) so izmed več možnih naselij izbrali haciendo Vicos kot točko nadaljnjih usmerjenih raziskav, ki so potekale v letih od 1951 do 1956.¹¹ Na izbiro je vplivalo dejstvo, da so imeli prebivalci te haciende najnižji življenjski standard in da so bili najzoastalejši v dolini Callejon de Huaylas. Geografski položaj haciende je bil strateški. Hacienda je bila primerna kot žarišče, iz katerega naj bi se spremembe v načinu življenja razpršile v več bližnjih dolin. Cilji projekta so bili teoretični in praktični. V teoretiškem pogledu so hoteli preveriti hipoteze, koncepte in metode aplikativnih socialnih znanosti, razviti splošno teorijo o razmerju med uvajanjem nove tehnologije in procesom socio-kulturnega spreminjanja in zboljšati delo interdisciplinarnih raziskav. Praktični cilji so bili: dvig življenjskega standarda domačinov, prevzem napredka in vključitev prebivalcev Vicos v moderni svet, opazovanje tega procesa, študije bioloških procesov, specifičnih za raso „altiplano“, preverjanje nekaterih hipotez in zaključkov v zvezi z določenimi problemi Indijancev (uživanje koke,

alkohola itn.) in končno — priprava in seznanjanje študentov, administratorjev in tehnikov s praktičnimi in teoretičnimi problemi spreminjanja.¹² Dvig vsesplošne ravni Indijancev Vicoso so hoteli doseči z intenzivnim, usmerjenim delovanjem na več področjih načina življenja: z ustrezno uporabo novih poljedelskih tehnik, z lastninskimi spremembami v produkciji, eksploataciji in distribuciji (kooperativizem), z dviganjem zavesti o individualni posesti, s širšim povezovanjem prebivalcev haciende z zunanjim svetom (tako, da bi se Indijanci lažje integrirali v nacionalno življenje), s pospeševanjem prirasta populacije, z usmerjeno selitvijo na druga kmetijska področja in v mestna središča, z raznovrstnim poklicnim usmerjanjem, s spremembami delovnih navad, z razvojem novih vrednot in interesov in z opuščanjem tistih verovanj in običajev, ki so v zvezi s poljedelstvom in živinorejo.

Vsi ti koncepti projekta „Perú-Cornell“ se niso popolnoma ujemali z nacionalno politiko indigenistov. Tu je imela največje interese in koristi predvsem univerza Cornell, ki je vodila celoten načrt. Kljub temu je država zagotovila in preverjala potek znanstvenega eksperimenta in je univerzo popolnoma ščitila. Projekt je predstavljala celó kot pomemben model, katerega bi morali kasneje posnemati v vsem andskem prostoru.

Danes, ko je od tega minilo že precej časa, so nekateri perujski antropologi in indigenisti do projekta zelo kritični. Po današnjih objektivnih analizah ga prikazujejo kot veliko potegavščino in slepilo, in to v več pogledih. Teoretični cilji so ostali zgolj zapisani in se razen nekaj izjem niso razvijali. Kljub množici člankov in študij, ki so rezultat raziskav, se je pokazalo, da projekt ni prerasel v predvideni center aplikativnih preučevanj, kjer naj bi zbrali register vseh speljanih raziskav, ki bi jih lahko uporabljali domači in tuji znanstveniki. Največji del rezultatov in zaključkov so prenesli in obdelali na univerzi Cornell. Večina člankov, razprav, knjig, diplomskih in drugih nalog tako ni dosegljiva domačim ustanovam. Vrsta monografij tudi ni uporabljena za začrtane namene. Trud aplikativne antropologije se je zredciral zgolj na sprejetje nekaterih specifičnih planov. Pokazalo se je tudi, da se interdisciplinarne raziskave nikoli niso do konca razvile.

Rezultati projekta so vidni predvsem v povečani pridelavi krompirja in koruze, v izboljšanjem obdelovanju plodne zemlje, v uspešnem pogozdovanju, izboljšanju zdravstvenega stanja prebivalcev in v ustanovitvi šolskega centra (pred tem tu nihče ni znal brati in pisati). Od leta 1962 je hacienda tudi razlaščenca in organizirana kot zadružna skupnost.

Mnogo perujskih antropologov si je pri tem projektu nabralo izkušnje, s katerimi si pomagajo pri delu v podobnih akcijah, ki pa so organizirane na izključno nacionalni ravni.¹³

Današnje stanje antropologije v Peruju je vse prej kot zavirljivo. V primeri z drugimi družbenimi znanostmi, ki so se začele intenzivneje razvijati v istem času, antropologija močno zaostaja. Medtem ko se je v petdesetih letih iztrgala iz preozkih

okvirov folkloristične etnografije in začela ustvarjati svojo znanstveno pot, ko so se začeli razvijati njeni novi, obetavni načrti na več različnih področjih, je zašla konec šestdesetih let v dokajšnjo krizo. Perujska antropologija še vedno išče svoj *raison d'être*. Prav tako antropologi še niso ustvarili skupnega metodološkega imenovalca. Pravzaprav sploh ne moremo govoriti o neki nacionalni antropologiji. Prikazali smo različne teoretične usmeritve, ki so bolj ali manj vse posnetki tujih skušenj in med katerimi so domači antropologi izbirali vsak svojo inačico znanstvenega dela, niso pa iskali tudi svoje lastne, enotne metodologije, značilne za perujski prostor s specifičnimi problemi. Neorganiziranost in nepovezanost je taka, da kljub skupnemu društvu (Asociación de Antropólogos del Perú), shodom, kongresom in simpozijem perujski antropologi do danes še niso našli enotnega jezika. Ne le dejavnosti večine ustanov, celo dejavnosti posameznikov znotraj nekaterih institucij so povsem nepovezane in razdrobljene. Lep primer je oddelek za antropologijo na državni univerzi San Marcos v Limi. Začetni trud in delo, ki sta nakazovala uspešen razvoj stroke, sta konec šestdesetih let z odhodom profesorja Matosa Mara oslabela. Entono organizirane dejavnosti oddelka so se razdrobile na zgolj individualna prizadevanja. Na univerzi San Marcos antropologija danes praktično ne obstaja več. Nekateri profesorji sicer še predavajo določene predmete, vendar neredno in nepovezano. Večina študentov se zato vpisuje raje na drugo limsko univerzo — Universidad Católica — ali pa poslušajo predavanja na obeh. Katoliška univerza v Limi ima študij antropologije organiziran mnogo bolj sistematično.¹⁴

Razdrobljenost znanstvenega dela pa nikakor ne vodi v perspektivno prihodnost stroke. Tega se zaveda že veliko perujskih antropologov. Zavedajo se tudi, da jih čaka še mnogo dela, ki ga bodo morali čim prej opraviti. Skupaj bodo morali razčistiti glavna metodološka vprašanja, če nočejo, da bo stroka odmrla, še preden popolnoma najde sama sebe in svoje mesto med ostalimi družbenimi znanostmi. Korenito bodo morali poseči v študijski načrt nekaterih univerz. Bodočemu kadru bo treba nuditi več kakor doslej. Študente bodo morali naučiti predvsem enotnega in povezanega dela. Šele tako bo mogoče pričakovati enotno perujsko antropologijo.

¹Etnozgodovina je tista veja etnologije, ki se ukvarja z zgodovinskimi obdobji. V Peruju skuša rekonstruirati življenje domačih etničnih skupin v preteklosti, zlasti v 16. in 17. stoletju, pa tudi prej. Pri razlagi načina življenja se opira v največji meri na arhivske, opisne (predvsem na dela zgodnjih španskih kronistov), administrativno-statistične in normativne vire.

²Značilnost celotne Latinske Amerike je precejšen razloček med dvema kulturnima okoljema. Na eni strani so velika urbana središča, kamor je že davno prodrla zahodna civilizacija, na drugi strani pa povsem ruralna področja s še močno zakoreninjenim tradiciolanim vaškim življenjem. V petdesetih letih, ko začne industrializacija pospešeno napredovati skokovito narašča tudi dotok kmečkega življa v mesta. Nova delovna sila s

podeželja dobi svoj prostor na obrobju velikih mest, kjer si zgradi ravna, improvizirana barakarska naselja, ki so danes ena najopaznejših značilnosti Latinske Amerike. Že imena teh predmestij — „barriadas“ v Peruju, „favelas“ v Braziliji, „barrios proletarios“ v Mehiki, „callampas“ v Čilu, „villas miseria“ v Argentini, „ranchos“ v Venezueli, „barrios brujas“ v Panami itn. so v Latinski Ameriki pojem bede in obrobnosti.

³Marginalnost in revščina sta osrednja raziskovalna problema urbane antropologije v ZDA in Mehiki. V petdesetih letih objavljeni članki o urbanizaciji Latinske Amerike antropologa Oscarja Lewisa so močno vplivali na perujsko antropologijo. Avtor je s knjigo o antropologiji bede (*Antropología de la Pobreza*, México, 1961) usmeril zanimanje latinskoameriških antropologov zgolj v drobne dele urbane družbe.

⁴V „barriadas“ Lime živi danes skoraj četrtina vsega perujskega prebivalstva. Ni mesta brez marginalnih naselij. Največ pa jih imajo mesta v priobrežnem pasu, kjer je industrija najbolj razvita. Lima kot metropola je rekorder (leta 1957 — 56 „barriadas“, danes že čez 350). Novi priseljenci pridejo z zandskega podeželja, torej s povsem drugačnega geografskega in kulturnega okolja. Notranji selitveni proces zato pojmujejo v Peruju kar kot „migración sierra-costa“. Ob trčenju dveh kultur je seveda proces akulturacije eden ključnih družbenih problemov mestnega okolja, katerega je s danes antropologi in sociologi najraje lotevajo.

⁵Lima ima čez 4 milijone prebivalcev, kar je polovica vsega mestnega prebivalstva Peruja. Leži v dolini reke Rimac, v priobrežnem nižinskem pasu. Danes je s svojim pristaniščem CALLAO že enotni urbani kompleks. Kot glavno mesto je najpomembnejše kulturno in gospodarsko središče.

Arequipa leži 1000 km južno od Lime — na zahodnih obronkih Andov (2300 m). Ima okoli 170 tisoč prebivalcev in je eno najpomembnejših industrijskih in kulturnih središč Peruja.

Chimbote leži 400 km severno od Lime, ima okoli 160 tisoč prebivalcev in je najpomembnejše perujsko izvozno pristanišče jekla, rib in ribjih izdelkov.

⁶José Matos Mar, *Estudio de las barriadas limeñas*. Lima, 1966, 99p.

Ista študija je izšla 11 let kasneje v popolnejši in izboljšani obliki in z dodatkom grafičnih, slikovnih in fotografskih prilog pod naslovom *Las barriadas de Lima 1957*. Lima, Instituto de Estudios Peruanos, 1977, 225p., i11.

Eno njegovih pomembnejših del s področja urbane antropologije je tudi *Urbanización y barriadas en América del Sur*. Lima, 1968.

⁷Luis Millones, *Introducción al proceso de aculturación religiosa*. Lima, 1968.-

id., *Minorías étnicas en el Perú*. Lima, 1973.
id., *Tugurio*. (La cultura de los marginados). Cuadernos del Instituto Nacional de Cultura 1. Lima, 1978.

⁸Cuzco je bil prestolnica inkovskega imperija. Leži v osrčju Andov v jugovzhodnem Peruju.

⁹Že leta 1918 so se v Buenos Airesu na 1. mednarodnem zborovanju učiteljev (1. Convención Internacional de Maestros) sporazumeli, da je nujno potrebno vključiti domorodce v sodobno kulturo, in sicer na več področjih: v izobrazbi, posedovanju zemlje, enakih političnih in pravnih pravic, v kooperaciji proizvodnje in potrošnje, v zdravstvu, kmetijstvu itn.

Na 7. konferenci Panameriške zveze (La Unión Panamericana) v Montevideu leta 1933 so izrazili potrebo po vključitvi organizacije Vseameriškega kongresa strokovnjakov (Congreso Interamericano de Expertos) v okvir Panameriške zveze. Ta organizacija naj bi se ukvarjala s preučevanjem življenja Indijancev, z izmenjavo informacij o načinu življenja in o možnostih zaščite indijanskih etničnih skupin. Strokovnjake naj bi usmerjala politika zaščite in integracije domorodcev v nacionalno družbo v ekonomskem, socialnem in kulturnem pogledu. To politiko so na kratko poimenovali „indigenismo“ (vprašanje domorodcev ali indijansko vprašanje), strokovnjake (pravnike, ekonomiste, antropologe, politike itd.) pa „indigenistas“.

V mestu Pátzcuaro v Mehiki je bil leta 1940 prvi kongres ameriških indigenistov (Congreso Indigenista Interamericano), ki se je po mednarodnem sporazumu obvezal voditi politiko indigenizma in oblikovati njene norme, zahteve in ukrepe. Na kongresu so ustanovili tudi Vseameriški indigenistični inštitut (Instituto Indigenista Interamericano) in poudarili, da mora vsaka država, ki jo ta problem zadeva, ustanoviti enak inštitut na nacionalni ravni. V Peruju so ga ustanovili leta 1947 (IIP — Instituto Indigenista Peruano). V razvoju njegovega delovanja

ločimo dve glavni obdobji: prvi od leta 1947 do 1962, ko je bilo delovanje perujskih indigenistov še povsem mednarodno obarvano, ko so nanj delovali le tuji vplivi in rešitve, in drugo od 1962 naprej, ko so začeli upoštevati predvsem domače iniciative in nacionalne dogovore.

¹⁰Univerza Cornell je istočasno izvedla svoj program še v Indiji, na Kitajskem, v Siamu, na jugozahodu ZDA in v Novi Škotski. V Peruju se je univerza kot finančni in idejni vodja povezala z IIP-jem in z inštitutom oz. kasnejšim oddelkom za antropologijo državne univerze v Limi.

Mnogi trdijo, da je indigenistični inštitut v Peruju nastal prav zaradi povezave z univerzo Cornell iz ZDA. Vendar to ni res. Indigenizem ima, kakor smo nakazali v prejšnji opombi, korenine svojega nastanka že veliko pred povezovanjem z univerzo Cornell. V bistvu je indigenizem že od začetka svojega obstoja vključeval potrebo po nekakšni aplikativni antropologiji, le da zanjo še ni začrtal lastne metodologije in da je to vpeljala šele severnoameriška znanost.

¹¹Vicos leži v dolini Callejón de Huaylas — Cordillera Blanca, severovzhodno od Lime v provinci Ancash. Cordillera Blanca je svetovno znana po alpinističnih odpravah.

¹²V letih od 1951 do 1956 so študentje antropologije z lomske državne univerze s svojimi obveznimi praksami aktivno sodelovali v projektu.

¹³Približno istočasno in z enakimi nameni kakor projekt „Perú — Cornell“, je v Peruju potekal podoben projekt „Programa Puno — Tambopata“, ki ga je usmerjala Organizacija združenih narodov. Povsem nacionalna pa sta kasnejša programa, ki ju izvajajo od druge polovice šestdesetih let dalje. To sta „El Plan Nacional de Integración de la Población Aborigen“ (nacionalni načrt integracije domorodcev) in „Proyecto de Desarrollo e Integración de la Población Indígena“ (projekt razvoja in integracije domorodcev).

¹⁴Medtem ko ima na primer več kot polovica vseh petintridesetih univerz v Peruju oddelek za sociologijo, oddelkov za antropologijo ni niti deset. V Limi sta Universidad Nacional Mayor de San Marcos in Universidad Católica. Na prvi je bil oddelek za antropologijo ustanovljen v začetku šestdesetih let, oblikoval pa se je iz univerzitetnega inštituta. Na drugi, katoliški univerzi, je oddelek ustanovil konec šestdesetih let jezuit Manuel Marzal, ki je antropologijo študiral v Mehiki. Začetki študija antropologije na katoliški univerzi so sočasni obdobju velike krize oddelka za antropologijo na državni univerzi. Ker je katoliška dobila veliko finančno podporo Fordovega sklada in ker je imela tudi sicer več finančnih ugodnosti kakor nacionalne univerze, je to še poglobilo krizo univerze San Marcos. Od oddelkov drugih univerz sta najbolj znana oddelek za antropologijo univerze San Cristóbal de Huamanga v Ayacucho in najstarejši na univerzi v Cuzcu. Oddelek v Ayacucho je ustanovil konec petdesetih let profesor Fernando Romero. Okoli sebe je zbral pionirsko ekipo mladih sodelavcev. Dokajšnje sodelovanje s tujino, organizirano delo na terenu in pa nadarjeni študentje — vse to je pripomoglo k hitremu in uspešnemu razvoju oddelka. Danes tu obiskuje predavanja precej več študentov kakor v Limi.

V Cuzcu, kjer je študij arheologije in antropologije že tradicija, je še posebej zadnja leta prava moda študirati antropologijo. Zato vse več diplomantov ostaja nezaposlenih. Univerza v Cuzcu je precej zaprta. Konkursi na katedro so interni, bivši študentje in profesorji iz Cuzca pa imajo absolutno prednost.

MOJCA TERČELJ

SOCIALNA KULTURA

ETNOLOŠKA BRUCOVANJA KOT „RITES DE PASSAGE”

Prirejanje brucovanj je dokaz več za trditev, da pojav ritualov presega meje religije ali vaše ali plemenske skupnosti in da ima v sodobnem svetu še vedno pomembno in povsem določeno funkcijo. Prvotni pomen „običajev prehoda” je bil zavarovanje posameznika ali skupine pred zlimi nadnaravnimi silami med prehajanjem iz ene družbeno priznane življenjske faze v drugo. Etnološka brucovanja, ki jih že dobro desetletje prirejajo študentje Oddelka za etnologijo Ljubljanske Filozofske fakultete imajo seveda drugačen cilj; namenjena so v prvi vrsti medsebojnemu spoznavanju. Čeprav oblika in vsebina nista predpisani, pa omenjena brucovanja potekajo po enakem vzorcu. Začetek je vselej daljši ali krajši program, ki je vnaprej pripravljen. Skupina nastopajočih študentov višjih letnikov si razdeli vloge, ki v karikirani, zato pa toliko bolj sugestivni obliki prikazujejo novo okolje, v katerega vstopajo novinci (fakulteto, učitelje, vsebino študija in strokovne literature, snov predavanj ipd.). Vsebinski program je namerno nekoliko agresivno priostrena; usmerjena je proti obstoječi hierarhiji, zato pa daje enkratno možnost skupinske sprostitve potlačenih občutkov, bodisi pozitivnih ali negativnih. Razpon „sporočila” sega vse od konkretnega in trivialnega do simboličnega.

Najpomembnejši del programa je sprejem „brucov” v študentovsko skupnost. „Iniciacija” temelji na premaganju težkih nalog v obliki odgovorov na zastavljena vprašanja. Tedaj ne manjka priložnosti za poudarjanje nevednosti novincev, ti se morajo obnašati kar se da ponižno in brez ugovorov sprejeti predpisano „kazen” (sajast odtis na čelo, kozarec neužitne pijače ipd.).

Jedilnik se prilagaja vsakokratnim finančnim in organizacijskim možnostim, vendar je vedno na mizi meso, ne manjka pa tudi vina. Skupno uživanje hrane je v simboličnem jeziku izraz medsebojne povezanosti. Večerja predstavlja fazo relativne umirjenosti in reda, seveda „novega” reda, kajti novinci so tedaj že sprejeti med ostale študente in se pomešajo mednje. Povezovalno funkcijo imata tudi petje in ples, ki sledita večerji.

Noša udeležencev se ne razlikje od vsakdanje, razen pri nastopajočih študentih, katerih obredna funkcija je s tem na zunaj še bolj poudarjena.

Značilnost etnoloških brucovanj je njihova kontinuiteta, ki je bila doslej le enkrat prekinjena, in dejstvo, da se dogajajo vsakič drugje, večinoma zunaj Ljubljane. Začenjajo se ob večernih urah in po pravilu trajajo vso noč. Težnja po časni ločitvi od običajnega krajevnega in družbenega okolja je še močnejše poudarjena s tem, da so brucovanja interna.

Doslej so se zvrstila naslednja etnološka brucovanja:

- 1970/71 grad Podsmreka pri Višnji gori
- 1971/72 graščina Grimščice pri Bledu

- 1972/73 gostilna Jesih v Ljubljani
- 1973/74 jamarska koča v Logatcu
- 1974/75 gostilna na Šmarni gori
- 1975/76 gostilna na Polšniku
- 1976/77 Stari vrh nad Škofjo loko
- 1977/78 Žiri
- 1978/79 Podvolovljek
- 1979/80 Rožnik
- 1980/81 Filozofska fakulteta
- 1981/82 Celjski grad
- 1982/83 brucovanje je odpadlo
- 1983/84 planinski dom na Govejku nad Medvodami.

Podrobnejši študij brucovanj bi nam odkril še marsikaj o oblikah verbalnih in neverbalnih komunikacij in o sistemu vrednot, norm in simbolov v našem okolju. Brucovanja etnologov pa nam med drugim odkrivajo tudi, kako gledajo študentje na svojo stroko in na svoj bodoči poklic.

ZMAGO ŠMITEK

Kot vzorec pa k temu dopisu in seznamu etnoloških brucovanj dodajamo „scenarij” letošnjega brucovanja na Govejku. „Scenariji” se ponavadi kmalu pozabijo, tokrat pa ga bomo ohranili malo za šalo in malo za res.

POTEK DOGAJANJA NA BRUCOVANJU NA GOVEJEU 1983

1. Andreja umiri vse navzoče in jih pripravi na prihod Miklavža
2. Prihod Miklavža v skupino
3. Pozdravni govor in povabilo navzočim, da si ogledajo TV program
4. Začetek sporeda (Mare nastopi kot deček s piščalko, zvočni efekt)
5. Napoved TV sporeda (bere Mojca; Mare doda tablo z imenom; pri napovedi mladinske matineje Živ-žav pride „Šmitek” s torbo v sobo)
6. „Odprta meja” (bere Alenka, vmes reklama)
7. „Ljudje in zemlja” (Jure in Borut; intervju s starejšim kmetom)
8. „Želeli ste, poslušajte” (Alenka bere tekst; zbor vsi; Stipe spremlja)
9. „Pred izbiro poklica” (Borut prebere uvodni tekst; Mojca in Stipe)
10. „625 — PRIPRAVLJAMO SNEMAMO” (Alenka bere tekst; Jure; zvočni efekt)
11. „Naši slavni umetniki” (Alenka prebere tekst; Mojca razlaga, Borut, Drago i Mare igrajo; Jure prinese spričevalo)
12. Reklama
13. „Ne prezrite” (Alenka prebere tekst; Jure)
14. „Zrcalo tedna” (Jure prebere poročilo o kongresu)
15. „Cik-cak” (reklama; zvočni efekt)
16. „Zrno do zrna” (Mare prebere tekst; ostali sedijo za mizo pijejo in asistirajo; zvočni efekt za avizo)
17. „TV dnevnik” (Alenka bere poročila, vmes medklic Stipeta iz ozdaja)
18. „Vreme” (Jure prebere tekst; zvočni efekt za avizo)
19. „TV drama” (sodelujejo vsi; vmes reklama)

20. „Studio 2“ (Drago, Jure)
21. „Nočni kino“ (Mojca prebere kino spored)
22. „Mladi upi,“ (Stipe prebere nekaj paragrafov iz Križevačkih statutih)
23. „Konec sporeda“ (Alenka napove odpoved sporeda)
24. „Mare nastopi kot deček s piščalko; zvočni efekt)
25. Andreja spravi bruce na kolena
26. Prihod „predstojnika“ (zvočni efekt, zraven pojemo; Borut in Drago postavljata vprašanja za bruce; inciacije — pitje vina; blagoslov in darilo vsakemu brucu)
27. Večerja
28. Zabava

„CIK — CAK“

DA PROČ BO MRAZ, VAM NE POMAGA VIKAR,
PAČ PA LE TOPLI ŠALI FIRME FTIKAR!

Se priporočamo

Dr. Kovačiček priporoča!

DA BLIŽE TI BO NEEVROPSKI RAJ,
KUPUJ IN PIJ LE BUDDAH ČAJ!

Dobi se v vseh trgovinah

Založnik in knjigotržec v Ljubljani LEOPOLD SCHWENTNER sporoča, da so pri njegovi založbi izšli sledeči zbrani spisi tovarišice N. S.

1. THANK GOD I'M SLOVENIAN v broširani izdaji po dve kroni
2. THANK GOD I'M SLOVENIAN v elegantni vezavi tri krome in 20 vinarjev
3. in v krajši izvedbi z naslovom THANK GOD za 5 kron.

Gojite živinorejlo!

Prodajajte vaši živini redno Piccolijev redilni prešek REDIN za pitanje svinj.

REDIN pospešuje kostitvornost in požrljivost, poviša množino mleka in težo živine.--

Deset škatljic — kron pet.

Predstojnik cesarskokraljevske češke živinozdravniške visoke šole magister BOGATIN, priporoča vam REDIN.

NAPOVED SPOREDA

Dober večer, spoštovane gledalke in gledalci. Dovolite, da vam predstavimo nocojšnji televizijski spored, ki bo zaradi obilice aktualnih prispevkov nekoliko daljši kot običajno.

Najprej bo na sporedu- OTROŠKA MATINEJA z naslovom ŽIV-ŽAV ali prihod predstojnika oddelka v službo.

Sledila bo oddaja ODPRTA MEJA — CONFINE APERTO iz studia Zamtes, nato ameriška poljudoznanstvena serija o zemljepisnih posebnostih z naslovom: POTOVANJE V SKRAJNOST ali TOPOGRAFIJA SLOVENIJE 20. STOLETJA. Sledila ji bo oddaja na isto temo; dokumentarna serija z naslovom DOLGO ISKANJE, tokrat iz Bele Krajine. Za mlade bruce bo potem na sporedu še ena poučna oddaja, ki je nastala ob obisku v etnografskem muzeju, z naslovom: ZVEZDE, KI NE UGASNEJO in takoj za njo PISANI SVET.

Sledil bo kratek premor.

DRUGI DEL VEČERNEGA SPOREDA BOMO PRIČELI Z ODDAJO „LJUDJE IN ZEMLJA“, ki ji bo sledila oddaja v živo iz serije ČAS, KI ŽIVI pod naslovom VOJNE SE NE KONČAJO NIKOLI — neposredni prenos z Oddelka za etnologijo Filozofske fakultete.

Sledila ji bo poučna zabavna glasbena oddaja ŽELELI STE — POSLUŠAJTE. Za njo bo na sporedu prispevek iz uredništva izobraževalnih oddaj pod naslovom PRED IZBIRO POKLICA in informativna oddaja 625 — PRIPRAVLJAMO, SNEMAMO. Za tem bo na sporedu oddaja KAKO IZ ZADREGE. Zvečer boste lahko prisluhnili prispevku iz glasbeno narodopisne redakcije z naslovom NAŠI SLAVNI UMETNIKI. Sledila bo oddaja NE PREZRITE in takoj nato tedenski pregled z naslovom ZRCALO TEDNA.

V nadaljevanju sporeda si boste lahko ogledali ameriško akcijsko nanizanko o življenju na oddelku za etnologijo z naslovom FANTJE Z AŠKERC STREETA, za njo pa oddajo iz izobraževalne serije LJUDJE GOVORIJO. Sledile ji bodo KULTURNE DIAGONALE, nato po krajšem PROPAGANDNEM bloku ZRNO DO ZRNA in TV DNEVNIK.

Po TV dnevniku si boste lahko z zanimanjem ogledali noviteto iz slovenske dramske zakladnice, TV dramo o izseljeništvu z naslovom THANK GOD I'M SLOVENIAN.

Za njo bo sledil aktualni pogovor v STUDIU 2. Pred oddajo MLADI UPI, bo na sporedu še NOČNI KINO, nato TV kviz z naslovom UGANKE MED NITKAMI, specialna oddaja za bruce in na koncu še celovečerna oddaja NAŠE SREČANJE!

Drage gledalke in gledalci, želimo Vam še naprej prijeten večer in dober sprejem.

Oddaja „ODPRTA MEJA — CONFINE APERTO“

Agencija ZAMTES nam sporoča, da je kolumbijski antropološki inštitut iz Bogote pričel s široko zasnovano raziskovalno akcijo z naslovom: VPLIV INDIJANSKIH ANGEL NA EVROPSKE NORMATIVE, katero bo vodil sodelavec sekretarja združenih narodov in bivši vodja kraljevske akademije bivšega voditelja Ugande Idi Amina, svetovno znani etnolog Bi. Ti.

Uslužbenka zveznega topografskega zavoda Slovenije M. F. je končno dala dovoljenje za prestop vseh meja.

Iz Greenwicha sporočajo, da so zaradi prenapetosti na obodu, ki so nastale vsled nenehnega valovanja določenih plasti, premaknili EKVATOR (ali po naše Ravnik) za približno 45 stopinj in pol proti severu. Predstavnik obalnih občin je izjavil, da to presega že vse meje.

Spoštovane gledalke in spoštovani gledalci, oddaja ODPRTA MEJA ali CONFINE ZAPERTO je tako končana. Nasvidenje prihodnjič!

oddaja „LJUDJE IN ZEMLJA“

Novinar I. Koren intervjuva starejšega kmeta.

I. K.: Dober dan! Ste sami doma?

Kmet: Ja seveda.

I. K.— Ste že dolgo na svetu?

Kmet: Ja, bo pa že, da premislim, kakšnih devetdeset let.

I. K.: Kakšna je bila vaša mati? Je bila lepa ženska?

Kmet: Bi se rad uženu?

I. K.: Kako živijo ljudje tukaj? Je to težko delo?

Kmet: Saj ne živijo več, so vsi pomrli.

I. K.: Vi ste bili mlinar. Kakšna je bila ta voda? Je bila hladna?

Kmet: Jaz pijem samo šnops.

I. K.: K vam so nosila mlada dekleta žito v mlin. So bile erotične dileme kdaj prisotne?

Kmet: Ja, seveda, „laufar“ mi je zmeraj dol padu na taspodn kamn.

I. K.: Poslušajmo nekaj glasbe iz studia.

Oddaja „ŽELELI STE, POSLUŠAJTE“

Alenka: Dragi materi, knjigohranilki, čestitajo za osebni praznik in ji želijo da bi sedaj še bolj skrbno nastopala v obrambi guttenbergove galaksije. Vsi njeni domači odjemalci.

zbor: Se že svita, bo den,

daj mi knjige, da grem.

Jest ti pa knjige ne dan,

k te preveč rada imam.

Nč ne de, nč ne stri,

če mi faks pogori,

samo da knjižnica ostane,

čjer moja Ingrid sedi.

Alenka: Dragemu atu, staremu atu, pradedu in čukumdedu Slavku čestitajo k še enemu novemu letu in mu želijo, da bi mu bila vsa Slovenija kar najbolj pokorna. Njegovih 6 sinov, 24 vnukov in 96 pravnukov.

zbor: Slavko moj povejte mi,

kje moja etnologija leži?

Tam na gornjem, gornjem štouki je,

zdaj ne moreš ti do nje.

Lestvico pristavil bom,
tja pod okno gori visoko,
tja pod okno gori visi, visoko,
da vidim etnologijo.

Alenka: Zlatomašniku Viktorju čestitajo in mu želijo, da bi ostal še naprej tako vdano zvest svojemu dušebrižniškemu poklicu in Boguvšečni ustanovi. Kdo, naj pa sam ugane.

zbor: Svet Viktor zgodaj jutraj vstane,
se prav lepo čedno umije,
vzame torbico pod rame,
in gre po poti ravne. In gre po poti ravne.

Ko pride tja v goščavo,
do faksa krivega in ravnega,
za predavanja pripravnega. Za predavanja pripravnega.

Svet Viktor reče: Pumagi Buh!
in bruci pravjo: Ti si gluh!

Alenka: Dragi teti Mojci, usmiljenki, ki je trenutno na okrevanju nekje na obali, želijo skorajšnje okrevanje in čim prejšnjo vrnitev sirote iz dečjega doma na Aškerčevi.

zbor: Mojcej, ah Mojcej, vzem še mene!
Boš vidva, boš vidva, da bom nauču se enkrat še.
Ne boš se jokava, ne boš me metava,
boš fejest poslušava, se zraven smejava.
Jest bom, pa nauču se!
Mojcej, le vzem še mene!

oddaja „PRED IZBIRO POKLICA“

Borut: Vsem zelencem, ki so brezglavo prestopili prag oddelka za etnologijo na filozofski fakulteti, posredujemo naslednjo oddajo z naslovom ŠTUDENTSKO ŽIVLJENJE V FILMSKIH FRESKAH zaradi boljše vizualizacije načina življenja na fakulteti. Še je čas za premislek.

Mojca
 študentje
 študentke
 bruc
 brucke
 nezadostno
 zadostno
 dobro
 prav dobro
 odlično
 odličnjak
 pred izpitom
 oklevanje pred prijavo k izpitu
 pogled na uro pred izpitom
 pri izpitu
 javni izpit
 doma, po izpitu
 poizpitna tolažba
 obisk gostilne po izpitu
 vsakoletni pogoji za vpis
 ponoven vpis v prvi letnik
 prizadevanja za pogojni vpis
 končno vpisan
 študijski program
 dekanat
 ko spodrsne odličnjaku
 življenje na faksu
 novinci na faksu
 v matinejo namesto na faks
 pustil je študij
 bife na poti na faks
 gostilna
 kelnarce
 konec zabave
 bruc major
 prisotni, ki se brani pijače
 po brucovanju
 spet na terenu
 tudi to je etnologija
 prvič na terenu
 etnološki teren moderne dobe
 težave moderne etnologije
 vsa leta študija
 študent in etnologija
 končno in predvsem pa
 bodimo odkriti

Stipe
 enajst veteranov
 sanjal sem o raju
 v gori raste zelen bor
 deviški vrelec
 quo vadis?
 veliko pričakovanje
 moje pesmi moje sanje
 čudež v Milanu
 daleč je sonce
 kogar bogovi ljubijo
 obsedno stanje
 med strahom in dolžnostjo
 nihalo groze
 prijateljsko prepričevanje
 morilci in priče
 obriši si solze, očka
 prišel bo moj dan
 sedmina
 deset zapovedi
 samo enkrat živiš
 sla po življenju
 točno opoldne
 veliki diktator
 dolga roka mafije
 tudi angelci noro vozijo
 vojna in mir
 zelena nevarnost
 mali greh
 ljubezen samo do polnoči
 poslednja postaja
 na svoji zemlji
 povest o dobrih ljudeh
 87. policijska postaja
 lev med gangsterji
 lopov, ki je prišel na večerjo
 99,5% mrtev
 klic divjine
 sin poglavarja Masajev
 velika avantura
 asfaltna džungla
 peklenska stolpnica
 peklenska steza Indianapolis
 Samson in Dalila
 vsi smo lopovi

oddaja „NE PREZRITE“

Alenka: Te dni je izšla pri založbi „Mašinopogonsk“ drobna knjižica z naslovom „Tristo in en žulj“, ki nam v teh stabilizacijskih časih daje navete za prosto gibanje brez mehanskih pripomočkov. Knjiga je delo več avtorjev. Uvodno študijo je napisal priznani sovjetski strokovnjak Ovsejan Damjanovič.

Tovariš Damjanovič. Kako to, da je prišlo do izida tega prepotrebne pripomočka?

Ovsejan: Seveda se giblje, kar je naravno in naravno, seveda pa potrebuje za to tako imenovana pohodna sredstva, brez katerih si danes ne moremo predstavljati gibanja.

Alenka: Vi ste v svoji študiji tudi opisali nekaj teh sredstev.

Ovsejan: Tole je čevelj, črevelj ali škarpet, kakor ga imenujemo po domače. Grajen je iz usnja. Navadno se uporablja goveja koža, lahko pa tudi svinjski boks.

Zanimivo pa je to, da je bil škarpet nekoč privilegij meščanstva.

No tole je tako imenovana superga. Ime izhaja iz latinske osnove super, kar pomeni NA, NAD, GOR in pripone GA, kar pomeni potem NA-GA, ČEZ-GA ali GOR-GA. Kot je razvidno, gre za športno obutev predvsem v borilnih športih.

No to pa je znani LAŠKI PODPLAT solidne izdelave. Danes jih ne izdelujejo več, kajti je bila zanj

potrebna večja mera preciznega dela. Kot vidimo so sodelovali pri izdelavi tudi znani kroparski kovači, ki so preko Baške grape tovorili žeblje za podkovanje laškega čevlja v Trst.

oddaja „625 — PRIPRAVLJAMO SNEMAMO“

Napovedovalka: Dober večer. V nocojšnji oddaji 625 smo vam pripravili odlomek iz domače serije, ki se trenutno snema v etnoloških studijih.

Ustvarjalci serije trenutno še ne vedo, koliko nadaljevanj bo imela celotna serija, ker scenarij še ni dokončan. Zaupamo vam lahko le to, da bo nastopila vrsta domačih igralcev.

Posamezne epizode te kriminalne serije bomo predvajali v poznih večernih urah, ker zaradi srhljivosti niso primerne za mladino.

Poglejmo si torej odlomek.

(rahlo zatemnjena scena, na njej trije možakarji, ki si med seboj podajajo prižgano bombo, zadnji obrne bombo okrog in publiki pokaže napis ETNOLOGIJA JUGOSLAVIJE, glasbena spremljava)

oddaja „NAŠI SLAVNI UMETNIKI“

Napovedovalka: V današnji oddaji iz glasbene sveta vam predstavljamo nenavadni trio umetnikov na izvirnih domačih glasbilih, katere so iztrgali preteklosti.

Mica Omerzel: Sestavni del slovenske kulture in načina življenja sta tudi pesem in godčevstvo. O glasbilih imamo na voljo le malo podatkov, kar je posledica relativno kasnega zanimanja za instrumentalno glasbo.

Predstavljamo tri glasbila, ki so za slovenski etnični prostor najbolj značilna, nekatera pa tudi najstarejša. Poslušajmo prvo pesem z naslovom: Smrt mlinarjeve žene.

(godci v sestavi: električna žaga, kladivo in srp zagodejo)

Napovedovalka: Sedaj nam bo tovarišica Micka Omerzel opisala posamezne inštrumente.

Micka Omerzel: Domača žaga se pogosto pojavlja na domačih freskah v izložbenih oknih in drugi tehnični literaturi. K nam se je kot ljudsko glasbilo preselila predvsem s Švedske. Ima dve stopnji. S prvo, na manj obratov, dosežemo nižje tone in z drugo višje. Uporablja se lahko tudi kot solistično glasbilo.

Kladivo z žebli zasledimo kot glasbilo že v 16. stoletju predvsem na področju Kroke in okolice.

Srp je eno najstarejših glasbil na Slovenskem sploh. V povezavi s kladivom pa se pojavi šele ob prelomu stoletja. Poslušajmo sedaj še drugo skladbo z naslovom:

Smrt žagarjeve neveste.

oddaja „ZRCALO TEDNA“

POROČILO O KONGRESU FOLKLORISTOV IN ETNOLOGOV

Bil je kongres in ni bil kjerkoligasibodi, temveč je bil, kot se za utrujene etnologue in folkloriste

spodobi in jim pritiče, v Rogaški Slatini, kjer teče voda v potokih in ni zastoj, temveč jo je treba piti za gotove denarje po kozarcih, ker je zdravilna. Za zdravila pa vemo, da ni deviz.

Za sedaj se dobi hvala Bogu še za dinarje in ni za študentovski žep, saj je znano iz naše kulturne zgodovine, da je znani slovenski vodopivec gospod Stritar na daljnem Dunaji šele na stara leta nabral toliko denarja, da si je privoščil kozarec rogaške, preden je za vedno zatisnil oko.

Pa ni bil gospod Stritar edina starina, ki je bila v napoto prizadevnemu vodstvu zdravilišča. V strahu pred trumo folkloristov in etnologov so ročno zavihali rokave in en-dva-tri pospravili z nebodigatreba Wandelbahnom, ki je že od postavitve zatiral razgled sodobnemu nebotičniku. Vrnimo se torej h kongresu, ki je bil brez dvoma v središču zanimanja vseh navzočih. Za nas študente pa je bil še posebej dobrodošel in poučen, saj se je slišalo marsikakšno o tem in onem, kako je bilo včasih in kako je danes in tudi za naprej se nam v takšni slogi odpirajo svetle perspektive.

Svetla bodočnost se nam je kazala predvsem v obliki podučne ekskurzije, ki smo jo zazirali v megleni prihodnosti jutrišnjega dne.

Prvi dan je tako minil brez večjih spodrslijav. Električna je solidno delovala in mikrofoni so opravljali svojo funkcijo.

Sledil je daljši odmor, za oživitve vitalnih funkcij v zdraviliški restavraciji.

Po točki petnajst nadtočke rimska dve je sledila točka šestnajst kulturni program.

Šlo je zares. Bila je električna, bili so mikrofoni, bila je tehnika, bili so izvajalci in bili smo mi — publika.

Velika kristalna dvorana zdraviliškega doma je završala kakor v panju, ko se je pojavil kot povezovallec programa sam presvitli Kralj in v kali zatrl kulturnozgodovinske zablode o nerazumevanju gosposke do ljudske kulture.

Brž, ko smo rešili žalujoči zgodovinski problem, smo se študentje lotili akcije.

Naše geslo se je glasilo: Tudi urbana entologija naj ima svoje mesto! in drugo: Študent naj ima s seboj vedno beležnico! In je imela beležnico tudi gospodična kelnerca in si je skrbno zabeležila vse naloge, katere smo si zadali tisti večer. Bil je lep in smo dali mesto tudi folkloristom, ki se žal niso odzvali sila glasnemu klicu terena.

Krona vsega kongresnega prizadevanja je bila poučna ekskurzija, na kateri se je videlo marsikaj.

General Marko se je postavil na čelo in nas stisnjene v trojanske konje vodil v napad. V naletu smo prekoračili Sotlo in osvojili dobršen del hrvaškega ozemlja — brez odpora. In glej, tam vas domača!

Prišli smo sredi dopoldneva. Vas je bila prazna. Kmetje so bili na polju, otroci so odgnali živino na pašo, in glej — že truma kongresnikov po tej zaprašeni vaški cesti iz granitnih kock. Za hlevom so mukale motorne žage, iz skednja se je oglašal zvok kompresorja in iz črnih kuhinj je omamno dišalo po sadolinsu in umetnih smolah. Blažen ta, ki biva v tej stoletni romantiki.

Polne razmišljajočih vtisov krščanske vaške idile nas je zvesta roka pripeljala v Bistrico ob Sotli.

Postanek ni bil brez namena in uspeha. Bilo je kaj videti. Vsenaokrog polno zlatorumenih darov narave, ki jih ni za zametavati. Bili smo aktivni na levem in na desnem bregu terena in smo si kasneje izkušnje med seboj tudi izmenjavali in so bile nekatere prav grenke in kisle. Še najbolj si je prizadeval Trpko Značkovski, ki je mislil že na zimo in se ni predajal varljivi toploti jesenskega sonca, temveč je pridno in urno otresal orehe z drevesa.

Polni terenskih izkušenj smo se pognali naprej v nova spoznanja. Grad Podsreda. Iz bližnje zgodovine smo se preselili s časovnim strojem še bolj nazaj v polpretekli čas, za katerega smo ugotovili, da ni veljal nič. Pardon! Znotraj pa bližnja nam zgodovina.

V nadaljnjem se ničesar pomembnega ne zgodi. Tu in tam stoji kak grad, v katerem so izdelovali lekovite sokove in kazali stare zaprašene predmete, kakšna stara cerkev, ki ni za drugo nego za odmet, in še bolj stare hiše, katerim marljivi Kozjanci vneto spreminjajo puščobni videz. Naj bo kakor koli. Grad bo še ostal nekaj časa, cerkva je tako ali tako preveč, kosilo pa ne čaka in predsednik občine še manj.

Da so Kozjanci gostoljubni ljudje, smo spoznali na lastnih želodcih, in niso naši želodci kar tako, kajti je študentovski želodec pripravljen sprejeti dar še za naslednji dan.

Predsednik občine Šmarje nas je v strahu pred našim velikim zanimanjem za teren pričakal v zasedi. Dušo in telo nam je obtežil s tolikimi dobrotami, da nam je počitek v novi kulturni dvorani dobro del. Hojla! Postoj poslušalec, če misliš, da nas je spravila dremavica na noge. Kje pa! Slišali smo marsikaj zanimivega in koristnega, saj ni govoril in govoril kdrosigabodi ničvreden študent, temveč pametne glave akademske in proforske.

Tako smo izvedeli, da bomo študentje na istem gradu Podsreda gnetli in oblikovali glino, da bomo čistili in skrbno ohranjali partizanske puške in ne nazadnje, da bomo prinesli zaprašene operacijske mize in se urili v črni obrti rezanja telesa.

Uho je bilo ogreto ob bistrih mislih.

V strahu pred usodo gradu v Podsredi nam predsednik občine nastavi še zadnjo zanko.

Vas Kostrevnica. Prizorišče dogajanja — kulturni dom.

Čista etnologija. Bilo je krasno in živo kulturno dogajanje in ga ni posebno motil niti Marjan Kralj.

Raj za znanja željne študentovske glave.

Ljudsko kulturo smo zajemali kar z žlicami iz lončene sklede in je je bilo dovolj in še preveč in so jo še prinašali. Ravno, ko smo se dodobra otresli ene ljudskokulturne plasti, že nam pride nasproti druga — še slajša in prijetnejša. Človek ne ve, kam z vso to kulturo. Bilo je je toliko v tekočem in trdnem stanju, da so jo skrbne deklishe roke spravile v velike vreče in smo jo uživali še naslednje dni.

Združno smo ugotovili, da bi nam bila brez ek-skurzije kongresna situacija popolnoma nepojasnjena.

Takih kongresov si zato še želimo, ker so nam v poduk in zabavo.

oddaja „ZRNO DO ZRNA“

Mare: Poleg sodarjev, izdelovalcev sodov, in sodavičarjev, izdelovalcev sodavice, katere smo v naših oddajah že predstavili, vam danes predstavljamo poklic SODOVNIKOV ali SODNIKOV.

Ta prastara obrt, ki je po vsej Sloveniji razširjena še danes, je dobila svoje ime po bivališču prvega ustnovitelja tega ceha: tovariša Diogena, ki je, kot že rečeno, bival v sodu.

Tovariš Diogenes je to počel že štiri stoletja, preden je tovariš Kristus napravil iz vode vino.

Vsled tega nepričakovanega dogodka se je moral tovariš Diogenes zaradi pomanjkanja kapacitet preseliti pred svoje bivališče. Z razvojem tehnologije so SODNIKI pričeli uporabljati pri svojem delu vse preprostejša orodja, vse do današnjih dni, ko moderna doba zahteva najbolj priročne aparate.

SODNIKI so se od nekaj družili v svoje cehe, ki so znali biti močno številni.

Že v mlajši dobi so se jim pridružili tudi FRANKLARJI, da so kot ceh postali še močnejši in si tudi medsebojno izmenjavali delovne izkušnje.

Mojca: Zrno dodal, magister Janez Bogataj

„TV DNEVNIK“

Alenka: Naši zunanji dopisniki poročajo, da je upravnica Kozaškega muzeja tovarišica M. Kozar v prvih dneh oktobra obiskala Kozje. Ali je proizvodnja kozjega mleka od takrat porasla, dopisniki ne poročajo.

Iz mednarodnega prizorišča,

Na področju severnih Ameriških jezer v Krivem drevesu so se pričeli tradicionalni pincgavski dnevi, na katerih je z daljšim referatom sodeloval znani slovenski misijonar Irenej Friderik Bogataj na temo Uporabnost domačih krav na tradicionalni indijanski ohceti. Kot asistentka je z njim sodelovala indijanka iz plemena NIČ VEČ SULI.

Iz daljne Nemčije sporočajo, da je državno tožilstvo med enaindvajsetmesečno preiskavo ugotovilo, da gospodarski minister Lambsdorf ni prejel niti dinarja podkupnine od raziskovalnega sklada projekta Slovenci v zadepozitu in je sedaj prost kakor Slavec na veji.

Poglejmo si še naslednji prispevek.

Sanitarna inšpekcija je brez posebne analize odkrila v kuhinji slovenske narodopisne restavracije na Prešernovi cesti slaščice, katerim je že zdavnaj potekel rok uporabe.

Glavnemu kuharju, bodo zato izrekli mandatno kazen.

Najnovjšo agencijsko vest smo dobili iz Turčije, od koder poročajo o hudem potresu. Seizmologi ugotavljajo, da se je zemlja zarotila zoper dejstvo, da je znani kroparski misijonar,

častiti Kovačiček, plačal za slikanje armenske cerkve več kakor eno samo liro, in to brez pomisleka.

Iz kulturnega sveta.

Arheologi inštituta za arheologijo pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti so odkrili na področju ALPAMIRE jamo, v kateri so našli podrobno topografijo dela slovenskega etničnega ozemlja. Glede na piktografske značilnosti strokovnjaki domnevajo, da je topografijo skoraj zagotovo izrisal tovariš Kremenček. Delo je dobro ohranjeno in nam na treh straneh prikazuje način življenja Slovencev v kamni dobi. Dve kamniti sekiri, ena manjša — starejša, in druga večja — mlajša, nam jasno govorita o uvajanju inovacij v gospodarsko dejavnost.

Alenka: Šport in šah.

Iz Rogaške Slatine poročajo, da se je zadnja partija za naslov ekipnega državnega prvaka med ekipo folkloristov in ekipo etnologov končala z remijem.

Tako je po tridesetih kolih rezultat še vedno neodločen.

Ob koncu dnevnika pa še tole:

Federalna policija v ZDA je končno našla izgrednika, ki je med nadavnim obiskom dvočlanske delegacije iz Slovenije zaklical: THANK S GOD I M AMERICAN!

Izkazalo se je, da gre za belokranjskega izseljenca.

Ostanite še naprej z nami.

„VREME”

Dober večer.

Poglejmo, kaj nam danes kaže prognostična karta.

Tople zračne gmote so se iznad Jugoslavije pomaknile povsem v severni del Jadrana, zato v izpraznjeni prostor pritekajo z višinskimi tokovi ostre zračne sile iz CENTRALNEGA KO-ntinenta.

V naslednjih dneh zato pričakujemo pretežno oblačno in nestalno vreme z občasnimi nevihtami.

Večjih otoplitev ne pričakujemo.

TV DRAMA

Janez odhaja od doma, oblečen v stare cape s starim kufrom. Stipe igra na harmoniko, navzoči pojejo: Vöra bije, sunce mi zahaja, gda se dragi v Ameriko odpravla”.

Prvi glas: Dom razmajal je svoj veliki zvon, kakor da toži nad mestom Bog, kroži glas vse naokrog, trka na okna, bije ob duri, preko streh stresa s peroti črno grozo dušam nasproti, plaši in buri, bega otroka in sega z mračno roko starcu v prsi globoko.

Janez (s patosom): Pozdravljena mati... odhajam.

Da!

Zakoljite mačko za binkošti.

Sveta si, zemlja, in blagor mu, komur plodiš.

Adijo... Mati! (se obrne in odide)

Drugi glas: Moj Mate, jo, moj Mate!

Tretji glas: Pel je veliki zvon.

Prvi glas: V Ameriki koplje...

Drugi glas: Moj Mate, jo, moj Mate!

Janez (se vrne kot Johnny, s pisano srajco, kari-rastim jopičem in šekastimi hlačami):

Ou, maj kantri! Kok si ti bjutiful!

Študentka g. P. (priskaklja s klobučkom na glavi vsa smejoča):

Dobr dan! Jest sem pa iz Lublane prišla tuki proučvat izseljence.

Johnny: O vel, veri gud. Izseljenč tou sm pa ješt, jes ...

Vel, kuga bi vi rad od mene?

Študentka: Ja, mene zanima, a ne, kako ste vi sem pršou, pa tko ...

Johnny: Ou jes. Tou je blou pa veri težk, jes, veri težk. Veri hard

G. P.: Pa potlej?

Johnny: Vel potlej pa ... a, zlo hard, jes. Zlo težk.

G. P.: Kako pa kej Slovenci tukej živite? A znajo vsi dobr slovensk.

Johnny: Ou, tou pa. Jest slouvensk veri gud, pa moja otroc tut veri gud. Jes. Pouka, pa slivovic, jes, pa mamou tut svoj društu na hil gor.

G. P.: Ja, najlepša hvala. Veste, jest bom napisala etnološko nalogo o tem.

Johnny: Ooouuuu, veri gud.

G. P.: Veste, to je sedaj neki nouga. Mi smo prvi raziskovalci.

Ja, hvala! Nasvidenje!

Johnny: Nasvidenie ... bai! (počaka da idide)

O. K. Nancy, spust no naslednga noter!

Oddaja „STUDIO 2”

Drago: Spoštovane gledalke in gledalci. Nocoj je naš gost, sogovornik v studiu, znani slovenski etno-seksolog profesor Seksmenšek. Tema nocojšnjega pogovora bo: Vpliv seksualne vzgoje na vsakokratni način življenja.

Prizadevanja za odkrivanje ljudskosti v spolnih odnosih zavzema v etnoloških prizadevanjih pomembno mesto.

Seksmenšek: Vsekakor. Ta prizadevanja imajo pri nas že precejšnjo tradicijo, čeprav njegovi začetniki niso bili tako kot na vseh drugih področjih etnološkega raziskovanja — etnologi. Tako lahko omenimo škofa Antona Bonaventuro Jegliča, ki ga lahko imenujemo začetnika etnološkega raziskovalnega dela na področju načina spolnega življenja. Škof Jeglič si je v prejšnjem stoletju na tem področju močno prizadeval. Že bežen pogled na nekaj njegovih — misli nam to dokazuje. On pravi na primer: „Spoznal sem koliko nevednosti je pri mladeničih, ko odraščajo in se jim začno vzbujati huda poželjivost, ravno o teh pojavih v njihovem telesu, o njihovem izviru in o nevarnosti za telesno zdravje, če bi se poželjivosti streglo in bi se zato še bolj razvijala, da bi prevzela

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY 1983 3/4

CONTENTS OF THIS ISSUE

The leading article under the title „Ethnological Research of Slovenes in Hungary in the Period between 1945 and 1983” is dedicated to Slovenes of Porabje. This treatise was contributed for the First Congress of Folklorists and Ethnologists in Rogaška Slatina (October 5 to 10, 1983) by Marija Kozar-Mukič, a collaborator of the museum in Szombathely. The text is published in whole in the English-language supplement.

The chapter **Ethnological Museology** presents three articles written by Slovene museologists who ponder over the setting up of ethnological collections and the role of a curator-ethnologist. Ralf Čeplak, a young explorer of the Ptuj Museum, in his article „Relation between Ethnology and Museology or an Ethnological Museology Today” analyzes the discrepancy between ethnological theory and study and between practical field work and work in the museum. Naško Križnar on the other hand writes about rural character in contemporary culture and treats the setting up of ethnological exhibits in our museums. Andrej Dular, a custodian of the Belokranjski Museum, writes about numerous problems of young ethnology graduates who first start to work in a museum.

The chapter **Non-European Ethnology** consists of two articles. Ingrid Slavec writes about African ethnology and in her article „Exploration of Everyday Life of Africans” specifies the basic bibliography on African ethnology.

Mojca Terčelj in her article „Anthropology in Peru” describes the development of this science together with ethnology in this South American country.

The chapter **Social Culture** features the text of ethnologists' „brucovanje” — the students' custom of admission of young students, who have barely entered the university, into the ranks of their senior colleagues. Senior students give a satirical presentation of the life at the university and in the department, caricaturing their professors and young immature junior students. The most important part of the program is the very admission of freshmen into the student community.

Dr. Zmago Šmitek added a brief introduction under the title „Ethnological 'brucovanja' as 'rites de passage'”.

The chapter **Popular Medicine** is a continuation and at the same time the conclusion of the series of excerpts from old books on medicine.

The section **Film Corner** brings two articles by Naško Križnar: The Second International Festival of Amateur Films on Industry, Trade and Ethnology that is held every year in Prevalje (Slovenia). This year the Festival lasted from May 7 to 8 on which occasion 66 films from Yugoslavia and eight other European countries were shown.

In his second article, „The Study of Visual Anthropology in the U.S.A.”, Naško Križnar describes his observations on ethnological film and film work in America. The author shaped his study after the meeting with American anthropologists-cineasts at the 11th Congress of ICAES in Vancouver, Canada last year.

In the section **Documents** Slovene Ethnological Society is publishing its remarks, suggestions and protests about the so-called „common bases” (skupna jedra). „Common bases” are a uniform Yugoslav program for all schools and all subjects. Slovene Ethnological Society observes in its article that „common bases” pay little heed to national peculiarities and tend toward unitarianism, undermine humanistic education and that also other branches like history, literature, history of art and music do not take into account the results of ethnological research given the fact that ethnology cannot be a separate subject.

In the section entitled **Reports and Record** Marjanca Ftičar gives an account about the 29th Seminary of the Slovak Language and Culture in Bratislava, and Naško Križnar reports on the 11th Inter-

national Congress of Anthropological and Ethnological Sciences (XI ICAES, Quebec, Vancouver) held from August 14 to 25, 1983.

Marko Terseglav gives a critical account about the First Common Yugoslav Congress of Ethnologists and Folklorists held from October 5 to 8, 1983 in Rogaška Slatina, Slovenia. It should be stressed that ethnological and folkloristic society in Yugoslavia function independently and that in the period between 1945 and 1983 the folkloristic society had 30 congresses (every year since 1953), while ethnologists held 18 congresses (every other year). Certain scientists of both disciplines had wanted to work together for a long time however, it was only in 1983 that their desire came true in Slovenia which is the only republic in the Yugoslav federation with a common ethnological and folkloristic society.

In his report on the congress, Marko Terseglav states that the participants showed little willingness to work together. Therefore, the forthcoming congresses of both societies will again be held separately, which, in his opinion, is a step backwards in this discipline.

„Ethnological Collection of the Provincial Museum in Koper” is the title of the article contributed by Zvona Ciglič. The author presents the new ethnological department in Koper which is now the only permanent and independent collection in Slovenia. The author describes the setting up of the exhibition and its methodological concept.

Zora Žagar, a custodian at the Piran Maritime Museum writes about the restoration of the old „Tonina hiša” (Tona’ House) in the village of Raven and about the new oil works museum in it (olive press, tools, barrels, drawings of the work process, etc.). Tonina hiša is otherwise a part of the Maritime Museum in Piran.

In the section **Book Reviews and Reports** Ingrid Slavec writes about the collection of reports of the First Common Congress of Yugoslav Ethnologists and Folklorists. The title itself „Scruples about the Congress Volume” reveals the author’s criticism of certain reports.

Mira Omerzel-Terlep also contributed some critical writing, this time about dr. Zmaga Kumer’s latest book „Folk Instruments and Musicians in Slovenia”.

The section **New Records** features a report on the latest (second) record in the series entitled Slovene Folk Music, written by Igor Cvetko. These are, in fact, four records with documentary recordings of Slovene folk songs from Carinthia (Austria). The report on this record is published in whole also in the Bulletin.

In the section **Chronicle** its author presents the main events concerning Slovene Ethnological Society in the second part of 1983.

In the closing section dr. Zmago Šmitek remembers the late Vlado Jagodic, who died last December, an orientalist who dedicated a good deal of his life to the study of Arabic and other oriental languages. It was by means of these languages that Vlado Jagodic came into close contact with ethnology and remained a true follower of Slovene and world ethnology.

In **Ethnological history in Pictures** we would like to draw attention to the 60 th anniversary of the opening of Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana. The photograph shows museum depos at the opening of the museum in 1983.

ETHNOLOGICAL RESEARCH OF SLOVENES IN HUNGARY IN THE PERIOD BETWEEN 1945 and 1983

In the research of the ethnology of Slovenes in Hungary there are three distinct major periods: 1. the period before the First World War, 2. the period between the two world wars, and 3. the period after the Second World War. In the first period (from the 12th century until 1920) Slovenes in Hungary lived for the most part in the area between the Mura and the Raba rivers. In 1920 the larger part of this Slovene population inhabiting the province of Prekmurje joined the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The northernmost part of the said province between the Mura and the Raba, comprising 94 km² between Srebrni breg and the Raba river near Monošter, remained under Hungarian rule. Since then this area has been called Porabje, Slovensko Porabje, and its inhabitants rabski Slovenci or Porabski Slovenci. Nearly 5000 Slovenes live in the villages of Gornji Senik (Felsőszölnök), Dolnji Senik (Alsószölnök), Sakalovci (Szakonyfalu), Slovenska ves (Rábatótfalu), Števanovci-Otkovci (Apáistvánfalva- Újbalazsfalva), Andovci (Orfalu), Vérica-Ritkarovci (Kétyölgy) and in the town of Monošter (Szentgotthárd) and elsewhere in Hungary.

Considering the number of ethnological articles written in this period it is evident that it has increased significantly (six to seven times) since 1945. In the 19th and the beginning of the 20th century the majority of these articles were written in Hungarian language. Only one article was written in Slovene and that by Anton Trstenjak under the title „Jok pri pogrebu” („Weeping at the Funeral”), published in 1884 in Gornji Senik.¹ Valentin Bečkosics' article was published also in German version in the series on Austro-Hungarian Monarchy.²

In the period between the two world wars, Vilko Novak, a profesor by origin from Prekmurje, published short essays about „rabski Slovenci”.³ In that period, two important ethnological articles about open hearths and fieldfare hunting with Slovenes of the Raba were written by Avgust Pavel, the first scientist from Prekmurje, and director of the Savaria Museum in Szombathely⁴. Kálmán Varkarcs, a professor of the Monošter high school, recorded in his writings also some data on the life in Slovene villages.⁵

Since 1945 nearly 60 longer or shorter essays on ethnology of Slovenes were published in Hungary. More than one half of them were published in Hungary and the majority of these were written by native authors in Slovene. The first ethnological essay was written by a native author already before the First World War, however, it was not published until 1974. The manuscript of the peasant Alojz Dravec from Slovenska ves under the title *Národna vera i navade i vési* (Folk Faith and Customs in the Village) was published by Vilko Novak in the collection *Traditiones*.⁶ In one of his articles he evaluates this manuscript as „so far the longest text written in the dialect of Porabje... its chief quality is a witty, amusing and critical, although at times a moralizing narration... it describes folk customs and beliefs related to them in details. In Slovene ethnological bibliography there is no essay written so thoroughly and in such a pleasing manner and that by a peasant in his dialect”⁷.

After a long while, Slovenes of Porabje have again been publishing articles about their own folk culture in *Narodne Novine — Ljudski list* (National Newspaper — People's Journal), the weekly of the Democratic Association of South Slavs in Hungary, in *Zvezin letnik* (Association's Annual), *Narodni Kalendar — Ljudski koledar* (National Calendar — People's Calendar).

All these publications feature fairy tales, weather forecasts, proverbs, folk songs and particulars about „borovo gostüvanje”, stories about the battle of Monošter, pumpkin oil production, feather combing, etc.⁸ In 1975 appeared the first volume of *Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem* (Ethnography of South Slavs in Hungary) which contains an article on a wedding custom called „podaraj” where the bride collects presents before marriage. In the subsequent five volumes of this publication six more articles were published (on popular meteorology in Gornji Senik, on carnival customs, on harvest and threshing, on buckwheat growing, on ethnological writings concerning Slovenes of Porabje and on Avgust Pavel)⁹. One half of these articles were written by native authors, whereas the authors of the other half are ethnologists from elsewhere in Slovenia.

The first ethnologist from Slovenia, Vilko Novak, showed interest in the folk culture of Porabje already in the period between the two world wars. His first work written after the Second World War, which contains also ethnological data, is a booklet „Slovensko Porabje” that he published together with Jožef Maučec¹⁰. In this booklet Vilko Novak gave a brief description of settlements, architecture, farming, growing of flax, fieldfare hunting and food habits in Slovensko Porabje. He also mentioned the customs on St. Lucy's and at Christmas and called attention to the existence of common Slavic mourning where „women mourn over the deceased by request”, whereas in Sakalovci „a woman waits at the cemetery for the arrival of mourners and greets them with a special song”¹¹. About the article „Ethnographic Character of Slovensko Porabje”, published in 1948, Vilko Novak says: „The author must have relied mainly on Košič's and Pavel's writings... the most extensive chapter is about weddings, while in other spheres he had to limit himself to enumerating and quoting of dialectal expressions. Among customs related to everyday life, the largest descriptions are about death and funerals, whereas those about annual customs are much shorter”¹². In further five articles (published in 1948, 1949, 1958, 1958 and 1970) Vilko Novak discussed the research work of Avgust Pavel (in three articles) and Jožef Košič (in two articles) that they had carried out in Slovene villages in the surroundings of Monošter.¹³

In 1975 he published a survey of all Hungarian writings about Slovenes of Prekmurje and in 1977 a survey of all ethnological writings about Slovenes of Porabje¹⁴. And in the Fourth Volume of the „Ethnography of South Slavs in Hungary”, he wrote about the life and work of Avgust Pavel¹⁵. Vilko Novak, as a countryman of Prekmurje and the best authority on the way of life of Slovenes of Porabje, is the author of most articles on Slovenes in Hungary.

The first team of Slovene ethnologists from Ljubljana visited Slovensko Porabje in Hungary in 1971. In that year the collaborators of the Musicological Section of the Institute of Slovene Ethnography began a systematic research of Slovensko Porabje that lasted several years. The collected material was published already in the following years. In the first volume of *Traditiones*, Niko Kuret published some particulars about the customs on major holidays and other important days in the year¹⁶. The most extensive study was published in 1973 by Helena Ložar—Podlogar under the title „O ženitovanjskih šegah v Prekmurju s posebnim ozirom na Porabje” („About Wedding Customs in Prekmurje with Special Regard to Porabje”)¹⁷. According to Vilko Novak, this treatise is „after the writing of Avgust Pavel the most extensive treatise about one and the same topic from the life of Porabje.”¹⁸ In her book „Pesem slovenske dežele” („Songs of Slovene Lands”), published in 1975, Zmaga Kumer brought out eleven folk songs from Slovensko Porabje.¹⁹ In 1977 Niko Kuret published a study of carnival customs in the Budapest collection „Ethnography of South Slavs in Hungary.”²⁰

Among Hungarian authors who most frequently wrote about Slovenes in the surroundings of Monošter, it is worth mentioning Jozsef Csaba who lived and worked as notary public in Gornji Petrovci during the Second World War. During that time he gathered ethnological material in the Goričko in Prekmurje and in Slovensko Porabje after 1945. In the period between 1945 and 1982 he published six articles in Hungarian (about mushroom picking, bee-keeping, magic signs in the form of a cross, the role of rosemary in the folk life, etc.) and one in Slovene: „Običaji v zvezi z vodnjaki” („Customs in Connection with Wells”)²¹.

Károly Madáchy, a collaborator of the museum in Körmend, published in 1977 an article written in Slovene about growing and use of buckwheat among Slovenes of Železna županija²². Also important is an article written by an architect Anikó Gazda about the peculiarities of settlements and architecture in Slovene vilages in Železna županija, which was published in 1967 in the Hungarian journal for the protection and preservation of monuments²³. János Bárdosi's book about geographical names in Železna županija lists also Slovene fallow field names.

Beside thematic articles, also some theoretical ones as well as several bibliographies were written. The first ethnological bibliography of „Slovenes of the Raba” was published in 1935 in Vilko Novak's book „Slovenska krajina” („Slovene Borderland”)²⁵. The first theoretical article „O vendskih (= prekmurskih) etnoloških raziskavah” („About Wendish (= of Prekmurje / Ethnological Research”) was written in 1947 by Béla Bálint who was the director of the museum in Murska Sobota during the Second World War. In his opinion, „ethnological work of data collecting and research work among Wends (= inhabitants of Prekmurje) can be carried out... chiefly by those who master equally the Wendish (= of Prekmurje) and the Hungarian language”.

The next survey appeared only in 1971 and 1977 respectively, when József Csaba published a lecture that he ended with the following words: „Research and collection of data could be linked with the founding of the „Slovenski etnološki muzej” („Slovene Ethnological Museum”) in Gornji Senik or in Monošter named after dr. Avgust Pavel”. This idea of his came true in 1983 when Lokalnozgodovinski in narodnostni muzej (Local-Historical and Nationality Museum) was opened in Monošter. The museum also houses the exhibition „Slovenci v okolici Monoštra” („Slovenes in the Surroundings of Monošter”) set up by the author of this article. It exhibits fourteen photographs that were taken in Slovene vilages by József Csaba in the 1940s. In 1975 Vilko Novak presented in the collection *Traditiones* Hungarian writings about ethnography of Slovenes of Prekmurje, while he gave an account of important writings about Slovenes of Porabje in the Budapest „Ethnography of South Slavs...” in 1977.²⁸ In articles written in Hungarian and Slovene in the period between 1978 and 1983, the author of the present article called attention to the importance of ethnological research of Slovenes in Hungary. In her book „Slovensko Porabje” she gave a brief survey of annual and everyday life customs, as well as a selection of bibliography about Slovenes in Hungary.²⁹

Slovensko Porabje is part of the exploration area of the Savaria Museum in Szombathely. In its collection of manuscripts there are manuscripts about settlements, architecture, pottery, farming, customs, beliefs and verbal art in Slovene vilages in Železna županija. Most of the photographs in the photographic archives are from the sphere of material culture. These photographs show dwelling — and farm-buildings, tools, farming-, bee-keeping- and hunting-scenes. A smaller number of photographs refer to social and intellectual culture. They represent subjects like beliefs, national costumes, folk art and family. This collection features mainly agricultural implements and kitchen furniture. In 1978 the Savaria Museum bought and brought to Szombathely a log-cabin from Gornji Senik. This

house will be exhibited in the open air in the Szombathely museum, representing the dwelling culture of Slovenes in Hungary in the 18th century. Since 1979 the ethnological department of the Savaria Museum is headed by a curator-ethnologist of Slovene nationality whose chief field of exploration is ethnology of Slovenes in Železna županija.

Marija Kozar-Mukič, Szombathely

FOTTNOTES

1. Anton Trstenjak, *Navade v Prekmurjih (Customs among the Inhabitants of Prekmurje)*. (Jok pri pogrebu) (*Weeping at the Funeral*). Slovan. Ljubljana 1884, 341-342.
2. Valetnin Bellosics, *Die Wenden im Zalaer und Eisenburger Comitatus*. Die öst.-ung. Monarchie in Wort u. Bild. IV. Wien 1896, 259-270.
3. Vilko Novak, *Pri rabskih Slovencih (With Slovenes of the Raba)*. Slovenec 1931, no. 235. *Ibid.*, *Rabski Slovenci (Slovenes of the Raba)*, Slovenija 1933, no. 6. *Ibid.* *Slovinci na Madžarskem (Slovenes in Hungary)*, Vodnikova pratika 1935, 50-51.
4. Pável Ágoston, *Nyilttűzhelyű konyhák a hazai szlovénoknál*. Ethnographia 1927, 129-144. (=Open Hearths in the Kitchens of Our Slovenes) Pavel Avgust, *Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev (Open Hearths in the Kitchens of Slovenes of the Raba)*, Etnolog IV (1931), 125-145. Pável Ágoston, *Rigászás a Vennvidéken és az Órsgben*. Néprajzi Ertesítő 1942, 141-163 (*Fieldfare Hunting in Prekmurje and Órseg*)
5. Vakarcs Kálmán, *Tuskóhúzás a szentgotthárdi járásban*. Ethnographia-Népélet. XLIV. 139-149. (*Borovo gostüvanje in the District of Monošter*) Vakarcs Kálmán, *Aszentgotthárdi-muraszombati járás ismertetése*. Szombathely 1939. (*The Description of the Monošter-Murska Sobota District*)
6. Alojz Dravec, *Národna vera i navade v vési*. (Popular Belief and Customs in the Village). Traditiones 3. Ljubljana 1974, 166-174.
7. Vilko Novak, *Etnološki spisi o porabskih Slovencih*. (Ethnological Writings about Slovenes of Porabje). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budapest, 46.
8. Marija Kozar-Mukič, *Česanje perja na Gornjem Seniku*. (Feather Combing in Gornji Senik). Narodni kalendar-Ljudski koledar 1975, Budapest, 170. Marija Kozar-Mukič, *Pridobivanje bučnega olja na Gornjem Seniku*. (Pumpkin Oil Production in Gornji Senik). Narodni kalendar-Ljudski koledar, Budapest 1976, 169-170. Ernő Eperjessy, *Spomin na monoštrsko bitko v slovenskih pripovedkah*. (Memory of the Battle of Monošter in Slovene Stories) Narodni kalendar-Ljudski koledar, Budimpešta 1977, 165-167. Pavlič Irena, *Borovo gostüvanje v Slovenski vesi*. (Borovo gostüvanje in Slovenska ves). Narodni kalendar-Ljudski koledar, Budapest 1982, 194-196.
9. Pavlič Irena, *Podaraj*. (Prispevek k slovenskim ženitovanjskim šegam v Porabju). (Contribution to Slovene Wedding Customs in Porabje). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem (Ethnography of South Slavs in Hungary). Budapest 1975, 149-155. Niko Kuret, *Pust („Fašenek“)* (Carnival) in Porabje. Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budapest 1977, 52-61. Károly Madáchy, *Pridelovanje in uporaba ajde pri Slovencih v Železni županiji* (Growing and Use of Buckwheat among Slovenes of Železna županija). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budapest 1977, 143-149. Vilko Novak, *Etnološki spisi o porabskih Slovencih*. (Ethnological Writings about Slovenes of the Porabje). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budapest 1977, 37-51. Marija Kozar—Mukič, *Ljudska meteorologija na Gornjem Seniku*. (Folk Meteorology in Gornji Senik). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 3. Budapest 1979, 149-157. Irena Pavlič, *Žetveni in mlatveni običaji v Porabju* (Harvest and Threshing—Customs in Porabje). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 5. Budapest, 1982, 103-117. József Csaba, *Običaji v povezavi z vodnjaki in naravnimi vreli v slovenskih vaseh v Železni županiji*. (Customs in Connection with Wells and Natural Water-Springs in Slovene Villages in Železna županija). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 5. Budapest, 1982, 119-130.

10. Jože Maučec-Vilko Novak, *Slovensko Porabje Ljubljana 1945*
11. *Ibid.*, 20
12. Vilko Novak, *Etnografski značaj Slovenskega Porabja (Ethnographic Character of Slovene Porabje)*. Slovenski etnograf I. Ljubljana 1948, 90-106.
- Vilko Novak, o. c. 1977, 45.
13. Vilko Novak, Avgust Pavel. Slovenski etnograf I. Ljubljana 1948, 136-139.
- Ibid.* Gradivo Jožefa Košiča za etnografijo Prekmurja (Jožef Košič's Material for Ethnography of Prekmurje). SE II. Ljubljana 1949, 100-110.
- Ibid.*, Jožef Košič, prekmurski pisatelj (Jožef Košič, The Writer of Prekmurje). Razprave III. SAZU. 2. razr. Ljubljana 1958, 233-278.
- Ibid.*, Avgust dr. Pavel. Jezik in slovstvo XIII. 4. Ljubljana 1968, 127-130.
- Ibid.* Življenje in delo Avgusta Pavla (The Life and Work of Avgust Pavel). Razprave SAZU VII. Ljubljana 1970, 293-340.
14. Vilko Novak, Madžarski spisi o ljudskem življenju v Prekmurju (Hungarian Writings about Folk Life in Prekmurje). Traditiones 4. Ljubljana 1975, 155-174.
- Ibid.*, Etnološki spisi o porabskih Slovencih (Ethnological Writings about Slovenes of Porabje). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budapest 1977, 37-51.
15. Vilko Novak, Življenje in delo Avgusta Pavla (The Life and Work of Avgust Pavel). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 4. Budapest 1982, 7-26.
16. Niko Kuret, Iz porabskih zapiskov (From the Records from Porabje). Traditiones 1. Ljubljana 1972, 195-203.
17. Helena Ložar—Podlogar, Ženitovanjske šega v Prekmurju s posebnim ozirom na Porabje (Wedding Customs in Prekmurje with Special Regard to Porabje). Traditiones 2. Ljubljana 1973, 121-146.
18. Vilko Novak, o. c. 1977, 45
19. Zmaga Kumer, Pesem slovenske dežele (Songs of Slovene Lands), Ljubljana 1975
20. Niko Kuret, Pust („Fašenek“) v Porabju (Carnival in Porabje). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budapest 1977, 52-61.
21. József Csaba, Gombafélék gyűjtése és felhasználása a vendeknél. Ethnographia. III. Budapest 1945, 70-72. (Mushroom Picking and their Use with Slovenes).
- (*Ibid.*, A vendek népi méhészkedéséről. Ethnographia LIX. Budapest 1948, 125-128 (On Folk Bee-Keeping among Slovenes)
- Ibid.*, Kereszt alakú varázsjelek alkalmazása a vendeknél. Néprajzi Közlemények I. Budapest 1956, 102-109. (Magic Signs in the Form of a Cross among Slovenes).
- Ibid.*, Adatok a Vendvidék népi mnészkedéséhez. Ethnographia LXXXII. Budapest 1971, 70-73. (Data on Folk Bee-Keeping among Slovenes). *Ibid.*, Rozmaring a vasi népéletben. Vasi Szemle 4. Szombathely 1974, 118-124. (The Role of Rosemary in Folk Life in Železna županija).
- Ibid.*, Gyűjtőúton a Vendvidéken. Vasi Honismereti Közlemények mell. 1. sz. Szombathely 1977. (Field Work in Slovene Borderland) *Ibid.*, Običaji v povezavi z vodnjaki in naravnimi vrelci v slovenskih vaseh v Železni županiji. (Customs in Connection with Wells and Water-Springs in Slovene Villages in Železna županija). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 5. Budapest 1982, 119-130.
22. Károly Madáchy, Pridelovanje in uporaba ajde pri Slovencih v Železni županiji. (Growing and Use of Buckwheat among Slovenes in Železna županija). Etnografija južnih Slovanov na Madžarskem. 2. Budapest 1977, 143-149.
23. Gazda Anikó: Vas megye szlovenek lakta településeinek települési és építészeti sajátosságai. Műemlékvédelem XI. Budapest 1967, 21-30. (Peculiarities of Settlements and Architecture of Slovenes in Železna županija)
24. Bárdosi János, Vas megye földrajzi nevei. Szombathely 1982. (Geographical Names in Železna županija).
25. Vilko Novak, Bibliografija o Slovenski krajini. In: Slovenska krajina. (Bibliography of Slovene Borderland. In: Slovene Borderland). Beltinci 1935.
26. Bálint Béla. Vend néprajzi kutatások. Ethnographia-Népélet. LVIII. Budapest 1947, 186-190.
27. Csaba József, o. c. 1977
28. Vilko Novak, o. c. 1975 and 1977
29. Marija Kozar-Mukič, Etnologija in narodnostne manjšine (Ethnology and National Minorities). Bulletin SED 18/2. Ljubljana 1978, 46-48.

Ibid., *Etnološko raziskovanje v Porabju (Ethnological Research in Porabje)*. Narodni kalendar-Ljudski koledar. Budapest 1979, 185. *Ibid.*, *A Vas megyei szlovének néprajzi kutatásáról. Vasi honismereti közlemények*. Szombathely 1979, 42-44. (*On Ethnological Research of Slovenes in Železna županija*).

Ibid., *Vkjučitev Porabja v raziskovalni projekt „Način življenja Slovencev XX. stoletja“*. (*Incorporation of Porabje into The Research Project „The Way of Life of Slovenes in the 20th century“*). Bulletin SED 20 / 3. Ljubljana 1980. 123-124.

Ibid., *A magyarországi szlovének néprajzi vizsgálatának mai helyzete és eredményeinek összegzése. A II. békécsabai Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai. 3. Budapest Békécsaba 1981, 559-564. (Today's Situation and Results of Ethnological Research of Slovenes in Hungary)*

Ibid., *Iz bibliografije o Slovenceh na Madžarskem*. In: *Slovensko Porabje (From the Bibliography of Slovenes in Hungary)*. In: *Slovensko Porabje*. Celje 1982, 117-123.

Ibid. *Etnološke raziskave in načrti. (Ethnological Research and Projects)*. Narodni kalendar-Ljudski koledar. Budapest 1983, 183-184.

Ibid., *A Szentgotthárd környéki szlovének. (Slovenes in the Surroundings of Monošter)*. A szentgotthárdi Helytörténeti és Nemzetiségi Múzeum állandó kiállításának vezetője. Szentgotthárd 1983 3-4, 9-10, 15-16. (*A Guide through Permanent Exhibition of Local-Historical and Nationality Museum in Monošter*).

Marija Kozar-Mukič

NEW RECORD

Slovene Music — Koroška (Carinthia) *A Selection of Original Recordings of Folk Music. Recordings: Department of Ethnomusicology of the Institute of Slovene Ethnology, Scientific Research Centre of the Slovene Academy of Sciences and Arts.*

Selection: Julijan Strajnar, Foreword: dr. Zmaga Kumer, Julijan Strajnar.

Released by: Tovarna gramofonskih plošč HELIDON, Ljubljana, Slovenija. FLP 03 — 009/1 — 2

In December 1983 the Helidon house issued the second record from the „Slovene Folk Music” collection. In 1979 appeared a record with recordings from Porabje (an account about it has already been given in the Bulletin). And now there is a song tradition from Carinthia, i. e. of folk songs of Slovenes from Austrian Carinthia. It was recorded by collaborators of the Section of Musical Ethnography ISN SAZU (Slovene Academy of Science and Art) in the period between 1976 and 1980, there are also some recordings dating back to 1969.

The recordings from Carinthia were so plentiful that J. Strajnar decided on an album of two long-play records featuring thirtythree songs and three dancing tunes. Nevertheless, the album represents but a small part of musical material from each of Carinthia's regions: Rož, Zilja and Podjuna („A Garland of Three Valleys”), for in the period between 1976 and 1980 the section of musical ethnography recorded 1291 songs and 150 instrumental tunes.

Select examples feature love songs for the most part, then children's songs, narrative songs, Christmas-carols, wedding songs and a name-day song from each region, dancing-ceremonial songs, trade, family, patriotic, religious and a New Year's greeting song. There are also some rhythmic texts and three dancing tunes from 21 localities. What these localities are can be seen from the map of the entire region printed on the back cover. Topographic names are written in both Slovene and German versions, and there is also a clear drawing of the region as to its position to the adjoining Slovenia.

As a supplement to the records there is a brochure with a brief introductory note about Carinthia and Carinthian folk songs, as well as about musical characteristics of the songs recorded, and the manner of transcription, etc. The comments and the introductory note are, besides in Slovene, published also in English and German. The comments are followed by transcriptions of songs — of both tunes and texts; therefore the record will be equally welcomed by scientists-musicians and linguists, as well as by those who like quality folk music.

In the collection Slovene Folk Music we study the songs of Slovenes who live outside Yugoslavia, e. g. in Hungary (the first record), in Austria (the present record), and in Italy (the following record) and represent a national minority that lives in a densely populated area along the border with Yugoslavia.

In the years to come, these records will be followed by others that will feature songs and themes from central Slovenia.

The present record — Carinthia—demonstrates that Slovene folk songs in Austria are closely linked with the folk songs of Slovenes in the mother—country and that Carinthian folk songs are a part of the common Slovene tradition.

It should be mentioned as a peculiarity that the first record with music from Porabje was warmly welcomed by the public. In spite of such experience, the editors of the present record of Carinthian folk music judged that genuine documentary recordings are non-commercial goods, and their circulation was therefore again only 2.000 copies. Such a circulation is certainly too modest although the record appears on the Slovene market rather „shyly” and almost „illegally”. This is because producers, agents and salesmen avoid such records even though they might bring them profit. The explanation for this lies in the fact that employees of record—manufacturing companies are instrumental musicians or singers by profession, or are in any other way connected with various pop- and country-music or new folk—music groups, and therefore advertise and patronize their own groups, while they push aside documentary records. This is why many people have no idea at all about the new record of Carinthian folk music, which means the same as if it did not exist (no publicity). From this point of view, every record with documentary recordings of Slovene folk music is a special, festive phenomenon on our market, a rarity which it should not be. At the same time, the experience so far shows that goods of superior workmanship need not be advertised. It is only a pity that they reach such a small number of people.

Igor Cvetko and Marko Terseglav

CURIOSITY

After appearing in Budanje pri Vipavi and Crngrob, the peals of Slovene chime ringers at the end of September last year ended the review which was organized by the chime ringers' section of seminarists in Videm ob Ščavnici.

Peals is a Slovene ethnic peculiarity. It is a rhythmic chiming where the bells sound in a fixed sequence and form characteristic melodic achievements that differ from place to place and from one region to another, depending on where they come from. It is, therefore, not strange that peals, especially if it brings an account of a larger ethnic territory, arouses also the interest of ethnologists and ethnomusicologists.

The section of chime ringers recently organized a round—table debate where possibilities and ways of organizing of peals in the future were discussed. They stressed that it pleased them most that a large number of groups took part in last year's review, among which there were also many young people.

rC

dušo in telo. Iz te nevednosti prihaja prav mnogo nesreče, solza in obupa po naših družinah."

Kakor vidimo postavlja Jeglič spolnost v sfero duhovne kulture in ne samo socialne.

Drago: Občutek je, da so si ljudje do sedaj predstavljali spolno življenje predvsem v sferi materialne kulture.

Seksmenšek: Mislite? Ne vem, mogoče. Vsekakor pa je treba priznati, da je prešel romantično obliko gledanja na spolno kulturo, se pravi od preprostega sumiranja podatkov, kakor jih zasledimo pri Trdini, ki so morda relevantni za etnološko vedo, saj pravi, citiram: „Dati se mora pouk za vsestransko skrb, kako bi se vse telesne in duševne moči posameznikov tako razvile, da bi v teh bojih ne podlegli.“ Konec citata.

Drago: Torej duhovnost pred materijo? Lahko trdimo, da je bil metodološko omejen samo na eno plat človekovega bivanja?

Seksmenšek: Tega ne bi mogel trditi. Njegova metodologija je postavljala človeka v funkcijo z elementi njegovega primarnega raziskovanja. Svojo pozornost je posvečal tako socialni kot materialni kulturi. Citiram: „Kajti, kolilo pomanjkljivosti sem opazil mimogrede, ko sem se pri birmanju vozil skozi razne vasi. Kako so otroci oblečeni! Kako se igrajo! Kako se popolnoma goli kopljejo! Kako so žene in dekleta posebno v vročih dneh premalo spodobno oblečene.“ Konec citata. Kakor vidimo, ga zanima noša, otroške skupnosti, igre, šege, antropološka vprašanja in podobno.

Drago: njegova izkušnja in raziskava je torej temeljila na sprotne opazovanju.

Seksmenšek: Nikakor ne. Glede na trditve, ki jih je sam zapisal, lahko suponiramo, da se je sam intenzivno vključeval in uporabljal zelo sodobno metodo opazovanja z neposrednim sodelovanjem. Tako na primer pravi: „Molil sem, premišljeval in študiral, kako bi pomagal, ter se nazadnje za delo odločil“.

Dalje pravi: „Tvarina je jako važna, a glede pouka je neizrečno težko zadeti pravi način, kako naj se izvrši“. In na drugem mestu: „V dnu srca, sem bil že davno prepričan, da je premišljen pouk v tem oziru potreben.“

O svojih izkušnjah pa pravi takole: „Kar sem napisal je vse iz izkušnje vzeto“, in dalje „Dobil sem v tem oziru izredno mnogo izkušenj po deželi.“

To nam vsekakor jasno izpričuje, da je bil terenski delavec, ter da ga ni zanimala samo historična komponenta, ki je bazirala predvsem na lingvistični metodi, temveč predvsem neposredno pridobivanje izkušenj na terenu.

Drago: Pri tem je bil seveda preveč enostranski.

Seksmenšek: Vsekakor. Treba je povedati, da je bil pod močnim vplivom mladega Freuda, kar se v njegovem delu izraža na več mestih. Tako na primer pravi v nekem delu: „Ker je središče življenja po družinah ravno spolno življenje ....“, in na koncu vzklikne, kakor Galileo: „In vendar je spolni nagon središče vsega življenja!“

Drago: Profesor Seksmenšek, zahvaljujem se vam za tale pogovor in vam želim, da bi s svojimi študenti, vašimi nadaljevalci, imeli pri raziskavah še veliko uspehov.

Seksmenšek: Vsekakor. Svetujem jim predvsem neposredno vključevanje, to je terensko delo.

Drago: Hvala. S tem zaključujemo nocojšnji pogovor v Studiu 2. Lahko noč.

„SPORED NAŠIH KINEMATOGRAFOV“

KINOTEKA: Jubilejni program, vrtimo stare filme,

Ob 16-ih: domači, črnobeli, nemi:

Čarodejni obred in mit nakolenčnika ter bosmana v režiji Borisa Orla.

Ob 18. in 20. uri: ameriško-jugoslovanski zgodovinski spektakel: **Narodopisje Slovencev II. del.** Režija: Rajko Ložar. Glavne vloge: Frank Kottnik, Anthony Breznik, Martha Ložar idr. Prodaja vstopnic uro pred prvo predstavo. Prosimo obiskovalce, da ne zamujajo predstav!

UNION: Končno tudi na naših platnih ena najbolj gledanih filmskih mojstrov in priznanega italijanskega režiserja. Dobitnik 4 oskarjev, italijanska barvna zgodovinsko-socialna drama: **20. stoletje**, Režija in scenarij: Glorio Cremonchi. V glavnih vlogah: Nives Sulli/dobitnica oskarja za najboljšo žensko vlogo v letu 1982/, in mlada, uspešna debitantka Mariana Fticci. Ob 15,30, 18. in 20,30.

Ob 10. uri MATINEJA:

češkoslovaški otroški znanstveno-poučni film: **Mlinočki a žagi na Krkem.** Režija Janek Bogatajev.

Obvezno za vse bruce!

KOMUNA: Domača znanstvenofantastična kriminalka: **Pogledi na poglede** režiserja Slobodana Etnolgića. V glavnih vlogah nastopa vrsta naših najboljših igralcev: Villy Novak, Anđelko Bašić, Veko Kremenkov, Mary Makarova idr. Film je dobil na festu 1978. leta prvo nagrado za najbolj napeto zgodbo leta. Dvorana je zato klimatsko hlajena. Samo ob 16. in 18.15.

Ob 20,30, kakor ves ta teden, tudi danes ROGAŠKA PO ROGAŠKI. Izbor letošnjih nagrajencev s festivala v Rogaški Slatini: domači barvni, tragikomedija, dobitnik 4 zlatih vrelcev:

Maratonci tečejo svoj zadnji krog.

Ne zamudite!

BEŽIGRAD: Švedsko-jugoslovanska grozljivka: **V Sloveniji bi me zadržala le smrt.** Režija Nives Sultczsonn. V glavnih vlogah: smetarski delavci. Ob 16., 18. in 20. (Srbohrvaški podnapisi).

TRIGLAV: Angleška CS srhljivka: **Okamenela živa bitja.** Režiser: Tonny Mc Cevc. Ob 16., 18. in 20. (Ni primeren za bruce.)

VIČ: Ameriški barvni western: **Ljutomerske konjske dirke.** Režija: Angelos Baas. V glavni vlogi: John Wayne. Ob 15., 17., 19. in 21. (Film se izteka.)

ŠIŠKA: Honkonški barvni karate film: **Sežgani in prerojeni človek.** Režija: Mill McMathe. Ob 15., 17., 19. in 21. uri.

SLOGA: Italijansko-francoska erotična komedija: **Doktor roman.** Režija: George Fick-Foucau. V glavni vlogi doktor in nepozabna Brigitte Ethnologie. Brucom ne dovolimo ogleda!

Otroški kino MOJCA: Slovenski barvni, pustolovski: (Ta čudovita bitja) — **Zverinice iz Rezije**

režiserja Milka Matičetova. Ob 16. in 17,30. Prednost imajo bruci, stare bajte si film lahko ogledajo le s potrjenim indeksom.

SVOBODA—DOLGI MOST: Domači barvni CS akcijski film: **Vrtne veselice v okolici Ljubljane**. Scenarij: Marc Meglich, režija: Juan Šprajc. Ob 15., 17., 19. in 21. uri. Bruci, ne zamudite!

SAVLJE: ameriški barvni, socialna drama, **The Greencave Village**. Režija: Slawco Flintstone. Ob 16., 18. in 20.

RADOMLJE: ameriški barvni, znanstveno fantastični: **Odmirajoči stari svet vasi**. Režija: Boris Cook. Ob 15., 17., 19., in 21. uri.

ČRNUČE: nemški barvni musical: **Mannheim Mannheim**. Režija: Ingrid Nachtigal. Ob 16., 18. in 20.

KINO CANKARJEV DOM—VRHNIKA: Ameriška barvna melodrama: **The story of Galjevich Place**. Režija: Marilyn Ravnik. Nepozabni dr. Rossi in Alicon McCainzy v glavnih vlogah.

KINO CENTER KRANJ: gorenjski barvni, pustolovski, risanka: **Čuri—Muri v Afriki**. Režija: Zmagoslav Šmitek.

KINO RADOVLJICA: Ameriška burleska: **Thank God I'm Slovenian**. Z nepozabnim Fredom Bahovcem v glavni vlogi. Režija Nives Sulyck. Ob 15., 17., 19., 21. uri.

IV. Kader katerimo kej na oči gre, ali mrena, al pika.

1. Galun stop u vod, katera je iz kraujiga mleka žgana, iz tisto vodo oči zmivej. 2. Teh ermeneh fiol ženft u oči devej. 3. Golobova kri je tud dobra.

V. Kader zmeram iz oči tečejo souze.

1. Gartrože nad vod kuhej, jenu oči s tem maž.

VI. Kader iz oči gnoj teče, al de so kemežlave.

1. Med jenu jesih ukep skuhej, s tem oči maž.

Za ušesa. Kader ušesa bole inu čas teko.

1. Kiselco stouc, inu ženft u ošesa kapli. 2. Kono-pnu volje, jenu kafro noter stopleno po ene tri kapelce u ušesa uli. 3. Tega šerokiga terpotca ženft u ušesa kapli. 4. Doujeh šmarenc korenine kuhej na mleku, iz tistem ušesa moč.

Kader prou na šlišiš. Eno žaubo naredi-uzem I. quintelc lepotke, tolk masti, rehku eniga semena stouc, tudi nagelnovih žbic tolk, žefrana tud en kvintelc, to zmešej med en mal medu, u temu moč en mal pavole, utekni jo notri. 2. Brinou volje u ušesa kapej. 3. Gunderman stoučen, tist ženft u ušesa kapat.

Kader se u ušesih gnoji.

1. Rožmarin na vinu skuhej, inu na uho gorko spušej. 2. Žgajne, u katerimu je hmel namočen biu, tist noter u ušesa kapaj.

Kader kej u ušesa zleze.

1. Stouc zobnikouga semena zmešej med vosk, nared eno svečo, tisto peržgi, pust, de se bo u ušesa kadil: nej bo noter u ušesih kar živiga oče, use gre samu ven. 2. Pelinouga ženfta u ušesa nali. 3. Teh grenkih mandelnou volje je tud za to, če ga dost naliješ u uho. 4. Z laškimi voljam uho zali, je tud dobru.

Kader katermou u ušesih piska, al zvoni.

1. Mandelnou volje, u katerimu je kafra stoplena, tistu u ušesa kapat. 2. Palzam je tud dober u ušesa kapat. 3. Kozlovo scavenco gorko u ušesa ulivat. 4. Weirauh prou u slahkimu vinu skuhej, gorko u ušesa ulivej. Za nos ercniije.ije.

Kader katermo kašna reč u nos rase, se velikrat permeri, de človeku rase kakšna taka reč u nos, ket en meso, inu zlo smerdi, to se na more drugač pregnat, ket primi iz klešam, en malu ven potegni, odreži iz britvo, potlej toku naredi: stouc eno korenino Elciana, utekni u nos, inu ga imej čez noč notri, potem naredi žaubo, uzem kraujiga mleka, korenine eno pest, tisto stouc, uzem ženft u eno posodo, noter zmešej za dva groša masti, tud kadila entolku, za en groš rišpeta, en tolku laškiga volja, to use ukup zmešej iz leto žaubo se maž po nos.

Kader katerimu preveč kri iz nosa teče.

1. Bezgov perje stouc, tist šnofej. 2. stouc eno hrastovo šiško, jo dobru posuš, inu tolk galuna, tisto štupo šnofej.

Za usta

Kader se katerimu meherji po ustih rounajo, al žnabli pokajo.

1. Če žnabli pokajo, pomaš iz fijołnim voljam. 2. Ženft iz te gosposke kiselce, iz tistim moč, to zacel use take meherje.

LJUDSKA MEDICINA

MEDICINSKE BUKVE (nadaljevanje in konec)

S to številko zaključujemo besedilo iz rokopišnega zvezka o ljudski medicini, čeprav zveščič še ni izčpan. Besedila je za objavo pripravljaj **JULIJAN STRAJNAR**.

Za oči

I. Za vošpce oči. Kiselco stouc tisto vobeže na oči.

II. Za prisad u očeh.

Uzem plajbasa, stouc ga cel drobnu, de bo štupa (če očeš več žaubo naredit, več ga uzemi) u en glažik kafro, jenu ali laškiga volja noter, pust en cajt stat, de se kafra stopi; potlej uli laškiga volja noter, pust en cajt stat, de se kafre stopi; potlej uli laškiga volja u pounu, inu ene po mejn voska, den na vogen, de zavre dobru; uzem dol, kader se že na po pohladi, usuj noter to stouceno štupo od plajbajsa, inu tistu volje iz kafro, inu toku dougu mejšej, de se začne terdit; iz te žaubo flajšter naredi čez oku 12 ur.

III. Za koune oči.

1. Uzem fengelna ženfta, skuhej ga na med s tem oči maž.

2. Urednakou ženft iz medam zmešan.

Od jezika inu njegove bolezni.

1. Lopotka iz vinam inu medam ukep step, al zmešej, iz tem maž noter po ustih. 2. To rožo petperstenc stouc, iz medam tist zmešej.

Za Mundfell, inu za use take erči, katere se na čelust naredo, al gnijo.

1. Teh živeh kropiu korenine na vinu kuhej, inu iz tem usta spirej. 2. Galun u jeshu s tem usta zmivej. 3. Talovih korenin na vod skuhej, s tisto vodo usta zmivej.

Za zobe.

1. Kader katerga zobje bole od vročine, to se pozna, kader zobje bel na gorkim, ket na merzlim bole—stouc pehtran jenu mere ukep, en mal iz jesham fajhtej, ožmi tist ženft, derži ga u ustih.

Če je bolečina od mraza, 1. Uzem libergarja, pehtrana, nagelnovih žbic, žaubelna petperstenc, skuhej na belimu vinu, den en mal terjaka noter, to derži u ustih.

Zobe brez kleš rovat.

Uzemi Apoteki armonjaka stouc zobnikoviga perja, zmešej use ukup, ožmi, de se ženft naredi, s tem pomaž zob, sam ven pade.

Černe zobe spet bele naredit.

1. Uzem Apoteki aqua fortis, zmešej med vodo, zmoč zobe iz enim peresam, uzem en sekneni blek, dergni zobe z nim. 2. Rožmarin sežgan tud nuca, če ga deneš u eno židano ruto, jenu zobe ribaš.

Od žeje s kom tisto pregnat, ali tolažit.

1. Sladak janež na vod kuhej, inu pi, to uzame uso žejo. 2. Rožmarin inu kiselco na vod kuhej. 3. Merzla frišna voda z jesiham zmešana. Kiselco, nastran, terpotec, brinove korenine, to kuhej na vod.

Od sape. Kader komo sapa smerdi.

1. Nagelnove žbice jenu paradišolc zveč. 2. Lubje od citrone kuhej na vodi, to pi. 3. Cuker inu Ambro ukep stouc inu zveč.

rekli, da so Prevalje v kratkem času uspele utrditi sloves kvalitetne, specializirane filmske manifestacije, ki je že dobro znana v Evropi. Zlasti je pomembno, da se na Prevaljah enakopravno srečujeta vzhodna in zahodna Evropa na področju amaterskega filma. Kaže, da so Prevalje prestregle neko sila razširjeno težnjo v sodobnem svetu amaterskega filma, ki doslej ni našla prave možnosti za predstavitev. To je želja filmskih amaterjev, da ne bi izdelovali samo umetniških, igranih in eksperimentalnih filmov, temveč hočejo razširiti svoje delovanje na področje polemičnega, angažiranega filma, ki v obliki reportaže, poročila ali eseja, na vsak način pa na dokumentaristični podlagi, aktivno posega v stvarnost, jo prikazuje, analizira, kritizira in predlaga alternativne rešitve.

Lahko bi rekli, da gre v bistvu za neke vrste osveščanja in obnovitve kvalitete človekovega odnosa do lastnega okolja, pa naj bo to okolje tovarna, delavnica, narava ali kultura. V nekaterih primerih pa so ti filmski dokumenti tudi skromen, a dragocen arhiv nacionalne kulturne dediščine. Škoda, da se program prevaljskega festivala ne seli po večjih slovenskih krajih, saj bi glede na kvaliteto in globalno sporočilo to vsekakor zaslužil.

Žirija pravzaprav ni imela težkega dela, saj se je v konici nabralo dovolj kvalitetnih filmov za vse tri vsebinske smeri festivala in za vse razpoložljive nagrade. Naj navedem za orientacijo v usmeritev prevajalskega festivala nekaj statističnih podatkov. Od 66 filmov je žirija izbrala 25 filmov za festivalski program. Od 66 filmov je žirija izbrala 25 filmov za festivalski program. Med njimi je bilo 13 etnoloških, 6 obrtnih, 2 industrijska, 1 potopisni in 3 brez razvidne žanrske usmeritve. Žirija je podelila 15 nagrad in priznanj. Grand prix in zlato plaketo je dobil **Oasis 79**, italijanski film, portret ostarelega tirolskega pastirja. Srebrno plaketo je dobil nemški animirani **Aqua** z ekološko tematiko in bronasto plaketo nemški **Na poti v civilizacijo**. Sledilo je še 12 specialnih nagrad in priznanj. Med 15 nagrajenimi filmi jih 7 lahko štejemo za etnološke dokumentarce. Nagrado Slovenskega etnološkega društva je prejel film **Cvetna nedelja** prevaljskih avtorjev Mlakarja, Murija in Ciglerja. Film na zelo neprisiljen način prikazuje izdelavo cvetne butare, odhod v šentanelsko cerkev, prizore pred cerkvijo, vrnitev domov in tradicionalno obdarovanje z jajcem in klobaso. Film sicer nima originalnega sinhronega tona in šumov, kakor bi se za tak dokumantarec spodobilo, pač pa ga učinkovito spremlja zvok domačih citer. Priznanje Slovenskega etnološkega društva je prejel madžarski **Dinnyesek**. Prikazuje življenje sezonskih pridelovalcev lubenic in dinij v okolici Blatnega jezera. Podlaga filma je očitno skrbna etnološka raziskava, saj je uporabljeno večje število fotografij in statističnih podatkov, ki prikazujejo tudi zgodovino te kmečke dejavnosti. Pretresljiv je zaključni prizor filma, ko protagonisti pridejo na razstavo o njihovi dejavnosti, pravzaprav o njih samih, v večjem madžarskem mestu. Kakor se rado zgodi pri preveč „strokovnih“ filmih, je tudi v tem primeru filmska odlika žrtvovana večji informativnosti.

FILMSKI KOTIČEK

2. MEDNARODNI FESTIVAL INDUSTRIJSKEGA, OBRJNIŠKEGA IN ETNOLOŠKEGA AMATERSKEGA FILMA.

Na Prevaljah je 7. in 8. maja 1983 potekal 2. mednarodni festival industrijskega obrtnega in etnološkega amaterskega filma. Iz Jugoslavije in osmih evropskih držav je tokrat prispelo 66 filmov. Letošnje propozicije so natančneje kakor pred dvema letoma pojasnile vsebinski koncept festivala, tako da je bil odziv filmskih amaterjev in klubov zelo ustrezen, splošna kvaliteta prispelih filmov pa večja kakor na prvem festivalu leta 1982. Lahko bi

ŠTUDIJ VIZUALNE ANTROPOLOGIJE V ZDA

Na XI. ICAES v Kanadi letos avgusta sem prihajal v stik s strokovnjaki za antropološki oz. etnološki film iz vseh kontinentov in iz najrazličnejših držav. V Vancouvru, kjer je potekal zaključni del kongresa, je prišla na področju vizualnih medijev v ospredje velika „premoč“ Anglo-Američanov. Današnje ameriške antropologije si sploh ne moremo predstavljati brez aktivne vloge filma pri raziskovanju in študiju. Zato me je zanimalo, kako poteka visokošolski pouk vizualne antropologije. Na srečo sem naletel na pravega človeka, ki mi je to pojasnil tako rekoč iz prve roke.

Timothy ASCH, ki je bil predsednik ene od kongresnih sekcij z naslovom V učilnici in izven nje — film kot komunikator antropologije, je hkrati tudi direktor Centra za vizualno antropologijo (Center for Visual Anthropology) pri Oddelku za antropologijo Južnokaliifornijske univerze (University of Southern California). Center deluje v tesni povezavi s Filmsko in TV šolo na fakulteti, ki poučuje tudi poznavanje radia kot komunikacijskega medija. Pogoji za vpis študija v centru za vizualno antropologijo je prva stopnja iz naslednjih študijskih smeri: iz filma, novinarstva ali antropologije.

V 5. semestrih programa študentje spoznajo socialno antropologijo, vključno z metodami terenskega dela. Primarna skrb je posvečena usposabljanju študentov v antropologiji, filmu (16 mm, video, super 8 in fotografija) in v žurnalizmu, tako da po končanem študiju znajo izdelovati kvalitetno filmsko dokumentacijo, primerno za znanstveno raziskovanje. Končno diplomsko sestavljata vizualna študija in skrbno pisana razprava na isto temo.

Študenti se usposablajo ob realizaciji profesorjevih projektov, pa tudi s samostojnimi produkcijami. Center za vizualno antropologijo je izdelal že vrsto svetovno znanih dokumentarcev, za enega od njih so prejeli celo Oskarja (1977). Redno sodelujejo v TV koprodukcijah kot strokovni svetovalci, pisci in realizatorji poljudnoznanstvenih serij. Za leto 1984 sta na programu dva večja vizualna projekta, in sicer **Srbi v Chicagu** pod vodstvom dr. Andreia Simića in **Židovski emigranti v Fairfaxu** Barbare Myerhoff.

Naj na kratko navedem še najzanimivejša predavanja in seminarje, ki so zabeleženi v programu za letošnje leto. Študij se je pričel januarja 1984.

Prvi semester:

- Zgodovina antropologije in antropološka teorija I.
- Seznanjanje s filmsko tehniko.
- Izdelovanje 8 mm filmov, vsak študent izdelava 5 filmov.
- Etnografska filmska analiza.

Drugi semester:

- Zgodovina antropologije in antropološke teorije II.
- Novinarstvo (dokumentarne oddaje, selekcija in ravnotežje snovi v dokumentarcu, etični problemi dokumentarnega filma, terenske raziskave in poročila, priprava dokumentarca, priprava bibliografije in terenskega dela).

Tretji semester:

- Proizvodnja etnografskega filma.
- Etnografsko terensko delo na bližnji lokaciji, v kraju študija. Izdelava filmskih in žurnalističnih izhodišč. Za vsak etnografski „dogodek“ se posname najmanj 200 m filma, nekakšna etnografska študija. Iz tega materiala se zmontira edukativni ali TV dokumentarec.
- Urbana antropologija, regionalna raziskava na terenu.

Četrti semester:

- Antropologija, najmanj 3 mesece terenskega dela z uveljavljenim antropologom na oddaljeni lokaciji (Azija, Oceanija). Oblikovanje koncepta raziskave, zbiranje podatkov in vizualna študija.

Peti semester:

- Novinarstvo
- Realizacija edukativnega filma.
- Diploma, realizacija filma in spremljajoče pisane razprave — monografije.

— Podrobnosti študijskega programa niso trdno določene. Trden je le učni smoter. Ta pa je: diplomanti naj pridobijo temeljno poznavanje in razumevanje socialne antropologije ter znanje za izdelavo dobrih zvočnih etnografskih filmov, ki bodo služili nadaljnjim raziskavam. Vsak študent si bo v času študija izbral svojo pot do tega cilja, odvisno od stopnje razgledanosti in izobrazbe.

Na centru za vizualno antropologijo deluje 11 rednih visokošolskih učiteljev in 2 gostujoča iz Filmske šole USC (Južnokaliifornijske univerze). Med njimi so zelo znana imena svetovnega antropološkega oz. etnografskega filma. Že omenjeni **Timothy Asch** je trenutno gotovo eden vodilnih antropoloških filmarjev na svetu. V zadnjih dveh desetletjih je veliko storil za uveljavitev učenja antropologije s pomočjo filma v Ameriki in Avstraliji. Neprecenljive vrednosti je njegova serija dokumentarcev o venezuelskih Indijancih Yanomani. **Dr. Stephen Lansing**, uveljavljeni antropolog in cineast, poznavalec azijskih civilizacij, raziskovalec Balija in indonezijskih otokov, sodelavec različnih TV družb za dokumentarni film in stalni sodelavec Encyclopaedia Cinematographica.

Dr. Barbara Myerhoff, preučevalka židovske identitete v ZDA, dobitnica Oskarja za dokumentarni film *Število naših dni* (Number our days) leta 1977. **Dr. Gary Seaman**, preučevalec Taiwana, avtor 15 filmov o kitajskih religijah. Trenutno montira film o kitajski geomanciji (geomancy), nekakšni geografski enačici akupunktura.

Dr. Andrei Simić, Jugoslovan (kje vse jih ne najdemo), je uveljavljal fotografijo na področju antropologije, sedaj pa pripravlja vizualno raziskavo o ameriških Srbih v Chicagu. **Mel Sloan**, ustanovitelj danes svetovno znane Visoke filmske šole na Južnokaliifornijski univerzi. Predavatelj in realizator številnih dokumentarnih in igranih filmov.

Na koncu pa še podatek o šolnini. Polna šolnina za en semester je 3.000 US dol. in še stroški okoli 600 US dol. na mesec. Ob tem pa šola zagotavlja vsa tehnična sredstva in material za realizacijo vizualnega dela programa.

NAŠKO KRIŽNAR

DOKUMENTI

OPOMBE SED K PREDLOGU SKUPNIH PROGRAMSKIH JEDER OSNOVNOŠOLSKEGA IN SREDNJEGA USMERJENEGA IZOBRAŽEVANJA

(Že od vsega začetka, ko so iz „ilegale“ proniknila jedra o pouku književnosti, je SED zasledovalo problematiko jeder in do 15. 10. 1983, ko je bil rok za oddajo pripomb, pripravilo protestno besedilo. Pripombe smo hoteli prebrati že v Rogaški Slatini, saj je bilo tam zbrano največ naših članov. Zaradi objektivnih okoliščin to ni bilo mogoče in smo akcijo prepustili IO SED, ki je spremljal tudi javno razpravo o jedrih. Istočasno je svoje mnenje o programskih jedrih napisal tudi Oddelek za etnologijo FF, ki je svoja stališča objavil v Novicah FF, posebna izdaja, Ljubljana oktober 1983. Predloge SED in Oddelka smo združili v besedilo, ki ga predstavljamo našim bralcem.)

Slovensko etnološko društvo se vključuje v razpravo o „skupnih programskih jedrih“ na podlagi pretresa predlogov za jezikovno, književno, zgodovinsko in družbeno področje. Etnologija kot samostojen predmet pri nas ni vključena v noben izobraževalni program (razen ene izjeme v SR Srbiji), saj nihče (razen etnologov) ni čutil potrebe, da bi problematiko načina življenja in ljudske kulture Slovencev, drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, Evropejcev in ljudstev zunaj Evrope uvrstil v ta ali oni šolski program. Ker je etnologija ostala tako zunaj konteksta programskih jeder, so naše pripombe usmerjene k skupnim jedrom za

književnost, jezik, umetnostno vzgojo, zgodovino in glasbo, saj naj bi te stroke posredno zastopale tudi etnološke „interese“.

Splošne pripombe: IO SED meni, da je vsebina izobraževalnih programov najpomembnejše področje vzgoje in izobraževanja in da je njihova sestavina izrazito strokovno vprašanje. Prepričani smo tudi, da mora izobraževanje nuditi celotni jugoslovanski mladini znanje o vseh narodih in narodnostih v Jugoslaviji, da pa mora biti največ pozornosti posvečene lastnemu narodu. O tem, da je treba najprej spoznati najbližje okolje in šele nato druge „koncentrične kroge“ vsakdanjega življenja, ne more biti dvoma. Seveda pa so pogledi na neposredno okolje oz. na širino omenjenih krogov lahko različni. Prav ob tem ugotavljamo, da so sestavljalci „jeder“ malomarno in brez potrebnega znanja opravili svoje delo, saj je vsebina predlogov sestavljena (milo rečeno) površno, marsikdaj tudi v nasprotju z zastavljenimi vzgojnimi cilji, celo formulacije namenov so protislovne.

Predlogi skupnih jeder so najnovejši dogodek v procesu, ki traja že dlje in ki vztrajno zmanjšuje delež humanistične izobrazbe v izobraževalnih programih. Kot predstavniki stroke, ki preučuje način življenja in kulturo najširših družbenih plasti, opozarjamo na pomen humanističnih ved in poznanja nacionalne kulture za mlado generacijo in družbo nasploh. Znanje o jeziku, književnosti, zgodovini, kulturi, načinu življenja, o družbenih razmerjih in duhovnih spoznanjih more in mora mlada generacija sprejeti od starejših generacij v svojem okolju, saj tega dela izobrazbe ni možno pridobiti nikjer drugje na svetu. Če mladi nimajo orientacije o in v svojem okolju, je to krivda starejših, ki niso bili sposobni prenesti nanje vrednot, ki jih je to okolje stoletja ustvarjalo. Zato se zavzemamo za temeljito strokovno revizijo šolske reforme, ki naj vendar že preneha biti žrtev kratkovidnih, tehnokratskih odločitev. Zato SED protestira proti nedemokratičnemu odločanju v zvezi z reformo izobraževanja, kjer so skupna programska jedra žal najhujši, a logični vrh nestrokovnosti in nepoznanja problematike. Želimo, da v strokovnih vprašanjih začne naša družba končno že upoštevati strokovna mnenja, zato naj se na tej podlagi tudi črtajo neustrezne odločitve, ki ne zdržijo kritike. „Skupna jedra“ naj bodo samo primer, ki ga ne bi smelo biti, ker pa se je „rodil“, se ne sme ponoviti.

Posebne opombe in razmišljanja:

1. Nedemokratičnost pri sprejemanju predlogov skupnih jeder je bila tako zavestna, „obravnavana“ pa tako skrivaška, da so se vsa (tudi poštena) prizadevanja spremenila v žaljivo burko, ki je poleg ogromne strokovne, naredila tudi veliko politično škodo. (O tem so precej povedale že druge ustanove, društva in časopisi.)

2. Odsotnost etnološke problematike opazamo tudi v okvirih drugih strok. Za značaj programskih jeder je odsotnost načina življenja naših narodov in narodnosti (v okviru zgodovine) zelo povedna, saj kaže mišljenje sestavljalcev, kaže pa tudi njihov odnos do ljudi, ki (po dikciji na str. 208)

„žive, rade i proizvode... u okviru objektivnih uvjeta i odnosa." Prav ti „uvjeti i odnosi" se v Jugoslaviji in povsod drugod po svetu kažejo najbolj izrazito v vsakdanjem življenju in v razmerah kulturnega in nekulturnega značaja, ki nas vsak dan neposredno zadevajo in se tudi na njihovi podlagi (poleg jezika, o katerem bomo govorili pozneje) ljudje čutijo Slovence, Srbe, Hrvatke, tudi Jugoslovane, Francoze, Japonce itn. In vse to področje, vsi ti različni načini življenja, vse te ljudske kulture, ki so na Balkanu še močno žive, v katerih je mogoče razpihovati najrazličnejše nacionalizme in verske evforije — puščamo docela zunaj šolske vzgoje, kakor da bi svet res temeljil le na cesarskih palačah, parlamentih in ministrskih pisarnah, ne pa na delu na polju, v tovarnah, delavnicah, na življenju v kmečkih, delavskih in drugih hišah in stanovanjih. Ti načini življenja, te vsakodnevne navade se lahko razločujejo od kraja do kraja, od pokrajine do pokrajine, od naroda do naroda. Razločki pa lahko razdvajajo ali povezujejo, zato jih je treba poznati, pojasnjevati je treba njihove izvire, okoliščine njihovega nastanka in obstoja. Način življenja na ravni vsakdanjosti zadeva vsakogar. Prav zato ni mogoče v šolski vzgoji, ki naj bi bila naravnana k razumevanju med ljudmi v ožjih in širših družbenih skupnostih, mimo oblik takega ali drugačnega načina življenja. Medsebojno poznanje in ustrezna razlaga naših načinov življenja pa mora teči v obe strani, to je, da tudi drugi spoznavajo nas.

3. Nujnost poznavanja pa skupna programska jedra popolnoma spregledajo, čeprav je bil to njihov osnovni namen. To pa se je lahko zgodilo zaradi pristranosti in zaradi zaverovanosti delitve snovi po republiških in jezikovnih ključih. Spet je bil v prvi vrsti formalizem pred logiko, etatizem in centralizem pa pred raznovrstnim bogastvom narodnih kultur, uniformiranost pred raznolikostjo. To se kaže tudi v približevanju ene kulture drugi (npr. srbske slovenski) — na škodo zadnje, seveda.

Programska jedra za jezik, književnost, zgodovino, glasbo itn., niso premislila, oz. sestavljalci niso vprašali, koliko Slovencev pozna ljudsko kulturo Srbov, Hrvatov, Makedoncev in koliko ti slovensko. Jedra v vseh naštetih področjih kažejo zmanjševanje deleža pouka vzgoje Slovencev o sebi in za druge in zmanjšujejo vednost drugih narodov o nas. Neznanje pa je prvi korak k predsodkom in sovraštvu. Nepoznavanje se začne pri jeziku, ki je do sedaj sprožil tudi največ polemik. Poleg že znanega pa etnologi v jezikovnem programu pogrešamo večje povezovanje specialne lingvistične problematike z etnologijo (npr. jezikovni in vedenjski obrazci, formule itn.).

Seveda pa pri jeziku najbolj bode v oči nepoznanje in neznanje slovenskega jezika s strani srbohrvaško govorečega področja. Tega znanja ni dala niti stara šola, še manj ga dajejo jedra, ki so celo naperjena proti nacionalnim identitetam. Neznanje jezika ni samo politični problem, temveč privede tudi do nepoznavanj na drugih področjih, ki so pomembna za skupno razumevanje v Jugo-

slaviji. (Mimogrede pa so ta področja zanimiva tudi za etnologa.)

Književnost: Pri književnosti se omejujemo na izrazito „etnološko" področje — na ustno slovstvo. Kateri koli otrok v katerem koli kraju Jugoslavije bo po predlogih programskih jeder spoznal le južnoslovansko (srbohrvaško) ljudsko epiko in nekaj ženskih pesmi. Rezultat take vzgoje lahko že vnaprej predvidimo, ker tudi prej ni bilo drugače: Slovenci poznamo nekaj pesmi iz junaškega ciklusa Srbov in Hrvatov (pouk srbohrvaščine), aktivno obvladamo (v petju) tudi del njihove ljudske lirike (stiki, šola, mediji). Z druge strani pa doživljamo popolno nepoznanje naše ljudske poezije, celo s strani intelektualcev. Slovenci imamo med vsemi jugoslovanskimi narodi največ balad, a niti ena ni uvrščena v jedra in tako se bo nadaljevalo „poznavanje", da imamo le Očka ma konjička dva in Regiment po cesti gre "i neke druge švabske pesme." (ustna navedba znanega intelektualca).

Skupna jedra tega anahronizma ne odpravljajo, temveč ga še povečujejo. S tem pa se ustvarja novo področje nerazumevanja in predsodkov. Slovenski otrok se bo s srbohrvaško ljudsko pesmijo seznanjal še pri obveznem pouku srbohrvaščine in po radiu in s stiki, kar je seveda pozitivno, hrvaški, srbski in makedonski otroci pa po učnem programu ne smejo zvedeti za našo pesem. Spoznajo lahko samo „novokomponovane pesme" prek radija. Programska jedra tako slovenskemu otroku še povečujejo staro „slutnjo", da „prave" slovenske ljudske poezije sploh ni, razen nekaj lajn.

Ob ljudski pesmi, ki je neločljivo povezana z glasbo, se moramo slovenski etnologi zato še na kratko dotakniti skupnih jeder za pouk glasbe. Tu je z ljudsko pesmijo tako, kakor je bilo omenjeno že pri književnosti. Po „starem" programu slovenski učenci od 4. do 8. razreda osnovne šole aktivno (pojejo, tudi na proslavah v čast Prešernovega dne) spoznajo 53 pesmi drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti (glej pesmarico za 4. do 8. razred osnovnih šol z naslovom Prek sveta odmeva pesem — ljudske pesmi. Zbral in uredil Miro Kokolj, Ljubljana 1981). Obratno poznavanje pa sploh ni omembe vredno, ker ga sploh ni. Tudi na tem področju programska jedra stvari ne izboljšujejo, ampak jih še slabšajo, saj dopuščajo, da bodo otroci drugih narodov še v zrelih letih vedeli le za „neko avstrijsansko jodlanje", ne pa za slovenski melos. Kakor je našemu otroku tuj bosanski ali makedonski ritem, a ga vseeno sprejme in se mu privadi, tako bo v začetku tuj 3/4 ali 4/4 takt malemu Makedoncu ali Srbu. In če te „tujosti" ne bo spoznal, mu bo ostala tuja celo življenje in je ne bo nikoli mogel priznati za vrednoto.

Kot predstavniki malega naroda in stroke bi zato želeli večje poznavanje naše ljudske kulture v drugih republikah, pa ne zaradi odstotkov in tudi ne zaradi povračilne hvaležnosti, temveč preprosto zato, da se bomo spoznali in da bo v vseh Jugoslovanih končno le zaživela zavest, da so drugačne in različne kulture (pesmi, šege...) bogastvo in naša prednost, ne pa razlog za nesporazume in

predsodke, v katere peljejo programska jedra. Če že sestavljavci ne spregledajo, potem vsaj ne smejo oropati slovenskih otrok za lastno kulturo.

Vse kaže, da se vsaj pri ljudski pesmi ne smemo bati slovenskih predsodkov do drugih pesmi, pač pa nasprotno, saj tako nerazumevanje potrjuje tudi večja srečanja (pionirjev, mladincev, šol, strokovnih društev itn.), ki kažejo, da le Slovenci dovolj poznamo jugoslovanski pevski (ljudski) program, komaj kje pa se najde neslovenski posameznik, ki zna vsaj kitico slovenske ljudske pesmi. O petju pesmi drugih jugoslovanskih narodov pri Slovencih in o njihovi razširjenosti med nami, imamo celo začasno etnološko raziskavo s statističnimi tabelami.

Skupna programska jedra za zgodovino umetnosti se s starejšimi koncepti ujemajo v tem, da predlog premalo upošteva „ljudsko“ umetnost, kar velja tudi za glasbo. Stari in novi program pomagata (metodično zgrešeno, z molkom ali s podcenjevanjem ljudske umetnosti) usmerjati učenca k spoznavanju t. i. „visoke“ umetnosti. Pri tem pa minimalno upoštevata ali sploh spuščata likovno in umetnostno skušnjo najbližje učenčeve okolice (ljudsko umetnost), iz katere bi lahko učenci izhajali, saj jim je vsakdanji način življenja najbližji. Pri zgodovini umetnosti pogrešamo etnologiji tudi „svoj delež“, ki bi lahko jasno razložil marsikatero umetnostno in arhitekturno prvino, ki bi spet pomagala spoznavati bogastvo jugoslovanske različnosti in učence varovala pred predsodki. Tudi pri umetnosti se skupna jedra niso izneverila svoji neznanstveni vlogi. Podobno velja tudi za področje oblačilne kulture, šeg in navad. Brez strokovne informacije si namreč učenci oblikujejo posplošene predstave in predsodke. Etnologija, ki bi na nekaterih mestih te predsodke lahko razbila, ni vključena niti z rezultati svojega dela v druge stroke, kar seveda škodi celotnemu našemu sporazumevanju.

Zato se SED zavzema (ne prvič) za poglobljen pouk o narodih in narodnostih v Jugoslaviji in najodločneje protestira proti predlogu skupnih jeder, ki vidijo možnost le v enostranskem spoznavanju (unitarističnem) in negiranju posameznih kultur. Za spoznavanje drugih kultur je potrebno znanje jezikov narodov in narodnosti. Ni pa dovolj, da se samo nekateri učimo srbohrvaško, tudi obratno bi moralo biti obvezen cilj, če hočemo premagati na eni strani predsodke in vzvišenost, na drugi strani pa zapiranje in kljubovalnost. Na bogastvo različnih kultur bi morala opozarjati vzgoja od vrtca do univerze, vendar pa se to ne dogaja niti pri visokošolskem študiju. Na Oddelku za etnologijo ljubljanske filozofske fakultete so npr. naslednji predmeti: Etnologija Slovencev, Etnologija drugih jugoslovanskih narodov, Etnologija Evrope, Etnologija neevropskih etničnih skupin. V Beogradu pa zajemajo jugoslovanske okvire z enim samim zamahom, v okviru iste predmetne skupine. Vendar zaradi teh razločkov v študijskem programu ni nikoli prihajalo do nesporazumov (ali očitkov) s kolegi iz Beograda. Nam se je vedno zdelo naravno, da etnološko problematiko Slovencev (vključno z zamejstvom) obravnavamo v okviru

predmeta Etnologija Slovencev, način življenja in ljudska kultura drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti pa je predmet Etnologije narodov in narodnosti Jugoslavije. Menimo celo, da mora ta predmet spričo dejanske potrebe po boljšem medsebojnem spoznavanju načina življenja in ljudske kulture še pridobiti na pomenu, seveda pa ne na račun prej omenjenega predmeta in tudi ne na račun evropske in neevropske etnologije. Vsi ti predmeti imajo v strukturi „koncentričnih krogov“, po našem mnenju, svoje logično in medsebojno dialektično povezano mesto. Seveda se tudi prepletajo: prek raziskav in seminarskega dela o življenju delavcev iz drugih republik v Sloveniji, o življenju Slovencev na tujem, na začasnem delu, o izseljenstvu itn. Zato ni potrebno spreminjanje ali poenotenje etnološkega študijskega programa na univerzi.

Zaključek: Spoznanje bogastva različnih kultur moramo bogatiti, ne pa uniformirati, zato ved, ki te kulture razlagajo, ne smemo ukinjati ali jim zmanjševati delež ur pri pouku. Nasprotno! Če hočemo okrepiti „zajedništvo“, če hočemo spoštovati in razumeti drugo kulturo, moramo spoznati svojo in ne smemo dopustiti, da se nam zgubi v namišljeni enakosti.

SED meni, da je treba razpravo o jedrih nadaljevati šele po temeljitem strokovnem popravilu. Noben rok ne more biti opravičilo za površnost; na področju izobraževanja se je že večkrat pokazal negativen rezultat nepremišljenih reform.

SED odklanja jedra kot strokovno katastrofo in kot politično napako, pa tudi kot žalitev. Društvo kot strokovno združenje si bo še naprej prizadevalo za sprejemljivejše rešitve, vendar le v okviru širših vsebinskih določil programskih jeder, ki bodo omogočala strokovno, znanstveno, demokratično in človeško razpravo.

Slovensko etnološko društvo
zanj predsednik
Marko Terseglav

V Ljubljani, 4. 10. 1983

POROČILA, OCENE, ODMEVI . . .

XIX. Poletni seminar slovaškega jezika in kulture

Od 24. julija do 20. avgusta 1983 je v Bratislavi potekal seminar slovaškega jezika in kulture. Namenjen je bil prevajalcem slovaške literature, tujim novinarjem, predavateljem slovaškega jezika in literature, in vsem, ki se iz takšnega ali drugega razloga zanimajo za jezik, literaturo in kulturo tega naroda.

Seminar ni zanimiv le sam na sebi, temveč nudi zanimiv primer predstavljanja nekega naroda. Poglobiti se je vredno predvsem ob vprašanju, kakšen delež ima pri predstavitvi nekega naroda kultura v etnološkem pomenu besede in kakšen odnos do tega so prireditelji želeli ustvariti pri tujcih.

Seminar ima že ustaljeno obliko dela: udeleženci spopolnjujejo znanje jezika na dopoldanskih jezikovnih tečajih, ki so diferencirani glede na stopnjo njihovega jezikovnega znanja. Slavistično usmerjenost so presegle predavanja, ki so bila vsak dan na vrsti za tečaji: vanje so bila namreč vključena tudi širša kulturološka vprašanja. Praktično srečanje s kulturo v ožjem pomenu besede je bilo na sporedu v popoldanskih in večernih urah.

Med predavanji, ki so neposredno zanimiva z etnološkega vidika, so bila: predavanja Emílie Horváthové Letni običaji na Slovaškem, Františka Kalesnega Habáni na Slovaškem, Jána Michálka Kontakti med češkimi in slovaškim narodopisjem in Soňa Kovačevičeve Ljudsko rezbarstvo na Slovaškem. O problematiki, zanimivi za etnologa, so spregovorili tudi slavisti, npr. o vprašanjih nezbornega jezika mladine, o pregovorih in njihovem življenjskem kontekstu. O vprašanjih kulture določenih socialnih skupin pa je spregovoril vodja seminarja, slavist Jozef Mistrík, in sicer v predavanju Jezik in ljudska pesem.

Čeprav so bila predavanja v večini namenjena razreševanju jezikovnih vprašanj, se je torej o izvenjezikovni kulturi tokrat govorilo na seminarju tudi teoretično. Glede na to, da je bilo med udeleženci veliko takih, ki potrebujejo prav tako kakor jezikovno izpopolnitev tudi čustvene spodbude za vztrajanje v jezikovnem in siceršnjem izročilu slovaške kulture (potomci izseljencev, pripadniki slovaških manjšin v tujini itn.), je razumljivo, da so prireditelji namenili veliko pozornosti praktičnemu spoznavanju kulturne dediščine. Ta dediščina izhaja iz različnih obdobij in območij Slovaške in tudi iz različnih socialnih skupin.

Oblik seznanjanja z izročilom je bilo več: na krajših ogledih kulturnih znamenitosti Bratislave je obiskovalec spoznal različne vsebine, predstavljene v muzejih, spominskih sobah itn. Mesto samo vsako leto organizira splet prireditev v obliki Kulturnega poletja: klasične koncerte, gledališke igre, literarno — glasbene programe, filme, razstave, programe za otroke, folkorne nastope in športne prireditve. Udeleženec seminarja je tako spoznal, kako danes Bratislavčani zadovoljujejo

svoje kulturne potrebe, hkrati pa se je seznanjal tudi z njihovimi vsebinami.

Ministrstvo kulture je poskrbelo tudi za to, da sta bili s kulturnimi programi obogateni obe enodnevni ekurziji po zahodni Slovaški in štiridnevni izlet na vzhod. Posebno doživetje je bilo srečanje z vaščani v Selcih, ki so nam po toplem domačem sprejemu predstavili svojo folklorno skupino; vodi jo preprost delavec, ki vedenje o tem, kaj in kako bo učil folklorno skupino, črpa pri starejših vaščanin. Nastopi njihovih otrok sicer tehnično niso tako izbrušeni, kakor so bili drugi, ki smo jih imeli priliko videti, njihova govorica pa je morda prav zato drugačna. Njihov ples ne premore takšnih akrobatskih figur, zato pa so se nastopi odlikovali z živostjo: doživeto so predstavili na primer večer ob preji, običaje ob žetvi, konec paše. Pri tem je imela svoje mesto tudi govornjena beseda, s katero so hoteli poudariti živost običaja. Šege, prenešene na oder, so imele za nekatere zanimiv položaj: marsikdo od nastopajočih je namreč v mladosti v konkretnih življenjskih situacijah ravnal na enak način kot zdaj, le da iz drugačnih potreb in v drugačnem okolju.

V času seminarja nam je Ministrstvo kulture namenilo še „folkorna večera“, na katerih pa je bil program bolj „uraden“. Odlikoval se je z večjo umetniško dovršenostjo plesov in pesmi, razkorak med tem, kar so ti plesi v resničnosti predstavljali, in tem, kar so folkorne skupine ponujale nam, pa je bil s tem tudi večji.

Ti nastopi pa so seveda v polni meri ustrezali predstavam o „stilizirani folklori“ in so kot izraz kulturnih hotenj prebivalcev povedali svoje o današnjem Slovaku. Zanimivo pa je, da tudi te skupine niso gradile le na barvitosti noš in akrobatskih figurah, temveč so predstavljale tudi plese drugih socialnih skupin, značilnih za čas do druge svetovne vojne (ples dimnikarjev, zabava meščanov, ciganski ples).

Vsi folklorni nastopi so imeli na navzoče pričakovan učinek: namen, da tujci odnesejo domov dovolj emocionalno podprt vtis o bogastvu slovaške folklore, je bil s tem dosežen. Pozornejše oko pa je zasledilo tudi prizadevanje, da bi ob vsej stilizaciji prikazali tudi različke in dinamiko resničnega življenja v preteklosti.

Folklorne skupine so nas na določen način seznanjale s kulturo preteklosti in sedanjosti, na ekurziji pa smo se z nekaterimi pričevanji načina življenja posamičnih socialnih skupin srečali tudi v muzejih. V dveh gradovih z ohranjeno notranjščino so nam predstavili življenje slovaške „šlachte“ in njenih podložnikov. Morda je prav sreča, da imajo več ohranjenih gradov, pripomogla, da svoje pretekle kulture kljub njenemu izrazito agrarnemu značaju ne predstavljajo le kot kulturo kmečkega prebivalstva, temveč tudi kot kulturo fevdalcev, obrtnikov in socialnih skupin, na katere niso ponosni (cigani).

Ljubiteljem slikovitosti materialne kulture se je najbolj vtisnil v spomin obisk vasi Čičmani, ki je znana po poslikanih hišah, in obisk skansna v Zuberčih. Vrednotenje tega, kar ponuja skupina hiš oz. umetno sestavljena vas, predstavljena v

muzeju na prostem, je bilo odvisno ne le od razlage kustosa, temveč tudi od obiskovalca: nekdo je skansen sprejel kot sredstvo za vrnitev v preteklost, drugi se je zavedal njegove muzealne zasnovanosti, na večino pa je idilična „vas“ delovala ne le informativno, temveč tudi emocionalno.

Seminar za tujce, kakršen je seminar slovaškega jezika, torej odpira zanimivo vprašanje načina seznanjanja s kulturo določenega naroda. Način, ki se ga poslužujejo v Bratislavi, je pri udeležencih seminarja dosegel svoj namen: vsakdo, ki je sledil prizadevanjem organizatorjev, je imel ob odhodu neko predstavo ne le o jeziku, temveč prav tako o pretekli in sedanji kulturi. Kakšen odnos si je ustvaril do tega, pa je bilo odvisno od posameznika oz. od njegovega sistema vrednotenja.

MARJANCA FTIČAR

POROČILO

o udeležbi na XI. mednarodnem kongresu antropoloških in etnoloških znanosti (XI. International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences — XI. ICAES)

Quebec, Vancouver, 14.—25. 8. 1983.

Povabilo za udeležbo na omenjenem kongresu sem v imenu sekretariata kongresa prejel sredi leta 1982 s strani organizatorja filmske sekcije, gospoda Pierra M. Stevensa sicer sodelavca National Film Television and Sound Archives v Ottawi (Kanada). Zaprošil me je, naj izdelam predlog programa jugoslovanskih etnoloških filmov za to veliko mednarodno prireditve. Poslal sem mu seznam desetih najzanimivejših jugoslovanskih filmov zadnjega desetletja. Izbral je tri naslove, in sicer dva makedonska (Dae, 1979 in Sunet, 1981) in slovenskega Opre Roma (1983). Hkrati sem prijavil in poslal tudi svoj referat za eno od sekcij Kongresa — F—49, Anthropological perspectives in the production of ethnographic film and video for general public audiences. Referat ima naslov Slovenski etnološki film in šola. Govori o izkušnjah slovenskih etnologov pri izdelavi serije šolskih etnoloških filmov Kako živimo, ki je nastajala v obdobju 1978 — 1982 pri DDU Univerzum v Ljubljani. Za ponazorilo sem nesel v Kanado tudi enega od filmov te serije, za dodatno informacijo o slovenskem etnološkem filmu pa še več izvodov svoje knjige Filmografija etnološkega filma 1905 — 1980.

Iz povedanega sledi, da je bilo moje zanimanje na tem kongresu osredotočeno na vizualno antropologijo oz. etnologijo, ki je v Sloveniji in Jugoslaviji s teoretičnega in organizacijskega vidika še deficitarno področje. Pričakovati je bilo, da bo udeležba na kongresu omogočala bolj prejetje kot dajanje informacij na tem področju.

Program mojega bivanja v Kanadi je bil razdeljen na dva dela, kakor je narekovala organizacija kongresa v dveh fazah. Prvi del programa se je odvijal v Quebec Cityju, kamor sem pripotoval v soboto, 13. 8. 1983. Izkazalo se je, da smo v jugoslovanski „delegaciji“ štirje etnologi in en antropolog. Vsi smo se udeležili slavnostne otvoritve kongresa, ki je bila v gledališču univerzitetnega mesta Univerze Laval, največje frankofonske univerze v severni Ameriki, v nedeljo 14. 8. 1983, ob 10 dopoldne. V ponedeljek se je začel strokovni del po delovnih sekcijah. Vsak dan je potekalo hkrati okoli 40 sekcij. Vsaka je imela svojega predsednika in več referentov. Posameznik je mogel v enem dnevu slediti največ dvema sekcijama, v najslabšem primeru samo eni. To je posameznim udeležencem onemogočalo pregled nad celotnim delom kongresa, še posebej ker referati ali povzetki niso bili predhodno natisnjeni.

Filmski program prve faze kongresa v Quebecu je bil sestavljen tako, da bi udeleženci spoznali predvsem kanadsko problematiko (Indijance, Eskime in sploh kulturo severnega polarnega kroga) in delo kanadskih filmskih producentov. Prvi vzporedni program je prikazoval klasike svetovnega etnološkega filma (Jeana Roucha, Roberta Flahertyja, Chrisa Markerja, Margaret Mead, Roberta Gardnerja), drugi vzporedni program pa najnovejše, nepoznane etnološke filme, ki še niso doživeli premiere oz. ocenitve. Prva programa sta bila v celoti sestavljena iz fonda videoteke univerze Laval (Cinémathèque), ki deluje v okviru Bibliothèque de l'Université Laval. Bogastvo gradiva videoteke me je spodbudilo, da sem obiskal to zanimivo institucijo in bil toplo sprejet. V spremstvu vodilnih delavcev sem si ogledal delovne prostore videoteke in zvedel vse o njeni ustanovitvi, organizaciji in delovanju. Videoteka univerze Laval zbira tudi evropsko gradivo, zato so njeni predstavniki z zanimanjem sprejeli v dar izvod Filmografije slovenskega etnološkega filma.

V tesni zvezi z videoteko je Service de l'Audiovisuel, ki služi profesorjem in študentom univerze za izdelavo audiovizualnih pripomočkov pri študiju. Zadnjih 10 let se ta služba poslužuje izključno elektronske video tehnike, ker je film v primerjavi z njo predrag. Na oddelku je zaposlenih 80 delavcev. Na razplago imajo več TV studijev, naj sodobnejšo opremo za študijsko in zunanje delo, sposojevalnico tehnike za študente in profesorje, v njihovem okviru pa deluje tudi fonolaboratorij za učenje tujih jezikov. Vsaka fakulteta univerze Laval pa ima spet svojo tehniko in osebje za predvajanje audiovizualnih pripomočkov. Service de l'Audiovisuel izdelava vsako leto okoli 50 edukativnih enot na videokaseti, po scenarijih posameznih profesorjev. Številne vizualije pa pripravijo sami študentje s sposojeno opremo in tehnično pomočjo profesionalnega osebja. Impresivnost tega oddelka naj ilustrira in dopolni podatek o velikosti univerze Laval na njenih fakultetah (od tehnike, do umetnosti) študira 20.000 študentov, zaposlenih pa je 5000 profesorjev.

Ogled odličnih kanadskih dokumentarcev o Indijancih in Eskimih, nekaterih klasičnih etnolo-

ških filmov svetovne proizvodnje in vzpostavitev stikov z videoteko univerze Laval in z njenim audiovizualnim oddelkom, štejem za največjo korist prve faze XI. ICAES v Quebec Cityju.

Drugi del kongresa je potekal v Vancouvru v Britanski Kolumbiji, kamor sem prispel 18. 8. 1983. Tudi tukaj je delo kongresa potekalo v sekcijah — vsak dan okoli 60 sekcij (!!). V jugoslovanski „delegaciji“ je bilo 6 etnologov in 4 članska delegacija iz Zagreba, organizatorja naslednjega, XII. ICAES leta 1988.

Moji sekciji F—49 je predsedoval dr. Jack Rollwagen iz Bročkporta, New York, ZDA. Pri delu sekcije pa so sodelovali še naslednji referenti, svetovno znani eksperti: Asen Balikci (Kanada), John Collier (ZDA), Allison Jablonko (ZDA), Don Rundström (ZDA), Timothy Asch (ZDA), Antonio Guzman (Mehnika), in Jasuhiro Omori (Japonska). V tej sekciji sem bil edini predstavnik iz Evrope. Z referatom sem želel predvsem informirati navzoče, da se tudi v Jugoslaviji nekaj dogaja na področju etnološkega filma. Glede na razvitost vizualne antropologije v Ameriki odraža številčno razmerje pripadnosti referenov objektivno podobo stanja v tej stroki, če seveda to ni posledica večkrat kar napremostljivih konceptualnih razločkov v pogledih na zasnovo in vlogo audiovizualne dokumentacije v humanističnih znanostih med Ameriko in Evropo. Tu bi lahko Evropa močnejše nastopila na metodološko—teoretični ravni s svojim konceptom, tako pa sta bila, na primer, dva močna evropska centra (CNRS iz Pariza in IWF iz Göttingena) navzoča samo na vzporedno potekajočem in izredno kvalitetnem Festivalu etnoloških filmov, ki je potekal od 20. do 25. 8. 1983 v funkcionalnem Robson Square Media center. Enako je bodla v oči odsotnost vzhodnoevropskih predstavnikov tako v strokovnem, kakor v festivalnem delu.

Če lahko nastop v sekciji F—49 štejem za uspešen, saj se je naša problematika prvič predstavila v tako „visoki“ družbi, navezal pa sem tudi več osebnih stikov, ki bodo koristili zlasti pri morebitni pripravi na XII. ICAES, ki bo v Zagrebu, 1988, tega ne morem trditi za naš nastop na festivalu etnološkega filma. Kljub najboljši volji in trudu namreč jugoslovanskih producentov ni bilo mogoče zainteresirati za nastop na tej ugledni prireditvi svetovnega dokumentarnega filma. Vardar film iz Skopja je že v prvi fazi razgovorov postavljaj pretirano visoke odškodninske zahteve za svoj nastop na festivalu, kasneje pa je to podjetje bankrotiralo in z njim ni bilo več mogoče navezati stikov. Viba Film iz Ljubljane pa je do zadnjega trenutka obljubljala svoj nastop, tako da je njen film Opre Roma natiskan v uradnem programu festivala. V zadnjem trenutku pa je Viba sporočila, da ne bo izdelala angleške verzije filma, s čemer je tudi njen nastop odpadel. Znanstveni dokumentarni film je res malo poznano delovno področje v Jugoslaviji, vendar je to hkrati tudi področje, kjer se stikata strokovni in poslovni interes. Zato vsi vabljeni producenti etnoloških filmov (izbira je bila opravljena v ostri konkurenci najboljših filmov zadnjih let) z

veseljem izkoristijo priložnost, ko se zbere okoli 2000 najuglednejših antropologov in etnologov vsega sveta. Poleg filmov so poslali dovolj reklamnega in informacijskega gradiva (zloženke, kataloge), da bi na svoje izdelke opozorili. Zlasti so na tej „borzi“ pomembni predstavniki številnih videotek, ki tekmujejo, kdo bo prej odkril nov, zanimiv dokumentarec. Škoda za izgubljeno priložnost. Ob tem se ne smemo čuditi, če najdemo na primer v katalogu UNESCO za leto 1972, samo 2 (dva) (!?) jugoslovanska filma s področja arheologije, antropologije in etnologije. Tuje bitke izgublamo na domači fronti. Leta 1988, ko bo v Zagrebu XII. ICAES, Opre Roma, zmagovalec Beograda 1983, ne bo več vroč in konjunkturen film. Zguba torej ni samo gmotna, temveč je predvsem udarec, ki nas nepravilno potiska v nadaljnjo anonimnost v antropološkem, etnološkem in družboslovnem filmu.

Uradni del mojega sodelovanja na XI. ICAES pa ima tudi svojo neuradno polovico. Kot eden selektorjev 1. Mednarodnega tedna etnoloških in etnoloških filmov, ki je bil v Kranju oktobra 1983, sem pridobil za sodelovanje več producentov in avtorjev. Enega najboljših filmov vancouverskega festivala (To Find the Baruya story). sem prinesel v ta namen kar osebno v Jugoslavijo. V stiku s Slovenci v Vancouvru sva s kolegom Janezom Bogatajem (Filozofska fakulteta, Ljubljana) pripravila predavanje v Slovenskem društvu (Slovenian Society), v njihovi novi dvorani, ki so jo sami zgradili v predmestju Vancouvra. Prikazan je bil etnološki film Sirjenje na ovčji planini in serija dia pozitivov iz današnje Slovenije.

V Kanadi sem si ogledal tudi štiri znamenite kanadske muzeje. V Torontu Royal Ontario Museum, v Vancouvru Vancouver Museum in Vancouver Maritime Museum, v Victoriji, glavnem mestu Britanske Kolumbije, pa znameniti in navdušujoč i British Columbia Provincial Museum.

Globalne ocene mojega bivanja v Kanadi ne bom podajal posebej, saj je iz dosedanega poročila mogoče razbrati, kaj je po mojem mnenju bilo na tej poti dobrega in koristnega in kaj lahko kritiziramo. Omenil bi le, da na deficitarnih področjih, kjer se Slovenci in Jugoslovani še začnemo uveljavljati, ne moremo pričakovati rezultatov čez noč. Zato ne smemo podcenjevati drobnih osebnih stikov, ki sčasoma lahko privedejo do globljih kontaktov in do enakopravne kulturne izmenjave na nacionalni ravni. Prvi konkretni rezultat mojih kontaktov znotraj sekcije F—49 je vabilo predsednika sekcije, naj za mednarodno glasilo o vizualni antropologiji (SAVICOM Newsletter) napišem poročilo o stanju vizualne etnologije v Jugoslaviji.

NAŠKO KRIŽNAR

1. KONGRES JUGOSLOVANSKIH ETNOLOGOV IN FOLKLORISTOV, ROGAŠKA SLATINA, 5. — 8. 10. 1983

Veliki kongres upov bi na kratko lahko označili takole: velika pričakovanja, mnogo vložnega truda, dobre zamisli, konkretne spodbude itn., toda sadove so videli samo optimisti. Taka označitev zahteva nekaj pojasnil: 1. tale zapis je moje povsem osebno razmišljanje o pobudi (skupni kongres), ki je bila že dolgo let navzoča med folkloristi in etnologi dobre volje, konkretizirala pa se je šele letos; 2. vrsto let sem spremljal pobude za skupni kongres, zato so mi nekatere stvari morda bliže. Prav zato pišem o njih, čeprav se kot neposrednemu organizatorju to ne bi „spodobilo.“

Kljub nekajletnim vsejugoslovanskim pripravam na skupni kongres, ta ni prinesel tistega, kar smo pričakovali. Kal neuspeha smo slutili že pred leti, ko je v jugoslovanski etnološki in folkloristični srenji oživela misel po skupnem delu, z njo pa so oživeli tudi odpori do skupnega kongresa, ki so se najbolj pokazali tedaj, ko je Slovenija s konkretnimi kongresnimi temami in predlogi nastopila na Hvaru pred jugoslovanskimi folkloristi. Nekakšen histeričen sprejem predloga o skupnem kongresu je prirediteljem napovedoval težke ure. To se je potrdilo tudi na skupni seji predsedstev folkloristov in etnologov decembra 1982 v Beogradu, ko folkloristi niso bili sposobni predlagati svojih kongresnih tem. Sprejeli smo nekaj kompromisov, ki naj bi našo skupno pobudo ohranili vsaj do kongresa v Rogaški Slatini. Tu pa se je izkazalo, da je naša strokovna in znanstvena skupnost le obvezna in celo neprijetna formalnost kongresa v Sloveniji. Že prvi večer, ki je bil predviden za skupno sejo obeh predsedstev, sta se ti po nerodnosti (?) etnologov ločili in sta delali ločeno, kar je bilo seveda dobrodošlo „minerjem“ iz folklorističnih vrst. Zato tudi ni čudno, da na redni letni skupščini etnologov ni bilo folkloristov, na folkloristični pa ne etnologov, čeprav bi si tudi v organizacijskem pogledu imeli drug drugemu marsikaj povedati. Ločenost je bila še usodnejša v vsebinskem pogledu. Ni nam namreč uspelo prepričati republiških društev, da bi na skupnem kongresu obravnavali le eno ali največ dve za obe društvi zanimivi temi, ki bi jih podpirali tudi strokovnjaki v sekcijah, ki bi svoje delo „podredili“ naslovu glavne — plenarne teme. Ostala je že znana razdrobljenost, ki je omogočila, da so se po olimpijskem načelu — važno je sodelovati — znašli na kongresu tudi referati, ki se ne bi smeli pojaviti niti kot srednješolske naloge, kaj šele kot strokovni ali celo znanstveni teksti. (To velja predvsem za književno sekcijo in za plenarno temo Po sledih najstarejše kulturne dediščine).

Tudi prva in zelo obetajoča plenarna tema Težnje v povojni jugoslovanski etnologiji in folkloristiki in diskusija sta pokazali, da manjka skupne

volje in da ni vsem do tega, da bi naredili „inventuro“ v stroki. Kljub predhodnim „navodilom“ organizatorja so bili republiški referati zelo neizenačeni (nekatera društva pa referatov sploh niso poslala), kar kaže na različne metodologije in poglede. To je dobro, ni pa dobro, da se o teh razlikah v Rogaški Slatini nismo več pomenili, da je vsak videl le svojo pot in bil prepričan o svoji pravilnosti in ni znal prisluhniti pobudi drugega. V samozadovoljstvu lastne pomembnosti jih je večina čakala, da bo neprijetna „teoretična“ tema minila. Mogoče pa je nastal molk prav zato, ker smo prišli do spoznanja, da jugoslovanska etnologija in folkloristika drsita v nevarna območja nekritičnosti, pozitivizma in neznanstvenosti. Ta možnost je bila kot provokativno vprašanje ponujena tudi razpravljalcem v Rogaški Slatini, a jo je večina z diplomatsko fineso obšla, tako da se nikomur od „nasprotne“ strani ne bi mogel zbuditi dvom, da je pri nas doma kaj narobe. Vendar pa je presenetila mirnost v razpravah, kar si razlagam s tem, da so bili razpravljalci vseeno obzirni do skupnega kongresa ali pa so se bali, da kritika kakor bumerang prileti nazaj nanje.

Kar najbolj preseneča, pa tudi osuplja, pa je dejstvo, da je večina udeležencev prišla na kongres nepripravljena. Organizator se je potrudil, vloženi so bili tudi precejšnji družbeni denarji, da je zbornik referatov izšel mesec dni pred kongresom, kar se je zgodilo prvič v 30 letni zgodovini folklorističnih kongresov. Drugod po znanstvenem svetu je predkongresno gradivo nekaj običajnega, saj omogoča uspešno delo, večjo aktivnost v razpravah in boljše delovne rezultate.

Nekateri pa so na našem kongresu prvič slišali, da referatov ne bodo brali, nekateri za zbornik niso vedeli, večina pa gradiva sploh ni pregledala in prebrala. In ko je vsakokratni voditelj razprave na kongresu odprl diskusijo, je bilo seveda veliko tišine ali pa so se k besedi prijavili že „abonirani“ diskutanti, za katere je znano, da navadno govorijo mimo teme. Dve skrajnosti v diskusiji sta predstavljali 3. plenarna tema, kjer diskusija ni in ni mogla zaživeti, in muzikološka sekcija, kjer je bila diskusija izvrstno pripravljena in udeleženci dobro pripravljene na pogovor. Tu je diskusija potekala kar cel dan. Nepripravljenost in zaverovanost le v svoj referat se je pokazala tudi v književni sekciji, čeprav so nekateri njeni stalni člani vedno najglasnejši kritiki drugih in veliki zagovorniki znanstvene misli. Okrogla miza o vprašanju etnosa in narodnosti pa je še enkrat pokazala, kako čisto nič nismo pripravljene poslušati sogovornika, kako se otepamo vsake pobude, ki ni zrasla na našem zelniku, čeprav je ta že zdavnaj do golega oskubljen. Ignoriranje znanstvenosti, pa tudi organizatorjevega dela in družbenega denarja je bila osupljiva.

Ignoranca (tako se mi dozdeva) temelji še v tretji nesimpatičnosti kongresa, . priseganju na tradicijo. Ta pravi, da se ne sme nič spremeniti, da je najbolje, da kongresi ostanejo le poštni predal za ponavljajoče domače naloge in družabno srečanje. Nič se ne sme spremeniti. Zato seveda ni možen sporazum, da bi se zaradi stabilizacije, pa tudi zato

ker si nimamo kaj povedati, pa zato, da bi se približali etnologom, sestajali le vsaki dve leti. Niti tega nismo sprejeli, da bi se še enkrat našli skupaj z etnologi in antropologi pred svetovnim antropološkim in etnološkim kongresom. Kdor hoče v skupnost, naj se torej ravna po nas, mi se po drugih ne bomo! To velja za obe zvezi, saj tudi etnologi niso dosti premišljevali o bodočem skupnem delu, ki bi mogoče narušil njihov dnevni red. Samozadovoljstvo in republiški egoizmi ne dopuščajo, da bi se stvari v doglednem času premaknile na bolje. Takoj moram reči, da nisem pričakoval, da bi morali etnologi in folkloristi zdaj za vsako ceno in vsako leto tičati skupaj, toda domišljjal sem si, da bomo vsi skupaj pokazali več pripravljenosti in skupne volje in da si bomo zaradi znanstvene nuje, pa tudi zaradi materialnih možnosti bolj prizadevali za skupno delo. Vendar je bilo prav skupno delo marsikateremu udeležencu kakor rdeča ruta biku in čakali so, da neprijetni skupni kongres v Rogaški Slatini mine. Minil je, toda mislim, da nobeno republiško etnološko in folkloristično društvo v Jugoslaviji, prav tako tudi zvezi, od Rogaške Slatine naprej, ne bodo smeli in ne bodo mogli več mimo prvega skupnega kongresa, saj je bil to korak naprej tako v organizaciji kakor v prizadevanjih za drugačno vsebino in za enotnejši nastop. Prvi skupni kongres do neke mere vsaj moralno obvezuje vse. Najbrž je to spet le še ena mojih utopij. Če si ogledamo stare številke Glasnika, vidimo, kolikokrat so bile pozitivne pobude in kritike že napisane, prav ob kongresih, pa se vendar ni nič spremenilo. Zgleda, da folkloristi in etnologi ostajajo najzvestejši ohranjevalci tradicije in „svetinj“, ki so včasih že nadležne). Škoda je, velika škoda, vendar sem prepričan, da je bil 1. skupni kongres tudi zadnji. Ob odnosu, kakršen se je pokazal v Rogaški Slatini, mogoče sploh ni česa obžalovati, vendar čutim, da bosta že naslednja kongresa etnologov in folkloristov velik korak nazaj, ker bosta ločena. Že zdaj v naših strokah capljamo za drugimi in potem še zavestno silimo nazaj. Žal je hudo resnična ugotovitev nekega udeleženca kongresa, ki je dejal, da bodo tudi v bodoče reševali stroko le zagreti posamezniki in da je kongres pokazal, da so etnološka in folkloristična povezovanja v Jugoslaviji možna le prek posameznikov iz različnih republik in posameznih ustanov. To je res, toda zakaj mora biti tako?

Splošna ignoranca na kongresu se je pokazala tudi v odnosu do jezika. Predstavljal sem si, da vsaj med etnologi in folkloristi razumevanje slovenščine ni problem in da ni potrebno vsako leto posebej prepričevati, kako naj bi na kongresu govorili slovenski referenti in razpravljalci. A žal smo kot diskutanti in organizatorji večkrat govorili v prazno, kar je bilo nekajkrat usodno tudi za diskusijo, saj nas je razumela le peščica kolegov iz Zagreba, Beograda in Skopja. Resnično nismo pričakovali od kolegov, ki obvladajo veliko svetovnih jezikov in so nekateri kot terenci tudi strokovnjaki za najrazličnejše narečne odtenke svojega jezika, da bodo zahtevali od slovenskih kolegov, da doma gvorijo srbohrvaško.

Naše vztrajanje pri slovenščini ni samo trmasto sklicevanje na ustavne pravice, temveč že zaradi večkrat povedanega, da smo v neenakopravnem položaju, če moramo v strokovni in znanstveni razpravi svoje misli prevajati še v drug jezik, drugi pa se lahko izražajo v materinščini. To sem že večkrat omenil na naših kongresih, vendar nekateri tudi tega niso razumeli, čeprav je bilo povedano v srbohrvaščini.

Ni pa vse črno. Čeprav je bilo pozitivnih rezultatov kongresa v primerjavi z negativnimi manj, pa jih zato ne gre zanemariti. Velikanski napredek je bil že v tem, da je skupni kongres sploh bil, da so se srečali etnologi in folkloristi in se začeli spoznavati in „otipavati“. Prepričan sem, da je že prvič odpadel marsikateri predsodek in da bo delo ob ponovnem srečanju zato lažje steklo. Mladi ljudje brez „zgodovinskih“ predsodkov obeh ved so se nekajkrat resno zagrizli v skupne probleme, to pa obeta tudi drugačno delo v prihodnosti.

Kdor je večkrat spremljal delo folklorističnih in etnoloških kongresov ve, da je bil zadnji kongres kljub pomanjkljivostim in ignoranci v vsebinskem in organizacijskem pogledu velik korak naprej. To pa je bistveno in na tem moramo graditi naprej. Žalost in jeza v tem zapisu sta torej le zato, ker se stvari ne premikajo tako hitro, kakor bi se lahko in za kar so dani vsi pogoji.

MARKO TERSEGLAV

ETNOLOŠKA ZBIRKA POKRAJINSKEGA MUZEJA KOPER

Ob 70-letnem jubileju je bila v Pokrajinskem muzeju v Kopru javnosti predstavljena obnovljena muzejska stavba in odprta samostojna etnološka zbirka na Gramscijevem trgu. Poudarek slavnostim ob otvoritvi je dalo zborovanje Društva muzealcev Slovenije in spremljajoči kulturni program s strokovnima ekskurzijama v Raven in tržaško okolico.

Koprška etnološka zbirka je dobila ustrezne prostore v prenovljeni gotski stavbi, ki jo je v celoti obnovil Medobčinski zavod za spomeniško varstvo iz Pirana z denarno podporo koprške in republiške Kulturne skupnosti.

Težišče etnološkega raziskovanja je predstavljala istrska kultura v najširšem smislu. Tako smo pritlične prostore namenili oblikovanju s kamnom kot dominantnim materialom v istrskem okolju, v prostorih prvega nadstropja pa prikazujemo oblikovanje s tekstilom. Osrednji temi sta bili izhodišče za spoznavanje in vključevanje drugih področij vaške in mestne kulture. S sprotimi raziskavami bomo zato zbirko postopno dopolnjevali, da pa bi jo obiskovalcem kar najbolj približali, name-

ravamo (takoj ko bo to mogoče) uporabiti tudi tehnična vizualna sredstva.

Muzejska postavitve naj bi v svoji predmetni naravnosti vizualizirala, oz. plastično ilustrirala obravnavano okolje. Da bi to lahko dosegli, smo uporabili različna sredstva in vsakemu od njih namenili posebno vlogo. S tem, ko smo jih hkrati uporabili, smo želeli, da bi obiskovalci zaznali prostorsko perspektivo:

— **Muzejski predmet** je v postavitvi nosilec osnovne informacije, ki le ponazarja ambiente. Rekonstrukcija zato ni potrebna, ker je nosilno vlogo prevzel človek oz. njegov odnos do okolja.

— **Risba** je v prostor postavljena kot mentalna risba, ki je ujeta v trenutek življenja. Z risbo je zajeto okolje, v katerem poteka življenje, torej od postavitve drobnih predmetov do prostorskih razsežnosti.

— **Fotografija**. S fotografijo doživljamo prostor in njegove prebivalce v značilnih vsakdanjih situacijah. Vse od življenjskih mejnikov, prek dela in počitka do geografskih, socialnih in historičnih zaporedij.

— **Pisava**. Pisani besedi smo dali poseben pomen, ne le kot estetski vrednosti pri oblikovanju razstave, temveč smo jo vključili v sheme, ki nam pomagajo, da se lažje orientiramo po prostorih, obenem pa označuje tudi pomen vsakega od njih. Torej kaligrafija živi kot samostojen medij, ki obiskovalca tako kakor risba povezuje z vsebino posameznih ambientov.

V postavitvi smo s hkratno uporabo več medijev videli možnost, da s pomočjo etnologije lahko doživimo odnos do okolja. Z industrijskim razvojem so nastale spremembe v skupnosti — pretrgale so se namreč vezi med človekom in naravo — kar naše generacije občutijo kot problem sodobnega načina življenja. Na mentalni in doživljajski ravni spremljamo te vezi od predmetov, prek postopkov obdelave do samih elementov narave.

Uvodni prostor namenjamo predstavitvi Istre in njenih prebivalcev. S frizom panoramskih posnetkov Istro geografsko prikazujemo. Mozaik iz življenja pa predstavljata dva različna pogleda, ponazarjena s fotografijami in risbami.

Meščansko in kmečko kuhinjo obvladuje kamnito ognjišče kot središče doma (primerjalno — kmečka in meščanska kuhinja). Uporabnim predmetom, izdelanim iz kamna, se priključijo še predmeti iz drugih materialov, ki so služili kot nujen inventar v kuhinji, postavljeni kot življenjsko okolje. To je zgled, kako več elementov obvladuje en prostor — življenjsko okolje.

V naslednjem prostoru — pri predstavitvi kamna — pa en sam element ponazarja, kako je vgrajen v kulturo. Predstavljamo ga v treh stopnjah:

— kamen pri oblikovanju krajine kulturna terasa, pot, naselje, zajetje vode, znamenje),

— kamen pri gradnji (vodnjak, trg in ulica, stavba, stopnišče in dvorišče, okno in vrata, krasilni elementi),

— kamniti uporabni predmeti (delovni pripomočki, kamen pri stiskalnicah in mlinih, žrmlje in možnar, kamnita posoda in korito).

V tem prostoru smo uporabili vse štiri medije.

V pokriti lopi, ki je del dvorišča, smo predstavili kolarstvo, ki ga bomo dopolnili še s kovaštvom, ko bo raziskava zaključena.

Zgornje prostore smo namenili predstavitvi tekstilnega oblikovanja. Pri procesu pridobivanja niti smo združili rastlinske in živalske surovine in kot končni izdelek nit, ki jo s postopkom predenja in mikanja predstavljamo v zadnji fazi — tkanju. (Industrijske statve ob muzealiji so pedagoški pripomoček).

V končni fazi so razstavljeni oblačila, prikazana v kronološkem zaporedju od srede 19. stoletja do obdobja pred drugo svetovno vojno. Z mikavnejšimi detajli oblačil smo oblikovali ambiente, ki z drobnimi modnimi dodatki — ti so pripadali meščanski noši — dopolnjujejo razstavni prostor. Del prostora smo namenili otroškimi oblačilom.

Koncepcija razstave zajema torej vaško in mestno kulturo — slog življenja v Slovenski Istri. Upoštevali smo historično, socialno in starostno delitev (ponazorjeno s fotografskimi nizi, risbami in grafikoni), obenem pa smo si tudi prizadevali, da bi obiskovalci razstavni prostor doživeli v kontekstu časa in prostora.

Želimo tudi, da bi zbirka postala poseben medij, ne le ponazoritve življenja v Istri, pač pa tudi odgovor na vprašanje našega časa.

Razstavo so pripravili: Zvona Ciglič, Pokrajinski muzej Koper, dr. Marija Makarovič, Slovenski etnografski muzej Ljubljana (tekstil), Marko Pogachnik, akademski kipar (oblikovanje prostora, risbe) Dušan Podgornik, akademski slikar (kaligrafija, fotografije)

ZVONA CIGLIČ

DISLOCIRANA ETNOLOŠKA ZBI-RKA V TONINI HIŠI V RAVNU

Pomorski muzej „Sergej Mašera“ iz Pirana je 14. 10. 1983 odprl dislocirano etnološko zbirko v kmečki hiši v Ravnu. Stavbo, ki v obnovljeni obliki ohranja značilnosti istrskega ruralnega stavbarstva, je prenovil Medobčinski zavod za spomeniško varstvo iz Pirana, postavitve posamičnih zbirk pa je delo omenjenega muzeja.

Hiša se imenuje po zadnji lastnici. Leta 1982 je bila zaključena prva faza predstavitve zbirk. Rekonstrukcija oljarne-torkle v pritličnih prostorih ki so tudi nekdanji služili poljedelskim, sadjarskim in vinogradniškimi dejavnostim, prikazuje način pridobivanja olivnega olja v vaseh Slovenske Istre pred vpeljavo modernih tehnoloških postopkov. Lesena in kamnita konstrukcija (mlin za mletje oliv in stiskalnica) ponazarjata delovni postopek v oljarni, ki je bil vezan na zimski letni čas. Slikovno gradivo iz današnjih oljarn dopolnjuje zbirko v smislu primerjalnega prikaza

modernih tehnoloških postopkov pri pridelavi olja. Silhueta konja iz žice (avtor akad. kipar Marko Pogačnik) ponazarja vlogo domače živali pri delu v oljarni in hkrati razbremeni togost rekonstrukcijskih zahtev v prostoru.

Oljarni sledi v nadstropnih prostorih predstavitve istrske kmečke kuhinje in sobe. Ne gre zgolj za prikaz bivanjskih razmer na prehodu stoletij in v prvih desetletjih tega stoletja, temveč za prikaz temeljnih snovnih dobrin notranje opreme, ki so vplivale na način življenja stanujočih in hkrati odražale njihov socialni izvir. Izhajali smo iz dejstva, da je prikaz bivanjske kulture širok pojem, ki ga je težko prikazati statično, vezano na določen čas. Posamični kosi notranje opreme navezujejo kontinuiteto obstoja na različna časovna obdobja, medtem spreminjajo svojo namembnost in se (nekateri) še danes ne izključujejo iz živega dogajanja.

Silhuete v papirju (istega avtorja) kažejo na namembnost posamičnih kosov notranje opreme in na njeno časovno spreminjanje.

Dislocirano etnološko zbirko v Ravnu bomo v naslednjih letih dopolnjevali z novimi eksponati (v času priprav nam niso bili na voljo). V teku so priprave za izdajo kataloga o zbirki, leta 1984 pa bomo dokončno uredili okolico stavbe. V nekdanjem gospodarskem posloplju bomo uredili depo za oljarstvo.

Muzejska zbirka je nastajala v sodelovanju delavcev muzeja, Pokrajinskega muzeja iz Kopra in Slovenskega etnografskega muzeja. Risbe in silhuete so delo akad. kiparja Marka Pogačnika. Fotografsko gradivo sta izdelala akad. slikar Dušan Podgornik in Žare Veselič. Sodelovali so tudi vaščani, ki so nam z nasveti ali možnostjo odkupa predmetov omogočili postavitev zbirke.

Stalno zbirko bomo skušali aktivno vključiti v vaško dogajanje in jo predstaviti širši javnosti. Ne smemo prezreti njenega pedagoškega pomena za vzgojo in izobraževanje in seveda njene vloge v popestritvi obalne turistične ponudbe. O problemih, nakazanih v zadnjih vrsticah, pa bo potrebno vsekakor spregovoriti in napisati kaj več.

ZORA ŽAGAR

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

POMISLEK OB KONGRESNEM ZBORNIKU

(ZBORNİK 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov. Rogaška Slatina, 5.—9. 10. 1093. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo 1983. knjiga 395 str., 2. knjiga 396—812 str. /Knjižnica Glasnika SED 10/1, 2)

Septembra 1983 je kot deseti dvojni zvezek Knjižnice Glasnika SED izšel zbornik prvega skupnega kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov. V zborniku so zbrani prispevki udeležencev kongresa v Rogaški Slatini po razpisanih plenarnih (1. zvezek, 42 referatov) in sekcijjskih temah (2. zvezek, 62 referatov). Pripravljenci kongresa so upoštevali posebno priložnost (prvo skupno srečanje etnologov in folkloristov v skoraj štiridesetletnem povojnem delu) in tradicijo dosedanjih ločenih kongresov (29 folklorističnih in 17 etnoloških) predlagali naslednje plenarne in sekcijjske teme:

I. plenarna tema „Predstavitve Kozjanskega“. Predstavitve kraja je na vseh kongresih stalna tema, posvečena kraju in okolju, kjer poteka kongres. Nanjo se nanašajo trije prispevki (o duhovni kulturi na Kozjanskem, o stavbni dediščini in o splošnih potezah sprememb v načinu življenja). Objavljeni prispevki naj bi ob ogledu terena (strokovna ekskurzija udeležencev) spodbudili razpravo o varovanju kulturne dediščine in načrtovanju razvoja Kozjanskega kot obrobne in zapostavljene področja;

II. plenarna tema „Težnje v povojni jugoslovanski etnologiji in folkloristiki“ je bila zamišljena kot središčna kongresna tema. Republiški etnološki in folkloristični referati (dva za vsako republiko) bi morali biti kritična analiza dosedanjega strokovnega dela, kjer bi se pokazale značilnosti in dosežki obeh ved v povojnem času. Objavljenih je 14 referatov in prispevek gostje kongresa Margarite S. Kašube o delu sovjetskih znanstvenikov pri etnološkem preučevanju narodov Jugoslavije;

III. plenarna tema „Po sledeh najstarejše kulturne dediščine“ je predstavljena v 27 raznovrstnih prispevkih, ki obravnavajo starejše vire, gradivo in pojave o kulturni kontinuiteti na jugoslovanskem ozemlju.

Drugi zvezek zapolnjujejo referati sekcije o vprašanih uporabnosti etnologije in folkloristike v sodobni jugoslovanski družbi (15 referatov), sekcije o etnološkem in folklorističnem preučevanju mest (6 referatov), ustnem slovstvu (27 referatov) in etnomuzikoloških temah (13 referatov) in samo en prispevek za načrtovano okroglo mizo o obravnavi etnosa in nacije v naših vedah.

Vsebinska zasnova zbornika oziroma razpisane teme (čeprav sprejete z nelahkim soglasjem jugoslovanskih etnoloških in folklorističnih druš-

tev) obetajo seznanitev z razvejanim etnološkim in folklorističnim delom, teoretično ravniyo in konkretnimi raziskovalnimi rezultati, skratka s spoznanji jugoslovanskih strokovnjakov v povojnem času, njihovimi sočasnimi prizadevanji in usmeritvami.

Vendar: pričakovanja o sintetični podobi jugoslovanske etnologije in folkloristike se kmalu podrejo. Že samo razmerja med številom referatov za posamične teme kažejo na prevladujočo ozko specialistično naravnost raziskovanja, obravnava in vsebina pa vse prepogosto tudi na neučinkovite metode, ki z vidika razumevanja celovitosti kulturološke problematike, zahtevnosti njenega preučevanja in aktualnih življenjskih problemov zaostajajo za sodobnimi strokovnimi zahtevami. Podobne obravnave polnijo številne prejšnje zbornike in nekako ne sodijo v sintetični jugoslovanski zbornik (ob tem mislim predvsem na prispevke o najstarejši kulturni dediščini in usnem slovstvu), temveč v kroge specialistov in na njihova posebna posvetovanja. To načelno seveda velja za vse teme, vendar je na tem mestu potrebno razločevati med splošnejšimi in specifičnimi vprašanji vsake vede. Če je slednjih obravnav veliko, je razmeroma malo tistih, ki sledijo ciljem kongresa in se lahko vključujejo v razpravljanje o vlogi etnologije in folkloristike v sodobni jugoslovanski družbi, pa še to le s spoznanji o posredovanju kulturne dediščine v turizmu in muzejstvu. Presenetljivo skromno je zastopana tudi mestna problematika.

Navedena dejstva pravzaprav niti niso presenetljiva, če pozorneje preberemo pregledne in komentarje o težnjah v povojni jugoslovanski etnologiji in folkloristiki. Čeprav so prispevki različno zasnovani in problematizirani (od zgolj kronoloških do epistemoloških), je iz razvoja obeh strok razvidno, da so sodobnejša prizadevanja (v teoretskem in vsebinskem pogledu) značilna šele za zadnje desetletje tam, kjer so bili spremenjeni pogledi zaradi načrtnosti dela dovolj odmevni, da so se rezultati pokazali tudi že v raziskovalni praksi. Med ključnimi problemi, ki se kažejo v zborniku (in ki so se pokazali tudi v kongresnih razpravljanih), so skoraj vrtičkarska miselnost, odsotnost samokritike in strokovne kritike, celo neznanstvenost in nestrokovnost (raven nekaterih prispevkov je nižja od amaterske), ki omogočajo, da na takem srečanju prevlada načelo „Važno je sodelovati!“. Kljub želji, da bi se izognili zameram in užaljenosti, bi si uredništvo in pripravljavci kongresa morali vzeti pravico selekcije ali pa vnaprej natančneje določiti teme in kriterije. Ker tega očitno ni bilo mogoče storiti, natisnjena besedila in zbornik v celoti nazorno odslukujejo raven današnje jugoslovanske etnologije. Sledi seveda vprašanje, s kakšnimi razlogi bi to podobo nasilno spreminjali. Najbrž bi moralo vsako strokovno posvetovanje prinesiti nova, aktualna spoznanja, tega smo nekako vajeni tudi iz podobnih tujih zbornikov, kjer je vedno mogoče prebrati kaj novega, kjer je obrobne stvari odpadejo, kjer je, skratka, zbrano najboljše. In najbrž ni razloga, ki bi nasprotoval želji za čim večjo kvaliteto, in tudi ničesar, kar bi

vedo zadrževalo v samozadovoljstvu, inerciji do novega in drugačnega. (Da tega vtisa niso „popravile“ niti razprave o posamičnih temah, je ugotovil tudi poročevalec o kongresu, ko je zapisal, da vrelci v Rogaški Slatini niso prekipeli.)

Zbornik je torej predvsem zbirka gradiva, popis tem, s katerimi se ukvarjajo posamezniki. Da večina jugoslovanskih etnologov še vedno popisuje, zbira in spopolnjuje množico že nakopičenega gradiva, najbrž ni posebno spodbudna ugotovitev. Nenačrtnost (konceptualna in organizacijska) raziskovalnega dela pač sama po sebi onemogoča sintetično jugoslovansko kulturološko podobo, ne le celovito, ampak tudi po posamičnih tematskih razdelkih. Nadaljevanje take prakse nedvoumno pomeni stagnacijo vede. Kako tak način ostaja pri drobnih spoznanjih, lahko nazorno razberemo iz prispevkov o težnjah v povojnem razvoju. Ti prispevki poleg redkih izjem prinašajo zgodovini naše vede kljub njihovi omenjeni raznovrstnosti spoznanja, iz katerih bi se bilo morda vredno kaj naučiti.

INGRID SLAVEC

Zmaga Kumer,

LJUDSKA GLASBILA IN GODCI

Ljubljana, Slovenska matica 1983.

Izšla je dolgo pričakovana knjiga. Šele naše stoletje nam je dalo dve podobni knjigi. V slovensčini je izšel prispevek o slovenskih glasbilih, pisan za evropski priročnik o ljudskih glasbilih „Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente“, ki sta ga začela leta 1967 izdajati Erich Stockmann (Institut für deutsche Volkskunde an der Akademie der Wissenschaften, Berlin) in Ernst Emsheimer (Musikhistoriska Museet, Stockholm), tiskati pa VEB Deutscher Verlag für Musik, Leipzig. Prispevek torej, ki naj bi sledil skupnemu evropskemu dogovoru o načinu raziskovanja in podajanja rezultatov, prispevek, ki ga zato nujno primerjamo z raziskovalnimi dosežki drugih evropskih držav (pa naj je pisan v znanstvene ali poljudne namene).

Ista avtorica je leta 1972 (založba Obzorja, Maribor) objavila prvo slovensko delo te vrste z naslovom „Slovenska ljudska glasbila in godci“. Knjižica je hitro pošla in zanimanje zanjo ni usahnilo vse do izida te novitete, razširjene in spopolnjene izdaje prve knjižice. Toda, ali je res popolnejša?

Zavedam se bremena raziskovalca in pisca kakršnih koli spisov, poljudnih ali znanstvenih, in občudujem pogum avtorjev, voljo in silno energijo, še zlasti energijo, da nastane delo, o katerem govorim. Zmaga Kumer je prav gotovo opravila delo velike širine, ki ga je morda omogočil šele današnji čas z vsemi izsledki in številnimi prizadevanji različnih zbirateljev — raziskovalcev, ki jih je

avtorica vključila v to razširjeno izdajo. Zavedam pa se nedokončnosti in prav zaprav nikdar popolne dodelanosti, ker vsakršno delo, še zlasti raziskovalno, že v svojem času nastajanja zgublja bitko s časom. Kako zelo individualna so lahko informatorjeva resnica, pojmovanja, opredeljevanja in razkrivanja zakonitosti problematike, kar verjetno v iskanju čim večje objektivnosti ne bega samo mene, naj ponovno pričajo te vrstice, ki nimajo namena biti kritične, temveč predvsem (interpretacijsko) drugačne. Zavedam se namreč teže in odgovornosti vsakega javnega pisanja, še zlasti teže kritičnega pisanja, ki nujno vsiljuje tudi javno mnenje.

Slovenska noviteta obravnava 54 glasbil ali zvočil, ki jih avtorica razvršča po sistematiki Sachsa in Hornbostla, torej po sistematiki, ki razvršča glasbila po načinu izvajanja zvoka. Žal pa nestrokovnemu bralcu ne omogoča pogleda v sorodni svet glasbil po tematiki in glede na razvoj (otroške zvočne igrače so tako raztresene praktično po vsej knjigi), a je to po tej razvrstitvi neizogibno. Delo je opremljeno z devetimi notnimi transkripcijami in 38 fotografijami. Bistvenih vsebinskih novosti, se zdi, v tej knjigi ni. Precej sta razširjena poglavje o pritrkavanju in poglavje o vlogi godcev (slednje bolj v kvantitativnem smislu). Že objavljeno je mnogokrat dopolnjeno s podatki iz Hrovinove zapuščine (Radoslav Hrovatin, prof. glasbene zgodovine in etnomuzikolog, ki je umrl pred petimi leti). Žal druga knjiga prinaša mnogo manj prilog (risb in fotografij), in zdi se, da je kljub individualnosti iskanja objektivne resnice najti nejasnosti. Avtorica se odreka "živi" glasbeni informaciji, ki bi ji morala biti podrejena tako rekoč vsakršna informacija, saj gre za glasbila, ki so namenjena glasbenemu izražanju (prva knjižica iz leta 1972 je imela priloženo malo gramofonsko ploščo z raznovrstnim izborom instrumentalnih zvokov, skromno, a vendar). Ne odreka se samo zvočnim posnetkom (to lahko opravičimo s tehničnimi ovirami ali bolje finančnimi ovirami), temveč tudi pisani informaciji o zvočnosti (od obravnavanih 54 glasbil in zvočil je notnih informacij samo 9!), o tehnični zmogljivosti glasbil, o uglasitvi, nastajanju zvoka, o slogu igre, gradnji in negovanju, drži glasbila in načinu izvajanja zvoka. Le redke so te informacije, in zdi se, bolj ali manj naključne, kakor je naključno raziskovanje glasbil in godčevske problematike.

Zdi se, da je največji del zanimanja posvečen izrazom za posamična glasbila, obliki in zunanemu izgledu glasbila. Toda, če obstaja posebna vrst glasbe, tako zelo različna od „umetne glasbe“, da jo opravičuje poseben prilastek „ljudska“, in so za njeno izvajanje namenjena posebna „ljudska“ glasbila, nas v prvi vrsti zanima, v čem je ta ljudskost glasbe, ki ji daje pečat izjemnosti.

Na Slovenskem se je igralo na glasbila, ki so bila lahko poznana praktično po vsem svetu ali vsaj v evropskem prostoru. Včasih so bile oblikovne različice prav neznatne. Slovenskost (torej ljudskost) velja zato morda iskati v (slovenskem) načinu rabe glasbila, načinu igre, v slogu in repertoarju. Ne-

katera glasbila, ki bi jih po dobi popularnosti lahko označili za prava „evropska modna“ glasbila (dude, citre, okarine, drumlice ipd.) so se le malo razločevala po zunanjem izgledu, zelo pa po uglastitvi in glasbenem izrazu. Podobno je bilo tudi z ljudskimi plesi (glej M. Ramovš, Plesat me pelji, Ljubljana 1980), ki so bili večinoma privzeti, a spremenjeni, prilagojeni občutju slovenskega etosa: slog plesanja daje pečat slovenskosti. Zato mislim, da je informacija o obliki glasbila najbrž le del širše in kompleksnejše problematike, ki razkriva časovno, krajevno in socialno podobo godčevstva. Šele s temi tremi determinantami pa je podana tudi etnološka „resnica“ ljudskosti.

Zvonovom in pritrkavanju na Slovenskem je posvečeno kar 20 strani, medtem ko je drugim glasbilom odmerjeno le pol do največ tri strani. Bralca začudi nesorazmerje v obravnavi posamičnih glasbil, ki nikakor ne sledi pomenu in razširjenosti. Si res zaslužijo tako pozornost v takem razmerju? Je pritrkavanje res tako pomembna slovenska značilnost ali posebnost, ki mu je brez tehtnejše argumentacije pripisana fenomenalnost in morda praslovanski izvir, da mu je odmerjeno toliko prostora oziroma raziskovalne pozornosti (v glavnem tekstu so navedena skoraj vsa imena znanih pritrkovalcev, livarjev, bogato število verzov oponašanja zvonov...), kar je sicer razveseljivo, saj smo vsake specialistične raziskave slovenskega godčevstva lahko le veseli, toda takšno obravnavanje v tako zasnovanem priročniku terja podoben pristop tudi pri raziskavi ostalih glasbil. In igre z zvonovi ne poznamo samo na Slovenskem, temveč tudi v drugih (severnih) evropskih deželah in v Romuniji (pa verjetno še kje, saj z impozantnim zvenom naravnost vabijo k spretnosti pritrkavanja), toda način igre (slog) in raba se zdita slovenska značilnost, tudi posebnost.

Na drugi strani imamo glasbila, ki naj bi tako rekoč preplavila slovenski etnični prostor: na primer citre in tamburice, o katerih so različni poročevalci pisali, da so bile v rabi skoraj pri vsaki hiši. Prvim je odmerjenih 5 strani, drugim pa stran in pol. Knjiga vsebuje tudi kar 5 podobnih in manj zgovornih fotografij pritrkovalcev, fotografij nekaterih drugih glasbil, ki si jih bralec težko predstavlja le po opisu, pa v delu na žalost ne najdemo: pokalice, koruzne orglice, stržek, drumlice, pikatora, bordunske citre in klavirske citre, brnivke, okarine, dvojnice, dude, lajne. Predstavljena le z besedo nekako nasprotujejo avtoričini uvodni želji, da bi bila knjiga vsem razumljiva. Še teže razumljiv pa je opis brez zvočnega zglada, brez risbe, brez notnega zapisa.

V obravnavanem delu prihaja do izraza tudi določena nedoslednost pri upoštevanju glasbil. Včasih je dovolj, da je glasbilo na Slovenskem zabeleženo le enkrat ali dvakrat, pa ga avtorica ima za ljudsko in ga tudi navaja ali opiše pod posebno sistematsko številko: pikatora (str. 21), žabice (str. 62), „tamburica“ (str. 76), dvojnice z jezičkom (str. 117). Druga, celo večkrat izpričana, avtorica označi za izjemna in jim rabnost in torej ljudskost odreka: do neke mere okarine (čeprav ugotavlja, da so bile poznane sko-

raj po vsej Sloveniji), pojočo žago, bumbas, klavirske citre. Vsiljuje se vprašanje, ali o glasbilih, o katerih preberemo le kratko informacijo npr. o lajnah in harfah), nimamo obširnejših podatkov, ker po (o) njih ni nihče spraševal ali pa prepozno, ko jih na Slovenskem skorajda ni bilo moč več najti, ali pa so res tako izjemna v slovenskem godčevstvu?

Primeri se celo, da pomanjkanje informacij vodi v dvomljive interpretacije, kakor npr. pri opisu glasbila pod oznako „tamburica“ (stran 76, podatek je iz Hrovatinove zapuščine). Da gre za negotovost, kažeta morda tudi narekovaja pri sicer samostojno opisanem glasbilu. Po informatorjevem opisu se tudi zdi, da se skrivajo pod oznako „tamburica“ bordunske citre, kar podpira tudi dejstvo, da je ljudsko poimenovanje glasbil bogato, raznovrstno, domišljijско in včasih sila poenostavljeno, saj z istim terminom poimenuje vrsto povsem različnih glasbil: tamburanje praviho tudi pritrkavanju (stran 34), v Vipavski dolini je tambur tudi boben, v Prekmurju pa so tamburice tudi koruzne goslice (stran 55). Cela vrsta je takih zamenjav, zato se mi zdi, da opis glasbila pod samostojno številko z oznako „tamburica“ le ni povsem upravičen. Podobne nejasnosti se kažejo tudi pri opisu in uvrstitvi cindre med tambure, ki je svojstven tip, precej drugačen od „ansamblskih“ tamburic, solistično glasbilo obmorskih in istrskih naselij, ki bi zaslužil obširnejšo raziskavo, v kolikor ga je v funkcionalnosti še moč najti. V poglavju o oprekliju zvemo, da je godec iz Murske Sobote igral na cingule, ki so obsegale 5 oktav. Če bi bilo to res, bi bil to poseben tip opreklija na Slovenskem, ogromnega obsega, ki bi ga ne mogli primerjati z nobenim drugim evropskim opreklijem in bi zaslužil posebno pozornost. Zato se zdi verjetneje, da gre za razvojno obliko velikih cimbal (male cingule po ljudsko), ki se jih je dalo tudi prenašati.

Tamburicam in cimbalam podobne in prav tako precej neraziskane so v godčevstvu tudi citre. Na Slovenskem so izpričane že od 17. stoletja, seveda v drugačni obliki, uglasitvi in z drugačnimi zvočnimi možnostmi kakor danes. Najbolj znane so akordične citre, ki so k nam prišle po trgovskih poteh iz sosednje Avstrije. Toda pot spreminjanja in prilagajanja modnemu okusu časa, ki je vodila do današnje razvojne stopnje, to je akordičnih citer, ostaja nepojasnjena. Nikakor ni moč govoriti o enem razvojnem tipu citer. Zastavlja se vrsta vprašanj, odgovorov nanje pa žal iz dela ne dobimo. Kakšna je bila pot prilagajanja v treh stoletjih in pol, v čem so se različice razločevale in čemu in kako so služile svojemu namenu? In če niso več zadoščale potrebam godčevstva, zakaj ne? Kakšen je tip „navadnih“ citer, kakor jih poimenuje avtorica (str. 74) (če jih sploh lahko tako imenujemo). Želeli bi si opredelitve, ali gre za najstarejše „bordunske citre“, ki se jih igra z deščico ali gosjim peresom, ali so to citre, na katere se švrka in igra s prsti terčne prijeme. So to citre, ki so bordunsko uglasitev zamenjale za akordično ali so to že namensko izdelane akordične citre s široko paleto akordov; so to koncertne, elegijske, harfne, kitarske, redke violinske ali klavirske citre? In v čem

je bistven različek med enimi in drugimi? Grob opis nam vprašanj verjetno ne more pojasniti. Ta razmišljanja in vprašanja mi vsiljujejo dejstvo, kako zelo pomembno je raziskovanje uglasitve glasbil tudi za razvrščanje in klasifikacijo, kako študij žive glasbe in praktizem (ne samo glasbila kot mrtvega muzejskega predmeta) odpirajo nov in predvsem drugačen svet. Za muzejske zbirke nekaterih drugih evropskih dežel (npr. Avstrije, Belgije) in še zlasti v Sovjetski zvezi skrbijo kustosi—raziskovalci, ki morajo tudi praktično obvladati tehniko igranja na glasbilo in obiskovalcem (in raziskovalcem) ponuditi živo zvočno demonstracijo, pa naj glasbilo spoznajo s študijem arhivskih virov in ergologije ali pa se ga naučijo od godcev na terenu. Dvomo o uglasitvi zato skorajda ni. Meni pa se takih vprašanja zastavlja še več. Bi si res godec izdelal glasbilo za spomin in ne za rabo (stran 66) ali ga ne poskusil uglasiti v „kavršenkoli red“? So res dvojnice, s katerimi so spremljali fantiči obhode belokranjskih kresnic, uglasili le približno, pri vsem tem pa je bilo hudo napak, če bi se kresnice pri petju zmotile? Je možna ta dvojnost (posnetki nam vsiljujejo občutek sicer neraziskanega reda)? Zdi se mi verjetneje, da so dvojnice, na katere so igrali v Beli krajini in so prihajale k nam s Hrvaškega po trgovskih poteh, sledile glasbenim zakonitostim izdelovalcev (v rokah uporabnikov). In, ali res obstajajo dvojnice z jezičkom kot posebna oblika glasbila. Tudi ljudska terminologija ne pozna dvojnic z jezičkom, temveč diplo, ki se jih igra z mehomo in včasih brez njega (tudi edini informator iz Bele krajine jih tako imenuje).

Sestavni del glasbila in opis pod samostojno številko se ne zdi opravičljiv. Primernejša in nazornejša bi bila tudi primerjava dud iz srednjeveških slikarij (povečini iz zahodne in severne Slovenije) s srednjeevropskimi dudami (Dudelsack) kakor pa z južnoslovanskimi gajdami orientalskega tipa. Prve izhajajo iz keltsko-ilirskega izročila, tako kakor škotske, francoske, holandske, italijanske, nemške dude, in so bliže glasbenemu okusu vselej skozi zgodovino v evropski prostor vklaplajočega se slovenskega etnosa.

Temeljitejša raziskava uglasitve trstenk bi zagotovo pokazala, da ni bistvena le lepa oblika glasbila (stran 100). Obliko poguje najdaljša naravna dolžina različno debele trstike, od kolenca do kolenca. Izdelovanje in uglaševanje trstenih orglic je zelo zamudno in natančno delo, ki se prične že pri posamičnih cevkah, preskusi se v nizu trstenih orglic s preigravanjem (lokalnih) melodij, sledi uglasitev, izmikajoč se II, IV in VII. stopnji tonskega niza, ki jih tudi v melodijah redko najdemo. Uglasitev trstenk je res nenavadna, in uglasitve ni moč posploševati, saj imajo vsa glasbila, ki se razločujejo po velikosti in številu cevk (od 5 do 47!), svojo uglasitev. Za katero glasbilo (tip z ozirom na debelino trstike in katerega izdelovalca) velja informacija na strani 101, in kako poteka igra, ne zvemo. Pa tudi uglasitev trstenk ni moč zapisati brez modificiranega klasičnega notnega zapisa, saj je uglasitev netemperirana (poltonsko neizravnana) in že po fizikalnih meritvah uglasitvenega

niza istega tipa trstenk z ozirom na številko trsternih cevok, ki jih je opravil Bruno Ravnikar, upoštevajoč tudi možnost neenakomernega pihanja, so odstopanja od 10 — 30 centov. Za posamične tipe sicer tudi enotneje poimenovanih glasbil trsternih orglic v trstenke, iz dela ne zvemo. In katero glasbilo bi terjalo obširnejšo in točnejšo obravnavo, če ne prav trstene orglice, morda najstarejše izpričano glasbilo na Slovenskem, saj sega prvi dokument o njih v 6. stoletje pred našim štetjem (situla iz Vač). Ali gre torej za glasbilo predslovenske kulture? Verjetno tudi ni naključje, da si jih je avtorica izbrala za simbol slovenskega godčevstva (glej ovitek). Praktični preiskus bi nadalje zavrnil sodbo, da je lažje igrati na trstenke, sestavljene iz tanjših cevok (priljubljenejša so bile zaradi svoje večje uglasitvene zmogljivosti), pa tudi sodbo, da je na drumlice ali brnice moč igrati le preproste melodije. Glasbilo, ki ga v sorodni obliki poznajo praktično vsi narodi sveta, služi zelo različnim tonskim jezikom, različnim melodičnim strukturam, in s spretnostjo godca je moč iz njih izvabiti popolno kromatično lestvico.

Ob koncu razmišljanja naj se za hip ustavim še ob dveh poglavjih: o godčevskih skupinah in o vlogi godcev. Prvo prinaša sklepno ugotovitev sicer v nasprotju s prejšnjimi stališči o enkratnosti pojavov in zato neupoštevanju" ... zavedujoč se, da lahko pomenijo (enkratne navedbe godčevskih skupin) le prikaz trenutnega stanja v nekem kraju in območju, kakršno je bilo pač v času zapisa" (stran 155). Nadalje sledi ugotovitev, da je sestava skupin prepuščena naključju, ali drugače, značilnost slovenskega godčevstva je tudi nestalnost. Prav to poglavje spodbuja zato sledeče razmišljanje: noben podatek, informacija pretekla ali sedanje dobe, pisan ali drugačen arhivski vir kakor tudi ustna informacija, ni zanemarljiv in nepomemben. Noben vir, čeprav samo enkrat, ni za slovenski etnični prostor nezanimiv (je pač podoba enkratnosti). Drugače je neopravičljivo tudi upoštevanje vsake enkratno izpričane godčevske skupine. Teh pa je večina.

Poglavje o vlogi godcev prinaša podatke bolj o priložnostih za igro in manj o vlogi godcev, oboji pa se nanašajo v večini na harmonikarje, pihalce in trobilce, na godbo povojnih let torej. Malce nas bega, ker iz podatkov ni moč razbrati vselej, za kateri čas veljajo informacije. In žal, o odnosih in načinu igre posameznih glasbil v godčevskem sestavu spet ne zvemo ničesar (samo enkrat s kratkim besednim opisom): kdo vodi, kdo spremlja, v kakšnih harmonijah poteka glasba, kakšen je slog, v čem je njegova ljudskost, kakšen je repertoar? To so tudi poglavja, kjer največkrat naletimo na malo povedne izraze: včasih, marsikje, nekaj, tu in tam, menda, ponekod, morda, kadarkoli, neredko, kakšno vižo ali kakor se že imenuje (glej npr. strani 170, 171).

Čeprav je delo naslovljeno „Ljudska glasbila in godci“, kakor vsa podobna evropska dela, se slednja lotevajo problematike glasbil in godčevstva kompleksneje, pogosto so sad skupnega dela muzikologov, etnologov, akustikov, fizikov, zgo-

dovinarjev, arheologov, sociologov, psihologov in celo medicincev, kar mora roditi zanimive in kompleksne sadove. Posamičnim glasbilom so posvečeni vsestranski pregledi v samostojnih publikacijah. Skupinskega dela seveda ni mogoče primerjati z rezultati dela posameznikov. Pri tem pa se ponuja vprašanje, ali ne bi tudi na Slovenskem kazalo raziskovanja ljudske glasbe kdaj zastaviti obširneje, skupaj z etnologi, akustiki, glasbeniki... Raziskovanju nacionalne preteklosti je res naložena velika odgovornost. Delo Ljudska glasbila in godci je zato dokument dobe, pretekla in trajajoča, vir in potrditev nas samih. To pisanje pa je zato tudi kljubovanje uvodni avtoričini misli (stran 11), „da bodoča raziskovanja ne bodo prinesla nekaj bistveno novega“. Želim upati, da pota slovenske etnomuzikologije vodijo naprej, k novim metodam in spoznanjem naproti, ki so spričo prezrtih vprašanj (zlasti o „živi“ ljudski glasbi) toliko bolj zaželena in še vedno zastrta.

MIRA OMERZEL—TERLEP
MATIJA TERLEP

RAZMIŠLJANJE OB IZDAJI NOVE HELIDONOVE PLOŠČE „KOROŠKA“

Po (pre)dolgih štirih letih je decembra 1983 pri Helidonu končno izšla plošča „Koroška“, po „Porabju“ (1979) druga po vrsti iz serije o slovenski glasbi. Založba Helidon je tako poslala na trg ploščo s posnetki izvirne ljudske glasbe s slovenskega etničnega ozemlja, tokrat „del pevskega in godčevskega izročila s Koroške iz Avstrije“, ki so ga sodelavci Sekcije za glasbeno narodopisje Inštituta za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU posneli v letih 1976—1980, nekaj primerov pa v letu 1969 dr. France Cigan.

Novi dvojni album založbe Helidon širši javnosti predstavlja le del zvočnega gradiva iz vsake od koroških pokrajin. Med izbranimi primeri je največ ljubezenskih pesmi, sledijo pa jim še otroške, pripovedne, koledniške, svatbene in po ena godovna, obredno plesna, stanovska, mrliška, domoljubna, poučna, družinska, nabožna, novoletno voščilo, nekaj ritmiziranih besedil in tri plesne melodije. Zvočnim posnetkom so priložene transkripcije besedil in notni zapisi zvočnih primerov, dodani pa sta tudi spremni besedi Zmage Kumer in Julijana Strajnarja, ki je tudi sicer pripravil izbor zvočnega materiala.

V načrtovani seriji posnetkov izvirne ljudske glasbe se je torej tokrat predstavila Koroška, sledile pa naj bi ji še Rezija, Beneška Slovenija in

Tržaška nato pa zvočni pregled po slovenskih pokrajinah znotraj državnih in republiških meja. Temu naj bi na koncu sledil še „pregledni izbor nekaterih značilnejših zvočnih primerov z vsega slovenskega etničnega prostora“ (12 plošč oz. dvojnih albumov).

Sekcija za glasbeno narodopisje in založba Helidon načrtujeta torej temeljit pregled in pogled v našo ljudsko glasbeno ustvarjalnost, s katerim bi se predstavili doma in v tujini (temu je namenjen prevod teksta spremne besede v nemščino in angleščino). Toda načrti so eno, ob dejstvih pa se lahko človek tudi tokrat zamisli. Poglejmo si jih nekaj:

— Posamične plošče iz serije bi morale izhajati pogosteje, vsaj vsako leto ena, tako da bi bila celotna zbirka na trgu do konca 80. let. Pri sedanji „hitrosti“ pa lahko to pričakujemo leta 2017, in tudi če bi šlo vse še enkrat hitreje, ne pred letom 2000.

— Majhna (premajhna!) naklada plošče (2000 izvodov, kakor zagotavlja glasbeni urednik Helidona V. Ovsenik) ne zadošča niti za domače potrebe (ki so velike, kar nam dokazuje vsakodnevno neposredno delo in stiki z ljudmi). Kaj da bi se Slovenci z reprezentativnim albumom pojavili vsaj tam, od koder glasba prihaja, naprimer na Koroškem.

— Kljub nizki nakladi pa škriplje tudi na tržišču, saj ploščo prodajajo praktično samo v Ljubljani (in še to „neopazno“ samo v trgovini Helidona). Izdaje plošče tudi niso spremljali potrebni komercialni postopki, ki so sicer običajni ob izidu marsikaterih novih diskografskih publikacij. Tako Helidonove nove plošče na trgu praktično ni.

Treba bi bilo (že zdaj) misliti na to, da bo imela pravo vrednost načrtovana zbirka tudi v celoti, pa žal prve plošče iz serije, „Porabja“, že dolgo nikjer ni več. Prva je bila razprodana in druga bi pač zahtevala vsaj višjo naklado. Ta pa ostaja ista. Zakaj?

Stara zgodba se, žal, nadaljuje. Tudi drugih tovrstnih publikacij (npr. knjižnih), s katerimi bi lahko zadostili domačim potrebam in povpraševanju, pa tudi vedno večjemu zanimanju, ki ga izvirni ljudski glasbi namenja tujina, že po nekaj mesecih ni več dobiti. So razprodane, ponatisa pa ni. Kako je to mogoče ob poplavi vsega mogočega, zdravega in nezdravega, kar se pojavlja na našem trgu?

Stalno izgovarjanje na komercialni uspeh in neuspeh v tem primeru torej ne drži. Kaže celo, kakor da nekateri želijo, da bi take in podobne izdaje pač životarile po svoje. Če je tako, gre celo za oblikovanje kulturne politike. V njej pa, po mnenju nekaterih, za izvirno ljudsko glasbo očitno ni prostora.

IGOR CVETKO

KRONIKA

— Na Ohridu je bil v začetku julija simpozij o balkanski folklori, ki sta se ga z referatomoma udeležila sodelavca Sekcije za glasbeno narodopisje dr. Zmaga Kumer in mag. Marko Terseglav.

Ob tej priložnosti se je na Ohridu sestal tudi jugoslovanski odbor za pripravo publikacije jugoslovanskih etnoloških inštitucij.

— V poletnem zatišju so sodelavci Pokrajinskega muzeja Celje 19. julija pripravili v Stari grofiji razstavo Gospodarska poslopja na osnovi gradiva iz fototeke celjskega muzeja.

— Avgusta sta se 11. mednarodnega kongresa antropologov in etnologov v Kanadi (Vancouver in Quebec) aktivno udeležila sodelavec Goriškega muzeja Naško Križnar in asistent Oddelka za etnologijo FF mag. Janez Bogataj. (Glej poročilo)

— 1. septembra so bili na Oddelku za etnologijo sprejemni izpiti, po katerih se je na Oddelek vpisalo 15 študentov pod A.

— 6. septembra se je sestal pripravljalni odbor SED za pripravo kongresa v Rogaški Slatini.

— 14. septembra je asistent Oddelka za etnologijo mag. Zmago Šmitek uspešno predstavil in obranil doktorsko disertacijo z naslovom „Obzorje Slovencev na področju neevropskih kultur“.

— 15. septembra je Oddelek za etnologijo obiskal dr. E. Hammel s kalifornijske univerze v Berkeleyu in se s sodelavci oddelka pogovarjal o svojih demografskih raziskavah v Jugoslaviji.

— Na poti s terenskega dela v Istri se je 16. septembra na Oddelku za etnologijo ustavil romunski etnolog dr. Ion Vladutiu.

— V Stubiških Toplicah sta se konec septembra udeležila sestanka jugoslovanskih etnomuzikologov Igor Cvetko in Julijan Strajnar s Sekcije za glasbeno narodopisje pri ZRC ISN SAZU.

— Od 4. do 8. oktobra je v Kranju potekal I. mednarodni teden etnoloških in ekoloških filmov. V selekcijski komisiji je sodeloval Naško Križnar. Predstavljenih je bilo 16 etnoloških filmov, od tega 5 slovenskih (Lan, Na domačiji, Od setve do mlačve, Sirjenje na ovčji planini in Opre Roma).

— V Rogaški Slatini je bil od 5. do 9. oktobra 1. skupni kongres jugoslovanskih etnologov in folkloristov. Kongresa se je udeležilo precej članov našega društva, z referati pa so sodelovali Slavko Kremenšek, Niko Kuret, Ivan Sedej, Ingrid Slavec, Marko Terseglav, Alenka Simikič, Irena Keršič, Zvona Ciglič, Tanja Tomažič, Branka Berce—Bratko in Mira Omerzel Terlep, Naško Križnar pa je pripravil projekcijo etnoloških filmov.

— V Ganglovem razstavišču v Metliki je bila med 1. in 14. oktobrom na ogled razstava gradiva za etnološko topografijo občine Črnomelj. Pripravil jo je kustos etnolog Belokranjskega muzeja v Metliki Andrej Dular.

— Julijan Strajnar je med 5. in 10. oktobrom prisostvoval mednarodnemu etnomuzikološkemu simpoziju v Samarkandu v Sovjetski zvezi.

— Zora Žagar iz Pomorskega muzeja „Sergej Mašera“ v Piranu je 14. oktobra v zaselku Goreli v

Ravnu pripravila odprtje stalne etnološke zbirke „Tonina hiša“, kjer so prikazani delovni postopki pri pridobivanju olivnega olja in osnovne snovne dobrine bivanjskih razmer v tej istrski vasi. Pri obnovi stavbe in pripravi muzejske zbirke so sodelovali še delavci Medobčinskega zavoda za spomeniško varstvo, Pokrajinskega muzeja Koper in Slovenskega etnografskega muzeja, akad. kipar Marko Pogačnik, akad. slikar Dušan Podgornik in fotograf Žare Veselič. (Glej poročilo)

— 20. oktobra je bila v Kopru odprta samostojna etnološka zbirka v obnovljeni gotski hiši na Gramscijevem trgu. Namenjena je predstavitvi istrske kulture in načina življenja, iskanju vezi med preteklostjo in sedanostjo. Za obnovo hiše na Gramscijevem trgu je skrbel Medobčinski zavod za spomeniško varstvo, ureditev zbirke in postavitve je vodila Zvona Ciglič iz Pokrajinskega muzeja v Kopru, s pomočjo dr. Marije Makarovič, Marka Pogačnika in Dušana Podgornika. Naslednji dan je bila ob 70-letnici ustanovitve koprškega muzeja javnosti predstavljena tudi obnovljena muzejska stavba, na sporedu pa je bil tudi zbor Društva muzealcev Slovenije in kulturni program s strokovnima ekskurzijama v Raven in tržaško okolico. (Glej poročilo)

— 16. in 17. novembra je bilo v Ljubljani posvetovanje o zgodovini Ljubljane, kjer sta v referatih etnološko raziskovanje predstavila dr. Slavko Kremenšek in Nives Sulič z Oddelka za etnologijo.

— 21. novembra smo si etnologi in študentje etnologije v Kinoteki ogledali tri tuje etnološke filme, ki so bili predvajani na kranjskem festivalu

etnoloških in ekoloških filmov (Običaji Eskimov, Zgodba o Baruyih in Zgodba o ženi N:ai).

— 9. decembra so v Slovenskem etnografskem muzeju odprli razstavo Italijanski ljudski nakit in noša 19. stoletja, ki jo je posredoval rimski Museo nazionale delle arti e tradizioni popolari.

9. decembra je bilo na Govejku v organizaciji študentov etnologije že tradicionalno etnološko brucovanje (Glej prispevek).

— 15. decembra je na Oddelku za etnologijo predstavila diplomsko nalogo z naslovom „Poskus etnološkega prikaza kulture soklanskega mizarstva in njenih sledov v današnjem Solkanu“ absolventka Katja Kogej.

— Izvršilni odbor SED je imel zadnjo sejo 16. decembra. Začrtan je bil okvirni program za leto 1984. Oživili naj bi društvene večere, pripravili posvetovanje „Paralele 3“ med hrvaškimi in slovenskimi etnologi s poudarkom na etnološkem preučevanju Istre (jeseni v Kopru oz. Portorožu) in se udeležili posveta o zgodovini, kulturni zgodovini in etnologiji, ki bo predvidoma jeseni v Mariboru.

Sodelavci Slovenskega etnografskega muzeja so na Goričanah 18. decembra odprli razstavo „Kitajsko novo leto“.

V Firenzah se je decembra Naško Križnar udeležil znanega filmskega festivala „Festival dei Popoli“.

Decembra je izšla enajsta knjižica Knjižnice Glasnika Slovenskega etnološkega društva Etnološki razgledi in dileme 1. avtorja Slavka Kremenška.

INGRID SLAVEC

IN MEMORIAM

OB SMRTI VLADA JAGODICA

19. decembra 1983 se je po dolgi in težki bolezni v bolnici Petra Deržaja končalo življenje našega dobrega znanca in sodelavca Vlada Jagodica.

Rojen je bil 22. 4. 1925 v Ljubljani, kjer je obiskoval osnovno šolo, klasično gimnazijo in ekonomsko fakulteto. Zaradi težkih materialnih razmer se je že v času študija zaposlil. Ker so ga privlačili vzhodni jeziki in kulture, je na beograjski univerzi vpisal orientalsko filologijo in književnost in leta 1955 diplomiral. Znanje je dopolnjeval še v Parizu na šoli vzhodnih jezikov (amharščina, perzijsčina) in na École des hautes études (iranistika, primerjalna slovnica indoevropskih jezikov, fonetika afriških jezikov), predvsem pa v Egiptu, kjer je bil dve leti kot štipendist (1959—1961) in kamor se je kasneje še vračal (1970, 1976, 1980). Leta 1982 je obiskal tudi Irak, pred tem pa Perzijo (z ekskurzijo Slovenskega orientalističnega društva) in sovjetsko Srednjo Azijo.

1. JEZIKOSLOVJE: Na oddelku za primerjalno jezikoslovje in orientalistiko Filozofske fakultete v Ljubljani je poučeval arabščino kot lektor od leta 1961 in kot višji predavatelj od leta 1982. Za interesente je posebej prirejal še tečaje perzijsčine in turiščine. Rezultat njegovega jezikovnega dela, ki je bilo posebno intenzivno prav na področju afriških in bližnjevhodnih jezikov, sta knjigi Priročnik libijske arabščine (Ljubljana 1967) in Slovar malgaškega jezika in priročna slovnica (Ljubljana 1969). Napisal je vrsto strokovnih in poljudnih jezikoslovnih člankov, npr. Jezikovni problem arabskega sveta (Delo 15. 1. 1961), Quelques comparaisons entre le dialecte bédouin de la région de Mariout et le dialecte du Caire (v: Actes du XXIXe Congrès international des orientalistes, Études arabes et islamiques 2, Pariz 1975, str. 79—85). Koliko jezikov je na svetu (Pionir 1981/82, št. 1, str. 27), Genealoška razvrstitev jezikov (Pionir 1981/82, št. 3, str. 27), Indoevropski jeziki (Pionir 1981/82, št. 5, str. 39), Spoznavajmo jezike sveta (32 nadaljevanj v Tedenski tribuni 1971/72), Egiptolog in arabščina (rezime predavanja, v: Orientalistika 2, Ljubljana 1978, str. 59).

Sestavljal je učbenika pogovorne egiptovske in iraške arabščine, ki bi bila pomembna pripomočka našim delavcem in strokovnjakom v teh deželah, a ju žal ni utegnil izdati. Nedokončana je ostala tudi njegova raziskovalna naloga Jezikovna podoba Afrike, ki jo je nameraval predložiti za doktorsko disertacijo. Pred tem je opravil raziskavo beduinskih narečij v Egiptu.

Imel je številna predavanja o jezikovni problematiki neevropskih dežel. Tako je npr. v lingvističnem krožku na Filozofski fakulteti govoril o malgaščini, na oddelku za primerjalno jezikoslovje v Zagrebu o jezikovni in nacionalni problematiki Afrike, v Slovenskem orientalističnem društvu pa

o jezikovni situaciji v Afriki in o jezikovni in narodnostni sliki arabskega sveta. Skupaj z Jarom Dolarjem je decembra 1975 pripravil razstavo o razvoju pisav.

Na ljubljanskem sodišču je bil od leta 1964 tudi zapriseženi prevajalec za arabščino.

2. KNJIŽEVNOST: Zelo raznovrstna je bila tudi Jagodičeva prevajalska dejavnost. Iz 16 afriških jezikov je prevedel izbor Afriških pripovedk (Ljubljana 1976) in napisal predgovor, njegova je tudi spremna beseda k zbirki Korejske ljudske pripovedi (Ljubljana 1979). Za knjižno zbirko Kondor je oddal prevod staroegipčanskih tekstov. Napisal je tudi obsežno besedilo o avtorju in delu k slovenskemu prevodu knjige perzijskega epika iz 12. stoletja, Nizamija, Sedem zgodb sedmih princes (Ljubljana 1981).

Od njegovih člankov o izvenevropskih književnosti omenimo naslednje: prevod pesmi in podatki o turškem pesniku Orhanu Veli Kaniku (Naši razgledi 6. 4. 1979), Širši razgled po afriških književnostih (Literarna priloga Dela 8. 3. 1979), podatki o egiptovskem književniku Tawfiq al Hakimu in prevod njegove kratke enodejanke Reka blaznosti (Naši razgledi 10. 10. 1980). Za literarni leksikon Cankarjeve založbe je pripravil seznam 2700 gesel, za ljubljanski radio pa oddaje o sodobni turški poeziji, ljudski poeziji Sudana, sirijsko—ameriški šoli v novi arabski literaturi, eskimski in afriških književnostih idr.

V Slovenskem orientalističnem društvu je predaval o indijski poeziji v perzijskem jeziku in njenem najvidnejšem predstavniku Galibu, o ujgurski književnosti, o majeovski knjigi Popol Vuh, papiamentski književnosti na Antilskih otokih in književnosti v jeziku Sranan Tongo.

3. NARODNOST IN KULTURA: Študij jezikov in književnosti izvenevropskih ljudstev je Vlado Jagodic povezoval s širšo problematiko njihove etnične in kulturne samobitnosti. To ga je tudi zbliževalo z etnologijo in z etnologi. Pogosto je prihajal na etnološki oddelek Filozofske fakultete, bodisi po literaturo ali na pogovor. Nameraval se je udeležiti tudi ekskurzij študentov etnologije v sovjetsko Srednjo Azijo in v Zakavkazje, a mu je obakrat to preprečila bolezen. Na oddelku za etnologijo je v okviru seminarja o izseljenstvu pripravil predavanje o Slovencih v Egiptu. Del podatkov, ki jih je zbral o izseljevanju iz naših krajev v Egipt, je tudi objavil v razpravah Slovenci v Egiptu (Slovenski izseljenski koledar 1968, str. 206—209) in Arabske besede v slovenščini naših izseljencev v Egiptu (Jezik in slovstvo 1967/68, str. 253—255). Kulturološko so bila zasnovana nekatera njegova predavanja v Slovenskem orientalističnem društvu, npr. o Egiptu (z diapozitivi) in o Iranu od Aleksandra Velikega do danes. Oktobra 1980 je predaval o narodnostnem vprašanju v Afriki, decembra istega leta pa o položaju manjših v Afriki. Tekst Položaj manjšin v Afriki je objavil v Razpravah in gradivu Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani 1981, str. 207—210.

Vse od ustanovitve Slovenskega orientalističnega društva, k čemur je sam mnogo pripomogel, je

bil aktiven v društvenem vodstvu kot predsednik (1974—1976), podpredsednik ali član izvršilnega odbora. Prizadeval si je, da bi v društvu zaživela afrikanistična sekcija, ki bi povezovala raziskovalce vseh strok, sodeloval pa je tudi pri delu drugih sekcij — indološke, sinološke in amerikanistične. Zazvzemal se je še za ustanovitev Centra za neevropske kulture na Filozofski fakulteti, ki bi kasneje prerasel v inštitut. Razmišljal je o splošnih problemih orientalistike pri nas in o tem predaval decembra 1975 na simpoziju Orientalistika in nevrščeni svet (objavljeno z naslovom Kratak pregled orientalističnih strok, ki so v Jugoslaviji še nerazvite ali pa so slabo razvite, Orientalistika 1977, šte. 1, str. 96—98).

Če bi skušali določiti mesto Vlada Jagodica med tistimi Slovenci, ki so se ukvarjali s študijem izvenevropskih dežel in kultur, bi jih našli celo vrsto, ki so živeli osamljeni na „robu družbe“ in so le redko dočakali priznanje za svoje delo. V primerjavi z njimi je Vlado Jagodic svoje znanje vendarle uspešneje posredoval drugim, delno zaradi službe, ki mu je to omogočala, delno zaradi bolj razumevajočega in odprtega okolja. Žal je moral odložiti pero med snovanjem svojih najobsežnejših in najpomembnejših del. Skromen, kakršen je bil, se ni silil v ospredje ali se hvalil z bogatim znanjem. Tudi na svojo bolezen je gledal brez samopomilovanja kakor človek, ki je večkrat zrl smrti v obraz, prvič že na začetku svoje polnoletnosti v nacističnem koncentracijskem taborišču Dachau. Morda je od tod izviral tudi njegov globok čut za človečnost, ki smo ga pri njem najbolj cenili. Zato je smrt Vlada Jagodica za vse nas boleča izguba, ne le v znanstvenem, marveč tudi v človeškem pogledu.

ZMAGO ŠMITEK

OBVESTILO

Na seji predsedstva ZDFJ 25. 1. 1984 je bilo sklenjeno, da bo 31. kongres Zveze društev folkloristov Jugoslavije od 1. do 5. oktobra v Radovišu v Makedoniji. Vse, ki bi se želeli udeležiti kongresa obveščamo, da se pismeno prijavijo Slovenskemu etnološkemu društvu do 15. marca 1984.

Kongresne teme:

1. Folkloristični prikaz Radoviša in okolice.
2. Splošno in specifično v folklori NOB in revolucije pri jugoslovanskih narodih in narodnostih.
3. Metodologija terenskega raziskovanja folklore.
4. Spremembe in kontinuiteta v svatbenih običajih.

Delo v sekcijah:

Sekcija za ustno slovstvo: **Družbene vede in ustno slovstvo** Etnomuzikološka in etnoko-reološka sekcija: **Problemi prilagajanja tradicionalnih oblik sodobnemu odrskemu izvajanju.**

Na kongresu bosta tudi sekciji za otroško folkloro in športne igre.

SED

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

Glasilo Slovenskega etnološkega društva: zanj odgovoren

Marko Terseglav, predsednik

Izhaja štirikrat letno, naklada 700 izvodov

Grafična priprava in tisk: DITC Novo mesto

Glavni in odgovorni urednik: Marko Terseglav

Člani uredništva:

Naško Križnar (film)

Boris Mravlje (tehnični urednik, fotografija)

Damjan Ovsec (Bulletin of Slovene Ethnological Society)

Mojca Ravnik (kronika, jugoslovanska etnologija)

Ingrid Slavec (knjižna poročila, lektorica)

Nives Sulič (prevodi v angleščino)

Zmago Šmitek (neevropska kultura)

Izdajateljski svet:

Angelos Baš (ZRC pri SAZU)

Slavko Kremenšek (Oddelek za etnologijo FF)

Boris Kuhar (SEM)

Inga Miklavčič (ZSV, Nova Gorica)

Julijan Strajnar (ZRC pri SAZU)

Naslov uredništva: Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12,

Ljubljana, telef.: 224—011, int. 335, glavni urednik 216—322

Posamična številka stane 30 din

Celotna naročnina 120 din

Tekoči račun 50100—678—44338

Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo! Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

Po mnenju Republiškega komiteja za kulturo (št. 4210—27/78)

je Glasnik oproščen temeljnega davka od prometa proizvodov.

Številko sta sofinancirali Raziskovalna in Kulturna skupnost Slovenije.

ZGODOVINA ETNOLOGIJE V SLIKAH

Del zbirke Slovenskega etnografskega muzeja. Slika je iz ustanovitvenih let okrog leta 1923. Reprodukcijski negativi hrani SEM

